

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JØRGEN RØJEL

DA FREDEN
BRØD UD

Modbevægelse og retsopgør

Da freden brød ud

Modbevægelse og retsoppgør

Af samme forfatter:

På vikingefærd med Hugin

The 1949 Cruise of the Vikingship Hugin

The Interrelation between Uterine Cancer and Syphilis

A Patho-Demographic Study

Kæft, trit og retning

En sabotørs erindringer

Modstandsgruppen Hvidsten

Erik Husfeldt

Læge, humanist og modstandsmand

Fra anarki til hysteri

Dansk miljøpolitik 1960-90

Holger Danske rejser sig

Opgøret med stikkere og terrorister

Medforfatter til:

Den Hvide Brigade

Ole Chievitz

Gå til modstand

Modstand og frihed

JØRGEN RØJEL

Da freden brød ud

Modbevægelse og retsoppgør

Samleren

Da freden brød ud

Copyright © 1995 by Jørgen Røjel
Omslagsfotoet viser arrestationen i
Korsør af den første krigsforbryder, som
efter højesteretsdom blev henrettet
i Danmark. (Nordfoto)

Omslag: Marianne Bisballe
Grafisk tilrettelægning: Henrik Birkvig
Bogen er sat med Galliard
hos Christensen Fotosats ApS
og trykt hos Olesen Offset, Viborg
Printed in Denmark 1995
ISBN 87 568 1296 5

Bogen er udgivet med støtte fra
Møllejer Axel Petersens Familiefond

*Slægter dør, men sproget binder.
Fremtid gror af dyre minder.*

– Thordur Thomasson

Fra inskriptionen på Dybbøl Mølle

Indhold

Forord 7

1. Krigens blodigste døgn 11
2. *Naar Danmark atter er frit* 20
3. »Bøddelhændernes jerngreb« 31
4. Bagvaskelsen af modstandsbevægelsen 43
 5. Desertører til fronten 60
 6. Oktobervalget 77
 7. Den første henrettelse 86
 8. Retten bøjes 94
9. Privilegerede terrorister 106
 10. Regeringskrise 122
11. De tyske krigsforbrydere 126
 12. Officerernes opgør med
»Den lille Generalstab« 133

Efterskrift 146

Forord

Mange unge modstandsfolk følte sig forrådt den 5. maj 1945. For dem var det uforståeligt, at Frihedsrådet gik ind i en regering med de gamle politikere ledet af Vilhelm Buhl. Buhl havde i sin herostratisk berømte radiotale den 2. september 1942 opfordret befolkningen til angiveri, og derved havde han kompromitteret sig i en sådan grad, at han aldrig burde have været medlem af befrielsesregeringen.

Dannelsen af samlingsregeringen betød, at frihedsbevægelsen mistede sin troværdighed, og politikere opnåede en anerkendelse som medkæmpere i Frihedskampen. Dermed forsvandt enhver mulighed for et retsopgør med besættelsestidens kompromitterede ministre ved en række rigsretssager.

I sommeren 1945 opstod den bevægelse, Børge Outze benævnte »modbevægelsen«, hvor de gamle politikere med henblik på valget den 30. oktober 1945 ved talrige angreb søgte at udmanøvrere modstandsbevægelsen.

»Modbevægelsen«s groveste angreb, der medførte, at flere frihedskæmpere tog deres liv, fandt sted lige før den 29. august 1945, da Hartvig Frisch stemplede stikkerlikvideringer som mord.

Modstandsbevægelsen, der ved krigens slutning havde stået med sejrens palmer, blev politisk trængt i defensiven af de gamle politikere, som var langt mere rutinerede, og som rådede over store partiorganisationer og det meste af den danske presse.

Oktobervalget blev en overvældende sejr for de gamle politikere, der på ny satte sig til rette i Folketinget, som om intet var hændt.

Man kan undre sig over, at modstandsbevægelsen, der under krigen spillede en så stor politisk rolle, helt mistede sin gennemslagskraft.

De unge frihedskæmpere undrede sig ikke, fordi de som nævnt havde følt samlingsregeringen som et forræderi, der berøvede frihedsbevægelsen enhver troværdighed.

Frihedsrådets selvbestaltede medlemmer, der ikke havde noget politisk mandat, havde under krigen kun påtaget sig at lede Danmarks Frihedskamp, og rådets eneste politiske mål under besættelsen havde været kampen mod tyskerne. Dette mål var nået den 5. maj 1945.

Efter de unge modstandsfolks mening burde Frihedsrådets medlemmer efter besættelsens ophør have opfordret kongen til at udnævne et forretningsministerium, der så skulle sidde, til et folketingsvalg kunne afholdes i slutningen af maj eller begyndelsen af juni 1945.

Selv om disse retningslinier var blevet fulgt, er det dog yderst tvivlsomt, om modstandsbevægelsen havde vundet et befrielsesvalg, fordi man efter den 5. maj simpelthen manglede en fælles politik, som alle modstandsbevægelsens organisationer kunne tilslutte sig.

Retsopgøret blev ikke gennemført efter modstandsbevægelsens forslag til straffelovstillægget. Modstandsbevægelsen havde foreslået, at udrensningen blev gennemført ved et stort antal særdomstole, så retsopgøret kunne afsluttes inden for 1-2 år. Princippet i modstandsbevægelsens lovforslag havde været, at man for en gangs skyld skulle lade de små tyve løbe og så hænge de store.

Nu blev det i stedet de ordinære domstole, der pådømte de sager, som rejstes efter straffelovstillægget. Resultatet blev, at retsopgøret trak ud i 7-8 år, og det endte som en blanding af en farce og en tragedie. Årsagen var den, at

retspraksis i årenes løb stadig ændrede sig, og det førte til himmelråbende uretfærdigheder. De groveste landsforrædere, der fik deres sager for i 1946-47, blev meget strengt bedømt, og der blev anvendt dødsstraf i mange tilfælde. Fire år senere, da de sidste krigsforbrydersager var for retten, blev kun en enkelt særlig hårdt belastet krigsforbryder dømt til døden og henrettet. De øvrige krigsforbrydere reddede livet, fordi de først havde fået deres sag for 5 år efter besættelsens ophør.

Krigens blodigste døgn

Den 4. maj 1945 lukkede familien Danmark op for BBCs danske udsendelse fra London kl. 20.00. Efter kaldesignalet, der bestod af akkorder fra 1. sats af Beethovens 5. symfoni – Skæbnesympfonien – kom den danske speaker Johannes G. Sørensen til mikrofonen og sagde: »De hører BBCs aftenudsendelse til Danmark.«

Dagens krigsbulletiner blev nøgternt læst op. Vi fik at vide, at de russiske hære var trængt frem mod Elben, hvilket betød en overhængende fare for en russisk besættelse af Danmark.

Kort efter kom meddelelsen om, at den 21. Armégruppe under feltmarskal Bernard Montgomerys overkommando var nået frem til Østersøen ved Lübeck, og de russiske styrker standsede deres fremmarch mod vest.

Dette fremstød fik afgørende betydning for Danmarks skæbne. Befriet af britiske styrker var Danmark vestallieret interesseområde og dermed i politisk henseende placeret i den vestlige verden. Derved undgik vi at dele skæbne med mange af de østeuropæiske lande.

Men aftenens højdepunkt havde vi endnu til gode. Speakeren afbrød et øjeblik udsendelsen, og kort efter kom han tilbage til mikrofonen – og med en stemme, der dirrede af ophidselse, sagde han:

»Det meddeles i dette øjeblik af feltmarskal Montgomery, at alle tyske styrker i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig.«

De få ord fremkaldte den største jubel og begejstring, som det danske folk oplevede i dette århundrede. Familien Danmark faldt hinanden om halsen og jubede og græd på samme tid. Over hele landet gled Dannebrog til tops, og man skålede for en lykkeligere fremtid.

Efter den første glædesrus meldte bekymringerne sig hos modstandsbevægelsens folk. Det stod klart, at vi skulle befries af engelske tropper, men hvad nu hvis general Georg Lindemann beordrede de tyske styrker til at kæmpe til sidste mand?

Lindemann havde den 3. maj 1945 været til kapitulationsforhandlinger i Flensborg hos storadmiral Karl Dönitz, der havde overtaget magten, efter at Hitler havde begået selvmord. Under forhandlingerne hævdede Lindemann stadig »kamp til sidste mand«-princippet, og de allierede forberedte sig på kamphandlinger i Danmark.

Brigadier Lathbury, der var chef for en faldskærmsbrigade bestående af brigadehovedkvarter og tre bataljoner, gjorde klar til at blive luftlandsat på Sjælland for at gennemføre den tyske kapitulation i Danmark.

Den underjordiske hær skulle støtte de allierede styrker, og i København bestod den af ca. 30.000 mand, hvoraf kun de 2.300 i O-grupperne havde militær uddannelse. Kun 40-50% var bevæbnet med rifler, stenguns eller maskinpistoler. Modstandsbevægelsens styrker manglede tunge våben, og der var kun få panserbrydende våben. Ammunitionsforsyningen var mådelig. På Sjælland og Lolland-Falster var der i alt ca. 3.000 mand, og ca. 10.000 mand i Jylland og på Fyn, hvoraf ca. 60% var bevæbnet som styrkerne i København.

Disse styrker havde efter engelsk vurdering en ringe militær uddannelse og havde kun fået instruktion i våbenbrug. Nogle få hundrede var sabotører og havde erfaring i undergrundskrig mod fjenden.

Der var i Danmark den 4. maj 1945 ca. 231.000 tyske soldater, hvoraf 65.000 var sårede fra kampene i Pommern og Østpreussen. Der var i København over 50.000 sårede, og langt de fleste var indlagt på interimistiske lazaretter oprettet i byens kommuneskoler, som var beslaglagt af tyskerne.

Sammenlignet med modstandshærens 43.000 mand, der var dårligt bevæbnede og slet uddannede, rådede general Lindemann over tyske styrker, der var de danske langt overlegne. Der var formentlig lidt over 100.000 mand, som kunne anvendes til egentlige kampopgaver. Den tungeste del af de tyske styrker udgjordes af 233. panserdivision i Tønder, som med mange hundrede tanks og andre køretøjer havde besat Midtjylland med hovedkvarter i Silkeborg.

Man behøver derfor ikke at have ret megen fantasi for at forestille sig, hvilket blodbad det ville have ført til, hvis den »illegale hær« var blevet engageret i alvorlige kamphandlinger med de kampvante, svært bevæbnede tyske styrker. På få timer ville modstandsstyrkerne formentlig være nedkæmpet.

I løbet af natten til den 5. maj kom tyskerne i Danmark lykkeligvis til fornuft, og kl. 8 om morgenen den 5. maj trådte den tyske kapitulation i kraft, mens kirkeklokkerne ringede freden ind i Danmark.

Mange danske, der ikke har oplevet krigen, har opfattelsen af, at de første befrielsesdage i maj 1945 var glædens og festens tid, da gaderne var fyldt af jublende, syngende menneskemængder. Det var det også for de fleste danske – men ikke for alle: Modstandsbevægelsens folk måtte fra den 5. til 9. maj gennem nogle af krigens blodigste døgn.

Ganske vist havde den tyske værnemagt kapitulert, men de fanatiske danske nazister og terrorister fra Hipokorpset og terrorbanderne vidste, hvad der ventede dem, og de ville sælge deres liv så dyrt som muligt. »Varulve-banderne« var

organiseret over hele landet, og bevægelsen var langt større, end man forestiller sig i dag.

I Asserbo Plantage kom det til en langvarig ildkamp mellem modstandsgruppen »Kulsvierne« fra Frederiksværk og »Lorentzen-banden«s ledere, der var ved at etablere en »Varulve-bande«. »Kulsvierne« havde konstrueret modstandsbevægelsens eneste »panservogn«, der i al hemmelighed blev bygget på Frederiksværkbanens værksted. Den står i dag foran Frihedsmuseet i København.

Panservognen kom til at afgøre kampen, der endte med, at tre fra »Lorentzen-banden« blev dræbt, og resten måtte overgive sig, flere af dem alvorligt såret. Blandt fangerne var chefen Jørgen Børge Aksel Lorentzen og næstkommanderende Anna Lund (hans kone) med dæknævnet »Frk. Pisk«, der mistede en arm under kampen.

Jørgen Lorentzen, Enrico Rand, John Hemmingsen og Tage Petersen blev dømt til døden og henrettet den 10. maj 1949. Anna Lund blev også dødsdømt, og hun ønskede ikke at søge benådning, men i 1950 fik hun straffen ændret til livsvarigt fængsel og blev løsladt i 1956.

Fra den 5. til 9. maj 1945 blev der i København dræbt 94 personer og såret ca. 400. I hele landet blev formentlig mellem 200-300 personer dræbt og mellem 800-1.000 såret.

Man tillægger vel nok i dag den illegale hær større militær betydning, end den i virkeligheden havde. Modstandshæren havde én ting, der var af stor betydning – den havde engagementet og modet til at slås for Danmarks frihed. Men den militære uddannelse og træning var som anført meget mangelfuld – og bevæbningen var elendig.

Det gjaldt også en organisation som Holger Danske. »Anders« giver en beskrivelse af sine oplevelser den 4. og 5. maj 1945:

»Den utrolige 4. maj festede de fleste danske, mens nogle få holdt vagt. Jeg lå klar til at rykke ud med mit

kompagni, hvis de tyske styrker ude i Ryvangen ikke kapitulerede.

Vi sad to mænd i et kontor og var aldeles ædru. Af og til skævede vi ud ad vinduet på det mægtige gilde overfor. Vi sad i et kontor på Baunegårdskolen i Gentofte nord for København. Skolen var den 4. maj kl. 22.00 blevet hovedkvarter for Holger Danskes 1. kompagni.

Uret havde passeret midnat, og det var nu den 5. maj, og klokken var 00.30. I skolen befandt vi os sammen med 130 andre frihedskæmpere. Der var lukket og slukket overalt. Jeg var kompagnichef, og af folkene bare kendt som »Anders«. I det døgn, som netop var begyndt, fyldte jeg 20 år.

»De høje herrer« – sådan kaldte vi altid Frihedsrådet med tilhørende kommandoorganer – havde tildelt os en umulig opgave. Hvis det kl. 8 den 5. maj viste sig, at tyskerne ikke respekterede kapitulationsaftalen, skulle Holger Danskes tre kompagnier tage sig af de tyske hærstyrker, der lå i trekanten mellem Svane-møllen, Lyngbyvej og Hellerup Station. Alt i alt ca. 1.000-1.500 mand. Vi var 350.

Københavnsledelsens forbindelsesmand, der udmærkede sig ved at være fed, fej og fordrunken – et omvendte eksempel på svigtende dømmekraft hos »de høje herrer« – forestillede sig et dristigt angreb over jernbanelinien. Vi skulle snige os ind på de tyske vagtposter, som stod i forberedte stillinger bag pigtråd og beton, og få dem til at række hænderne i vejret.

Vi sagde til ham: »Vi bliver mejet ned af deres maskingeværer, før vi er nået halvt op ad skråningen – men du vil måske gå i spidsen?« Det ville han meget gerne have gjort, men han kunne desværre ikke på grund af sin stilling.

De fleste af mine 130 mand havde et personligt vå-

ben, enten en pistol eller revolver og 10 skud pr. mand. Man kan true med en pistol, endog slå ihjel med den, men til åben kamp er den ubrugelig. Vi havde en halv snes maskingeværer, fremstillet af Dansk Industrisyndikat til Thailand i 1939. Den tilhørende ammunition rakte til 30 sekunders kamp.

Vi havde også en del maskinpistoler fra organisationens eget våbenværksted. Megen opfindsomhed og håndværksmæssig dygtighed var anvendt på at frem-skaffe materialer og fremstille de enkelte dele illegalt og få dem samlet. Resultatet var blevet et forholdsvis driftsikkert våben.

Min vurdering af mine folk var lige så pinligt realistisk. I løbet af aftenen var den selvfølgelig sandhed gået op for mig. Dette kompagni, som havde gennemført mange vanskelige aktioner, – en af dem kapringen af »M.F. Storebælt« for næsen af en tysk ministryger, var endda blevet omtalt på Jalta-konferencen – var ikke nogen kampenhed. Enhver uforudset situation kunne forvandle styrken til en forvirret horde.

Mange af folkene havde aldrig set hinanden før. Vore sikkerhedsbestemmelser sagde netop, at hver enkelt skulle kende så få som muligt og ikke vide mere end absolut nødvendigt. Indtil denne nat havde kompagniet været en meget løs organisation af større eller mindre grupper. Folkene var selvrådige og i planlægningsfasen før en aktion kværulantiske. Mine tre delingsførere og jeg kunne som regel ved overtalelser og et personligt eksempel få opgaverne løst, men let var det aldrig.

Grupperne sad på de fleste af våbnene. Hvis de ikke følte tillid til chefen, kunne ingen forhindre dem i at bryde ud og gå et andet sted hen. Den autoritet, vi trods alt havde, byggede udelukkende på længere erfaring og større overblik. Jeg havde været med siden

1942. Folkene vidste, at jeg havde ledet snesevis af aktioner og kun haft få fiaskoer. Nogle af dem var også lidt bange for mig, derfor blev jeg ofte adlydt, især når en aktion udviklede sig mere dramatisk end planlagt.

Under den kaotiske indkvartering på skolen var disciplinen brudt helt sammen. Jeg havde en militær rådgiver, der i øvrigt senere endte som general, og han havde haft held til med nogle rasende kommandoråb at skaffe sig ørenlyd, så vi kunne få lidt system i forvirringen. Jeg forstod, at redningen fra kaos lå hos de få, der havde en eller anden slags befalingsmands- eller soldateruddannelse.

Det var måske en 20-25 stykker. Resten var amatører som jeg selv i forhold til de opgaver, der måske forestod.

Foreløbig satte vi vagtposter ud i det håb, at de ville holde sig vågne og ikke lade sig lokke bort for eksempel til en fest i kvarteret.

Jeg sendte »Pionererne«, en af mine bedste grupper, ud for at rekognoscere i retningen af Ryvangen. De skulle finde ud af, om de tyske tropper eventuelt forberedte sig på at rykke ud.

Ved 3-tiden vendte »Pionererne« tilbage og rapporterede: »Alt roligt.«

Jeg inspicerede bevogtningen rundt om skolen. Den ene dobbeltpost var forsvundet – gået til køjs formentlig – og jeg havde besvær med at finde en erstatning. Sovende partisaner, som har mistet frygten, er vrantne. Men »Pionererne«s oplysning havde beroliget mig. Måske havde tyskerne, ligesom vi, fået krig nok.«

Det var ikke alene kampens kår, der belastede de unge frihedskæmpere, da »freden brød ud«. Det var i endnu højere grad kongens udnævnelse af befrielsesregeringen den 5. maj kl. 12.00, da Frihedsrådet havde indgået et kompromis med

de gamle politikere. Værst af alt var det, at Vilhelm Buhl – der i mange modstandsfolks øjne havde optrådt som angiver i radiotalen den 2. september 1942 – var blevet statsminister.

De unge modstandsfolk var lammede og chokerede og følte, at Frihedsrådet havde begået forræderi. Hvor var alle rådets højtidelige erklæringer i pjecen *Naar Danmark atter er frit?* For mange blev det et psykotraume, der holdt sig i årevis og i nogle tilfælde livet ud.

Efter de sidste måneders hæmningsløse tyske terror havde mange af de unge frihedskæmpere følt sig som jagede dyr, og de måtte skifte logi hver nat af angst for angivere, og nattesøvnen blev indskrænket til få timer. Nu da kampen var forbi, blev mange af dem overvældet af mismod og følte, at deres egen og deres faldne kammeraters indsats havde været forgæves.

»Frk. Lange«, en af Holger Danske-organisationens ledere, beskrev det glimrende i et brev til en af sine venner:

»Under krigen kunne jeg somme tider drømme om at gå i en fredelig lysegrøn bøgeskov med fuglesang og blomster, men da freden kom, følte jeg kun tomhed.«

Holger Danske deltog allerede om natten mellem den 4. og 5. maj i kampene mod Hipobanderne og i arrestationerne af stikkere. Holger Danskes indkvarteringssteder blev i ly af mørket flere gange angrebet af Hipofolk i hurtigkørende biler. Ved flere lejligheder kom det til kamp, i alt 25 personer blev dræbt under arrestationerne af de i alt 21.800 personer, som modstandsbevægelsen arresterede, indtil politiet overtog håndhævelsen af lov og orden den 13. maj 1945.

I dagene fra den 5. til den 9. maj bølgede kampen frem og tilbage i Københavns gader mellem »Varulve«, Hipofolk, terrorister, modstandsfolk og brigadesoldater.

Der var i København og i flere store provinsbyer fra den

5. maj tale om borgerkrigslignende tilstande, som ingen offentlig myndighed havde nogen kontrol over – trods den tyske kapitulation kl. 8 samme dag. Der var på det tidspunkt intet dansk politi, ingen danske eller allierede soldater, og modstandsfolkene måtte kæmpe alene mod »Varulve-ban-der«, Hipofolk og tyske nazistiske desperadoer.

Efter de første 3-4 bevægede døgn, indstillede modstandsbevægelsens folk sig på fredsforhold. En kvart million tyske soldater var begyndt at forlade landet til fods. Takket være den almindelige tyske disciplin og den omstændighed, at tyskerne loyalt fulgte kapitulationsbetingelserne, var der meget få sammenstød mellem modstandsbevægelsen og værnemagten.

Naar Danmark atter er frit

I november 1943 udsendte Frihedsrådet pjecen *Naar Danmark atter er frit*, hvori rådet fremlagde sit politiske program for det danske folk. Heraf fremgik det, at rådet var forankret i dansk demokratisk tradition. Den regering, der skulle oprettes efter krigen, skulle dannes på et forfatningsmæssigt grundlag. Rådet krævede kun, at ingen politiker, der blev kompromitteret under krigen, kunne indtræde i regeringen. Pjecen indledes med ordene:

»Hvis vi vil vinde Freden, maa vi forberede den under Krigen.

Danmarks Frihedsraad fremsætter en Plan for den første Periode efter Besættelsens Ophør.

Vi opfordrer til Afskrift, Mangfoldiggørelse og Udbredelse uden Udeladelse eller Ændringer.

Indledning

Der vil være almindelig Enighed mellem alle retsindige Danske om, at de Forholdsregler, der bør træffes i direkte Tilslutning til Generhvervelsen af vort Selvstyre, skal opfylde 3 Hovedformaal:

1. Demokratiet skal ufortøvet og uindskrænket genindføres, og dets Fremtid sikres.
2. De, der er skyldige i eller medansvarlige for, at vort Selvstyre og vort Retsgrundlag blev krænket under Besættelsen, og de, som har draget person-

lig Fordel af Landets Ufrihed, bør staa til Ansvar for deres Handlinger.

3. Enhver Straffeforanstaltning, der maatte blive iværksat over for saadanne Personer, skal være i Overensstemmelse med rodfæstet dansk Retsbevidsthed og gennemføres ad lovlig Vej, saaledes at man undgaar Selvjustits.

I Midlertid raader der megen Uklarhed om, hvor Grænsen for Skyld og Medansvar skal drages, og hvilke Straffeforanstaltninger der skal bringes i Anvendelse. Efter Frihedsraadets Mening kan Spørgsmaalet om Skyld og Medansvarlighed rejses over for følgende Grupper:

1. Medlemmer af Regeringer og Folkerepræsentationer specielt Rigsdagen, som ved deres Holdning før og under Besættelsen har medvirket til at bringe Landet under tysk Styre og Tvang.
2. Embeds- og Tjenestemænd, som ved direkte unational Optræden eller ved Slaphed og Eftergivenesshed har begunstiget Fjenden.
3. Personer inden for Presse, Kunst, Undervisningsvirksomhed, Radio og Organisationsliv, som har ydet Besættelsesmagten og Nazismen aandelig Støtte.
4. Erhvervsdrivende, der har udnyttet Landets Nødstilstand til privat-økonomisk Vinding.
5. Nazister og deres Medløbere, som har ladet sig hverve til fremmed Krigstjeneste, som har samarbejdet med Tyskerne før og efter den 9. April, har modtaget Pengeydelse fra tysk Side til antidemokratisk Virksomhed, har optraadt som Angivere eller har deltaget i Vold, Trusler og Frihedsberøvelse over for danske Statsborgere.

Mens der for de første 4 Grubbers Vedkommende næppe bestaar nogen større Fare for, at Folket ved Krigsafslutningen skulle tage sig selv til Rette, viser en række Begivenheder i Sommeren 1943, at Udsigten til Selvjustits over for dem, der falder ind under Gruppe 5, er nærliggende. Hvor forstaaelig en saadan Reaktion end maatte være, er den dog i saa høj Grad stridende mod dansk Retsopfattelse, at alle besindige Borgere maa være enige om at søge denne Situation undgaaet.

Men det kan kun ske, hvis Befolkningen paa forhaand har Sikkerhed for, at Anklage mod de paagældende bliver rejst, og at de ufortøvet vil blive hindret i at udøve den Terror, de gennem deres nazistiske Oplæring er indstillet paa at bringe i Anvendelse, og som ganske utilsløret forberedes af de hvervede Korps.

For at undgaa blodige Revolter og Opgør inden for Landets Grænser, men ogsaa for at sikre Gennemførelsen af de to andre Hovedopgaver, vil det være nødvendigt, at der straks efter Krigsafslutningen paa forfatningsmæssigt Grundlag skabes et Regeringsorgan, der i Overensstemmelse med Folkets Ønsker handlekraftigt kan og vil gennemføre de Forholdsregler, der er nødvendige for hurtigt at føre Landet frem til en normal Tilværelse.«

Når man i dag læser Frihedsrådets programerklæring, kan man undres over, at rådet i efteråret 1943 i pjecen *Naar Danmark atter er frit* ikke foreslog at indføre dødsstraf. I pjecen anbefalede man en strafferamme, der i grove tilfælde gik fra fængsel i 4 år og indtil livstidsstraf.

Formentlig hænger det sammen med, at den hæmningsløse tyske terror først for alvor satte ind i Danmark i begyndelsen af januar 1944 med »Peter-gruppen«s mord på Kaj Munk.

I krigens sidste år var det danske landsforrædere og krigsforbrydere som Henning Brøndum, Kaj Bothildsen Nielsen og Ib Nedermark Hansen, der gennemførte den hæmningsløse terror, og udførte de grusomste forbrydelser, som det danske samfund nogensinde har oplevet.

Det medførte, at der opstod et folkekrav om dødsstraf over de forbrydere, der havde udført terrorismord for tyskerne på helt sagesløse mennesker.

I sin bog *Efterskrift* (Gyldendal, 1976) har Mogens Fog givet en fremstilling af sit syn på dødsstraffens indførelse med vedtagelsen af straffelovstillægget.

Fog beskriver, hvorledes modstandsbevægelsens forhandlingsudvalg blev enig med politikernes forhandlingsrepræsentanter om at indføre dødsstraffen og vedtage love med tilbagevirkende kraft.

Men der udgik en vigtig bestemmelse i modstandsbevægelsens forslag, nemlig at personer, der blev tiltalt efter straffelovstillægget, skulle dømmes ved særlige domstole. Disse domstole skulle beklædes af jurister, der var kvalificerede til at blive juridiske dommere, men som ikke nødvendigvis var hentet fra den faste dommerstand. Modstandsbevægelsens repræsentanter anså dommere, der under besættelsen havde afsagt domme efter de af tyskerne dikterede undtagelseslove, for at være inhabile og derfor ude af stand til at kunne fungere som medlemmer af særdomstolene.

Desværre blev modstandsbevægelsens forslag afvist af de gamle politikere. Det er sandsynligt, at retsopgørets forløb var blevet et andet, hvis man havde fastholdt modstandsbevægelsens forslag om at oprette særlige domstole.

Mogens Fog skriver i sin bog:

»Jeg gennemgik rådets og politikernes lovudkast. Bemærkningerne i det første angående straffens formål, forekommer mig stødende. Gengældelsesmotivet fremhæves stærkt, stærkere end generalpræventionen, mens

specialpræventionen skydes til side. Det er meget ærligt og realistisk at lægge hovedvægten på gengældelse, men det forekommer mig helt forkert ikke at tage hensyn til specialpræventionen.

Når jeg blev overbevist om, at dødsstraffen måtte tages i anvendelse, skyldtes det den terror, som især i 1944-45 blandt andet fandt udtryk i »clearingmord« på helt sagesløse personer, og den tortur, som frihedskæmperne blev underkastet, og som jeg i og efter Shell-hus-opholdet både hørte om og så følgerne af.

At dødsstraf og henrettelse skulle have præventiv virkning forelå ikke i en situation, der var afsluttet. At eksekutionerne kunne imødekomme et krav i befolkningen om hævn var ikke, mener jeg, et moralsk bæredygtigt motiv, selvom tilsagn om retfærdig afstraffelse af krigsforbrydere havde medvirket til at undgå lovløse selvtægtsreaktioner.

Det for mig afgørende var, at man ganske simpelt ikke kunne tolerere, at ofrene og de efterladte skulle møde deres torturbøddler og snigmordernes bander i et kommende Danmark, gående rundt som frie, re-etablerede borgere. At ændre dette var – kynisk udtrykt – en praktisk, nødvendig foranstaltning, som man måtte tage medansvaret for. En begrundelse, som næppe kan accepteres alment, men det var nu almindeligt i de dages atmosfære.«

Vi har endnu en beskrivelse af straffelovstillæggets tilblivelse fra statsadvokat Carl Madsen, der fra efteråret 1944 havde beskæftiget sig med lovforslaget.

Statsadvokat Carl Madsen fortæller i sin bog *Vi skrev loven* (Stig Vendelkær, 1968), at han i sommeren 1944 af Frode Jakobsen blev opfordret til at træde ind i arrestations- og straffelovsudvalget.

Arrestationsudvalget kom til at bestå af professor, dr.phil.

Carsten Høeg, Frode Jakobsen, statsadvokat Carl Madsen, prokurist Viggo Villadsen, politiinspektør Sven Holten og kriminalassistent H.C. Andersen.

Arrestationsudvalget blev nedsat på foranledning af en henvendelse fra London til Frihedsrådet, hvor man foreslog, at der blev udarbejdet retningslinier for arrestationer ved besættelsestidens ophør. Arrestationslisterne blev udarbejdet på basis af Centralkartoteket, der blev ledet af Carsten Høeg.

Efter politiets opløsning den 19. september 1944 blev politiets kartotek slået sammen med modstandsbevægelsens, og Centralkartoteket omfattede nu 44.000 personer. Over 50 politifolk arbejdede ved kartoteket.

Straffelovsudvalget blev nedsat i efteråret 1944. Udvalget kom til at bestå af overretssagfører Niels Busch-Jensen, der var Sagførerrådets sekretær, højesteretssagfører Ejvind Møller, landsretssagfører Kjeld Lundgreen, der var sekretær hos Ejvind Møller, og statsadvokat Carl Madsen.

Carl Madsen skriver:

»Vi blev hurtigt klar over, at vi måtte udarbejde både et forslag til lov om tillæg til Borgerlig Straffelov og forslag om tillæg til Retsplejeloven. Vi var enige om, at den ekstraordinære lovgivning skulle tage sigte på en hurtig udrensning og en udrensning, hvor det var de store og grove forbrydelser, der blev ramt.

De mindre landsvigere måtte enten tiltales ved de almindelige domstole efter Borgerlig Straffelovs bestemmelser eller slippe helt fri for tiltale.

Der rejste sig straks tvivl på to hovedpunkter. Det ene var spørgsmålet om, hvorvidt vi kunne gå ind for at give en skærpende straffelovgivning tilbagevirkende kraft, og det andet var problemet om dødsstraf.

Efter nærmere overvejelse fandt vi, at vi måtte anbefale begge dele.

At skærpende straffelove ikke må have tilbagevirkende kraft er et juridisk dogme, der – uden at være grundlovsfæstet – under normale forhold respekteres som en selvfølge. Men dets gyldighed er bundet til forudsætninger, der efter vor mening ikke ville være til stede, når der efter krigen skulle lovgives om handlinger begået i et lovløst interregnum, som den tyske besættelse var.

Bag dogmet om, at skærpende straffelove ikke må anvendes på handlinger, der er begået inden lovens ikrafttræden, ligger hensynet til individets ret over for statsmagten.

Individet skal bøje sig for de love, der gives, men det er samtidig dets ret at kræve, at samfundet i en lov definerer de handlinger, der til enhver tid er strafbare.

Under normale tilstande har borgeren en beskyttelsesværdig forventning om, at det der ikke udtrykkeligt er belagt med straf, må være straffrit. Det anerkendes af næsten alle, at dogmet om forbud mod skærpede straffeloves tilbagevirkende kraft giver en naturlig og rimelig afgrænsning mellem individets og statens ret på omhandlede område.

Men reglen kan ikke gælde, når individets forudsætninger er bristede. For samfundets organer er stumme. Når det er indlysende for alle, at den lovgivende magt ikke er fri. Er det for alle klart, at statsmagten på grund af krig eller besættelse midlertidig er afskåret fra frit at kriminalisere de handlinger, som folkets retsfølelse udpeger som groft strafbare, kan borgerne ikke nære nogen begrundet – og da slet ikke nogen beskyttelsesværdig – forventning om, at lovgivningsmagten, når den bliver fri, skal undlade at belægge sådanne handlinger med straf eller skærpe straffen, hvis handlingen falder inden for det allerede strafbares område.

Som forholdene var under besættelsen, måtte dog-

met tilsidesættes. Ingen Hipomand eller stikker kunne nære en relevant forventning om, at samfundet efter et tysk nederlag skulle lade være med at straffe ham – eller nøjes med at anvende Borgerlig Straffelovs gældende regler.

I princippet mente vi altså at kunne bortse fra det betænkelige ved at give skærpende straffelov med tilbagevirkende kraft. Men vi søgte at få ordnet straffelovstillæggets bestemmelser således, at de vel specificerede Borgerlig Straffelovs regler, men i princippet ikke medførte en udvidelse af det strafbares område.

De handlinger, der defineres som strafbare efter straffelovstillæggets regler, er i det væsentlige handlinger, der kunne rammes efter Borgerlig Straffelov eller dennes fuldstændige analogi. Men straffen blev nu radikalt skærpet.

Mere betænkelige end ved at foreslå en skærpende straffelov med tilbagevirkende kraft var vi ved at foreslå dødsstraffen genindført, selv om det kun var i en midlertidig lovgivning. Der var ikke én af os, der var tilhænger af dødsstraf. Vi fandt det tvært imod uhyggeligt og brutaliserende at skulle bringe den i anvendelse. Men der var efter vor opfattelse ikke nogen vej uden om, lige så lidt som der var nogen vej uden om arrestationerne.

Som jeg tidligere har skrevet, var det en altdominerende hovedtanke hos os, der under krigen arbejdede med disse problemer, at vi for selv en meget høj pris skulle undgå privat straffuldbyrdelse. Undgå ukontrollerede pogromer og mishandlinger. Undgå lovløse tilstande, hvor hver mand tog sig selv til rette. Befolkningen var med god grund oprørt til det yderste over de grove forbrydelser, som danske statsborgere hver eneste dag gjorde sig skyldige i over for landsmænd, og den var tilmed i et omfang, som ikke er set i uminde-

lige tider, bevæbnet. Vi ønskede ikke, at den straffende myndighed skulle glide samfundet af hænde, hvilket efter vor opfattelse nemt kunne ske, dersom ikke det lovforslag, der skulle lægges på Rigsdagens bord straks efter kapitulationen, foreskrev straffe, der var overensstemmende med befolkningens almindelige retsfølelse. Og at befolkningen med bydende kraft forlangte henrettelser af krigens værste landsforrædere, er utvivlsomt.

Kravet om dødsstraf for de groveste forbrydere var efter vor mening uafviseligt ud fra de synspunkter, der kunne komme i betragtning. Jeg ved ikke, om de sidste dages humanister, der fandt mælet, da tyskerne var vel ude af landet, men som ikke lod høre fra sig i 1941, dog ikke som vi foretrækker 50-100 henrettelser efter rettergang og dom frem for ugers blodig selvtægt.

Foruden straffelovstillægget udarbejdede vi et udkast til et tillæg til Retsplejeloven, hvis grundtanke var, at der skulle oprettes midlertidige særdomstole og skabes mulighed for en hurtig gennemførelse af sagerne, så det forestående opgør kunne tilendebringes i løbet af kort tid. Ingen af os havde tænkt os, at udrensningen skulle komme til at forme sig, som den gjorde.

Vi mente ikke, at de små lovovertrædere, vagtmænd, brandmænd osv. skulle rammes af straffelovstillægget. For at markere, at det kun tog sigte på de grove og alvorlige forbrydere, havde vi sat det normale strafminimum til fire års fængsel, og det var vor tanke, at domstolene, når det kom så vidt, skulle finde grænsen mellem de handlinger, der skulle omfattes af straffelovstillæggets bestemmelser, og dem, der skulle bedømmes efter Borgerlig Straffelov, der jo stadig var gældende side om side med straffelovstillægget.

I praksis gik det således, at de ordinære domstole ødelagde det instrument for en hurtig og renfærdig udrensning, der blev givet dem i hænde med straffelovs-

tillægget, fordi det ingenlunde – som vi havde tænkt det – reserveredes til anvendelse på de groveste forbrydelser.

Straffelovstillægget og tillægget til Retsplejeloven forelå udarbejdet i forslag fra de juridiske udvalgs side i god tid før kapitulationen.

De oversendtes til Frihedsrådet, der lod dem gå videre til politikerne, som rådet på daværende tidspunkt var trådt i forbindelse med.

Derefter hørte vi intet mere til sagen før en af de første dage i maj 1945, da Busch-Jensen, Kjeld Lundgreen og jeg blev kaldt til en forhandling med et juristudvalg, som man fra politisk side havde nedsat. Vi skulle drøfte de to lovudkast og nå til enighed, således at der, så snart Rigsdagen trådte sammen efter den forestående kapitulation, kunne lægges et forslag på dens bord, som der fra alle sider var enighed om at gennemføre.

Højesteretssagfører Ejvind Møller deltog ikke i drøftelserne.

Allerede fra efteråret 1944 var han truet. Han modtog jævnligt advarsler om at være forsigtig, da han ellers kunne risikere at falde som offer for et »clearing-mord«.

Den 22. marts 1945 blev Ejvind Møllers hus på Bispebjerg omringet af tyske soldater, Gestapofolk og et par Hipomænd. Formentlig har det drejet sig om et forsøg på at likvidere Ejvind Møller.

Mødet med repræsentanterne for politikerne fandt sted i rigsadvokat Frits Pihls kontor, og det udvalg, der forhandlede for de politiske partier, bestod foruden Pihl af kontorchef Jens Herfeldt fra justitsministeriet, fhv. justitsminister Harald Petersen og højesteretssagfører Henning Hasle.

Vi forhandlede to dage i træk. De to udvalg enedes

til sidst om et forslag til tillæg til Borgerlig Straffelov, der i det væsentlige stemte med vort udkast; dog måtte en bestemmelse, der ville have gjort det muligt at drage de dommere, der i tysk interesse havde brudt grundloven, til ansvar, udgå. Det skete mod min protest.

Om retsplejelovstillægget opnåedes ikke enighed. Vi fastholdt, at udrensningen måtte gennemføres af særdomstole, og at appel normalt skulle være udelukket. Vi ønskede ikke, at der i årevis skulle tærskes langhalm på udrensningen, men regnede med, at det fornødne antal særdomstole i løbet af et halvt års tid kunne gøre rent bord.

Vi forudså ikke, at der skulle rejses et så uhyre antal sager, som tilfældet blev, men mente, at alle var bedst tjent med, at man nøjedes med efter den ekstraordinære lovgivning at påtale og afgøre sager mod de store utvivlsomme landsforrædere, mens de mindre sager skulle pådømmes efter Borgerlig Straffelov af de ordinære domstole, for såvidt der overhovedet skulle rejses tiltale.

Det havde været en lykke for landet, om vort arbejde ikke var blevet lemlæstet ved, at Rigsdagen under behandlingen af straffelovstillægget havde indsat en bestemmelse om, at det skulle være de ordinære domstole, der pådømte de sager, der rejstes efter straffelovstillægget.

Udrensningstragedien med dens inkonsekvenser og himmelråbende uretfærdigheder ville være undgået, om det oprindelige forslag var ophøjet til lov og gennemført efter dets ånd og mening.«

»Bøddelhændernes jerngreb«

Lovforslaget om tillæg til Borgerlig Straffelov – kaldet straffelovstillægget – blev forelagt af justitsminister Busch-Jensen den 25. maj 1945, og dagen efter var det til 1. behandling i Folketinget.

Første taler var socialdemokraten Frederik Dalgaard, der efter at have givet lovforslaget sit partis fuldstændige tilslutning sagde:

»Denne Lov har længe før, den blev skrevet, været skrevet i vore Hjerter, og Forbryderne har ogsaa vidst, hvad Straf de kunde vente. Der er derfor ingen Grund til Samvittighedskonflikt, fordi Loven faar tilbagevirkende Kraft.

Principielt er mit Parti og jeg Modstandere af Dødsstraf, men det gælder ikke Forræderi under en Krig. Dødsstraf er jo ogsaa opretholdt i den militære Straffelov. Dengang Stikkerne blev likvideret, var vi da forargede? Følte vi det ikke tværtimod som en Lettelse? Saaledes har vi allerede accepteret Dødsstraffen. Døden betyder her en Udsettelse af noget usigelig ækelt!

Vi skal nu ikke til at gøre Forskel paa danskerne ud over dette: Er det Danmarks Sag du har arbejdet for, eller Fjendens? Hvordan var Sindelaget? Et Sindelag kan give sig forskellige Udtryk. Det er et Spørgsmaal om Taktik eller Temperament. Lad nu dette Forslag hurtigt blive til lov. Nu gør vi jo op med dem, der

svigtede, men lad der saa være Tavshed. Og saa ser vi frem mod et lykkeligere Danmark!«

Den konservative ordfører, højesteretssagfører Henning Hasle, støttede også lovforslaget meget stærkt. Han erkendte, at lovgivningen var streng:

»Ja, den er overordentlig streng. Men i dette Øjeblik, da Danmark rejser sig igen, blodig af Bøddelhændernes Jerngreb, taarevædet ved Hundreder af Sønners og Døtres død, Lemlæstelse og Tortur, blussende af Harmen over Voldsdaad, Niddingsfærd og Forræderi – i denne Stund kan vi ikke vise Mildhed.

Vi synes tværtimod, at vi skylder Mindet om vore Faldne at vise Strenghed, og vi frygter ikke Historiens dom, fordi vi er strenge. Men vi vil til det yderste bestræbe os paa, at der skal være Retfærdighed, at der skal være Ret og Billighed.

Det ville have været heldigere, om vi havde haft denne Straf hjemlet i Borgerlig Straffelov, da det nu ligevel viser sig, at vi mener ikke at kunne undvære den.

Det giver mig Anledning til den Bemærkning, at dødsstraf for visse grove Arter Forræderi bør være en normal Bestanddel af Borgerlig Straffelov, og naar Tiden dertil er inde efter et almindeligt Valg, bør den fornødne Ændring ske.«

Henning Hasle mente desuden, at minimumsstraffen på 4 år kunne betyde for store masker, således at mange, der fortjente at blive straffet, slap fri.

Hasle gav derefter en historisk redegørelse for lovforslagets tilblivelse, idet han allerede i 1943 havde været med til at udarbejde et udkast til en ny straffelovgivning. Samtidig, eller måske før, var frihedsbevægelsen gået i gang med at

lave et udkast. Henning Hasle var derefter med til at gennemse frihedsbevægelsens forslag, men var allerede før kapitulationen nået til et resultat, der i det væsentlige var det samme som det foreliggende straffelovforslag. Det var til lægget til retsplejeloven, der forsinkede straffelovstillæggets fremsættelse.

Venstres ordfører politimester Vagn Bro sagde:

»Lad mig i Dag erkende, at det havde været heldigere for det danske Folk, om denne Straf var blevet staaende. For der kan komme en Slægt efter os, der ønsker det samme.«

Vagn Bro sagde, at trods betænkeligheder gik han i 1930 med til at afskaffe dødsstraf ved vedtagelse af den nye straffelov, hvilket han nu fortrød.

Bertel Dahlgaard, der var ordfører for De Radikale sagde:

»Der er to Forhold, hvis Vægt maa blive det afgørende. Det ene er: Har de Handlinger, de paagældende har begaaet i Forhold til deres Landsmænd, været af en saadan Karakter, at det kan fastslaas, at de maatte vide, at Handlingerne stred saaledes mod Folkets Retsbevidsthed og helligste Følelser, saa dette Folk, hvis det havde staaet frit, ville reagere ved langt strengere Straffe? Og for det andet: Kan det siges, at de paagældende med Sikkerhed kunde vide, at Rigsdagen, hvis den havde kunnet, ville have givet den fornødne Lovhjemmel til disse strengere Straffe? Personligt maa jeg efter lang og samvittighedsfuld Prøve besvare begge Dele bekræftende.

Jeg ved mange, hvem Begivenhederne i det sidste Aar har hensat i en Samvittighedskrise. Nogle har gennem denne Krise holdt fast ved deres Anskuelse; andre har ud fra Bestialiteten i enkelte af de Handlinger, vi

har været Vidner til, fundet Hvile i den Tanke, at saa ufattelige Forbrydelser kun kan sones med Døden. Jeg haaber, at intet Parti her vil lægge noget Tryk paa sine Medlemmer. For mit Parti er dette en Selvfølge. Det er mig bekendt, at der er Medlemmer i mit Parti, som ikke kan stemme for Dødsstraffen.«

Kommunisten Jens Johannes Hansen fremsatte følgende betragtninger:

»Vi savner Straf for Dommere og Tjenestemænd, der handlede i tysk Interesse. Vi Kommuniste har praktisk Erfaring i den Retning. Vi blev dømt på Samlebaand. Vi har ikke overdreven Tillid til et Retsvæsen, der opfører sig saadan. Vi har set en rankere Holdning andre Steder, især i Norge, hvor Højesteretspræsidenten Paal Berg var Leder af Modstandsbevægelsen. Vi har i de sidste Dage set Hipomænd blive løsladt, men vi haaber, at Justitsministeren holder et vaagent Øje med Embedsmændene. I denne Forbindelse maa man spørge, hvad der saa skal ske med forhenværende Justitsminister Thune Jacobsen. Sker der ham noget, eller gaar han af som Pensionist, der har begaaet nogle Smaafejl? Og hvem har Ansvaret for, at Portene til Horserød-Lejren ikke blev lukket op for de 250 Kommuniste, der i Strid med Grundloven var indespærret den 29. august 1943? Det lykkedes kun for ca. 100 at flygte, mens 150 blev sendt til den tyske Kz-Lejr Stutthof, hvor mange døde.«

Der er ikke noget at sige til, at Jens Johannes Hansen ikke havde tillid til det danske retsvæsen under krigen. Kravet om at rejse tiltale mod visse dommere var helt relevant.

Frihedsrådet peger i pjecen *Naar Danmark atter er frit* på muligheden af, at dommere og andre juridiske embedsmænd retsforfølges:

»Efter Raadets Mening kan man ikke lade Sagerne paa-dømme ved de bestaaende Domstole, fordi disse har været medvirkende til at gennemføre de tysk paatvungne Straffeforanstaltninger, og fordi det maa forudses, at Tiltale vil kunne ramme Dommere og andre af Retsvæsnets Embedsmænd.

Det vil derfor være rettest, at der til Behandling af disse Sager oprettes særlige Domstole, hvis juridiske Element bestaar af Personer, som opfylder Lovens Forskrifter for at kunne være Dommere, men at Valget ikke er bundet til de fastansatte Dommeres Kreds.«

Først efter krigen blev det ved afhøringerne i Den Parlamentariske Kommission afsløret, hvor korrumpet det danske retsvæsen var blevet under besættelsen. Det blev dokumenteret, at det ikke alene var nogle dommere i underretter og landsretter, der kunne forudse tiltale. Det blev afsløret, at højesteretspræsident, Troels G. Jørgensen, var aldeles korrumpet.

Troels G. Jørgensen havde været et villigt instrument for de politiske magthavere i deres klapjagt på de danske kommunister. Sammen med politikerne udarbejdede Troels G. Jørgensen et udkast til kommunistlovene, som han senere som højesteretspræsident erklærede ikke stred mod grundloven.

Men endnu værre var det, at landets justitsminister, Thune Jacobsen, statsminister Erik Scavenius og minister for offentlige arbejder Gunnar Larsen optrådte som notoriske stikkere, og de burde have været tiltalt efter straffelovs-tillægget efter krigen.

Ved afhøringen i Den Parlamentariske Kommission blev det afsløret, at Thune Jacobsen og Gunnar Larsen i jagten på danske kommunister havde anvendt stikkere som for eksempel »Hestetyven«, der for et månedligt honorar på 1.500 kr. angav kommunister, som var gået under jorden.

Dette forhold var godkendt af statsminister Erik Scavenius. »Hestetyven« blev en af tyskernes farligste stikkere, og han blev i 1944 likvideret af modstandsbevægelsen.

Jens Hansen kommer også ind på interneringen af kommunisterne i juni 1941 og den senere vedtagelse af kommunistlovene i august samme år, der var klart grundlovsstridige.

Vi var i 1941 nået dertil, at man med rette kunne spørge om, hvem der skulle beskytte landets borgere mod politi og domstole.

Tyskerne havde kort efter den 9. april tvunget den danske marionetregering til det ene grundlovsbrud efter det andet. Vedtagelsen af kommunistlovene i august 1941 var et eklatant brud på grundloven. Borgernes grundlovssikrede frihedsrettigheder blev ganske enkelt suspenderet, og Danmark var ophørt med at eksistere som et retssamfund.

Det var det smuldrende retsgrundlag, der kom til at udgøre det moralske fundament for modstandsbevægelsens politik, som Christmas Møller formulerede som »Norske tilstande«.

Mange unge følte det som en moralsk nødvendighed at gribe til oprørslignende handlinger for at tvinge regeringen til at opgive samarbejdspolitikken og forhindre, at Danmark sluttede krigen som et med Tyskland allieret land.

Dansk Samlings ordfører Ove Hoff, komplementerede justitsministeren og var meget tilfreds med, at straffelovforslaget kunne ligge på Rigsdagens bord kun 3 uger efter kapitulationen.

Hoff hævdede, at det var nødvendigt at indføre dødsstraf af hensyn til stikkerlikvidationerne, som modstandsbevægelsen havde foretaget. Ved at indføre dødsstraf anerkendte Rigsdagen frihedskæmpernes stikkerlikvidationer, og det skyldte Danmark de modstandsfolk, der havde haft mod til på hele det danske folks vegne at henrette stikkerne.

Hoff mente, at tidligere minister Gunnar Larsen kunne tiltales efter lovforslagets § 13 (den, der er trådt i forbindelse med besættelsesmagten osv.), hvis ikke han var straffri efter § 1, 2. stk. (handling foretaget før 29. august 1943 i henhold til lov eller ordrer eller anvisning givet af lovlig dansk myndighed).

Oluf Petersen fra Retsforbundet var den eneste, der var imod lovforslaget. Han sagde:

»Naar denne Lov er vedtaget, har vi et ringere Danmark! Det vil være naturligt, at der gennemføres en Folkeafstemning, saaledes at Parolen fra Fælledparken – at Folkets Vilje er Folkets Lov – føres ud i Livet. Selve Loven maa vedtages af Rigsdagen, men Fuldbyrdelsen af afsagte Dødsdomme maa gøres til Genstand for en Folkeafstemning i Forbindelse med et Folketingsvalg, som bør finde Sted i Juni. Det er ikke rart for de Dødsdømte at vente, men hvem siger, at de skal have det rart. De har jo ikke selv været saa rare.«

Taleren henviste i øvrigt til den norske biskop Eivind Berggravs stilling til dødsstraf og erklærede, at dødsstraf ikke vækker de myrdede til live igen.

Professor, dr. theol. Flemming Hvidberg støttede lovforslaget og mente, at der fra et kristent standpunkt ikke kunne rejses modstand mod dødsstraf. Han sagde:

»Forholdet er det, at den Skyldige har rettet et saa alvorligt Angreb paa den Retsorden og det Fællesskab, som vort Samliv hviler paa, at denne Retsorden og dette Fællesskab rejser sig mod ham og frakender ham enhver Ret – og altsaa dømmer ham til Døden.«

Den nye lov, der fik den officielle titel *Lov nr. 259 af 1. Juni 1945 om Tillæg til Borgerlig Straffelov angaaende Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed*, blev vedtaget i Folketin-

get den 30. maj med 127 stemmer for, mens 5 medlemmer undlod at stemme. Landstinget vedtog loven den 31. maj med 67 stemmer for, mens 1 medlem undlod at stemme. Loven trådte i kraft den 1. juni 1945.

I det følgende citeres lovens vigtigste paragraffer.

I lovens kapitel 1 hedder det:

»§ 1. Denne Lovs Bestemmelser kommer til Anvendelse paa Handlinger, der er foretaget i Tiden fra og med den 9. April 1940 indtil 1 Aar efter Lovens Ikrafttræden. Borgerlig Straffelovs almindelige Bestemmelser om Forholdet mellem nye og ældre Love er ikke til Hinder for, at Paakendelse sker i Henhold til de ved denne Lov fastsatte Regler.

De i denne Lov omhandlede Handlinger, der er foretaget forinden den 29. August 1943, er straffri, saafremt Gerningsmanden handlede i Henhold til Lov eller Ordre eller Anvisning givet af lovlig dansk Myndighed inden for dennes Myndighedsomraade. Er Handlingen foretaget paa eller efter nævnte Dato, kan under den nævnte Forudsætning Tiltale undlades eller Straffen nedsættes eller under særligt formildende Omstændigheder bortfalde.

§ 2. Denne Lov kommer til Anvendelse paa Handlinger foretaget af Personer, der ved Handlingens Foretagelse havde dansk Indfødsret eller var bosat i den danske Stat, uden Hensyn til, om Handlingen er foretaget inden for eller uden for denne, og i sidste Fald uden Hensyn til, om den er strafbar efter Gerningsstedets Lovgivning.

§ 3. For Handlinger omfattet af denne Lov anvendes følgende Straffe: Livsstraf og Fængsel. Arbejdshus, Sikkerhedsforvaring eller Psykopatfængsel kan ikke idømmes efter denne Lov. Betingede Straffedomme finder

ikke Anvendelse.

Livsstraf fuldbyrdes ved Skydning efter nærmere ved kongelig Anordning fastsatte Regler. Livsstraf kan ikke idømmes Personer, som ved den strafbare Handlings Foretagelse ikke var fyldt 18 Aar.

Fængsel idømmes fra 4 Aar indtil paa Livstid. Straffen kan dog ikke sættes lavere end det dobbelte af den i Borgerlig Straffelov for vedkommende Handling foreskrevne mindste Straf. Under formildende Omstændigheder kan Straffen nedsættes indtil Fængsel i 1 Aar. Hvor Strafnedsættelse er hjemlet, kan Straffen gaa ned til Fængsel i 30 Dage.

Prøveløsladelse i henhold til Straffelovens § 38 kan ikke finde Sted. Fangerne anbringes snarest muligt i særlige Strafanstalter. De nærmere Regler for Strafudstaaelsen fastsættes ved kongelig Anordning.

I lovens kapitel 2 hedder det:

§ 8. Den, der for at fremme tyske Interesser eller med lignende landsskadeligt Formaal for Øje har foretaget en Handling, der er strafbar efter Borgerlig Straffelov, straffes med Fængsel.

Livsstraf kan dog anvendes:

1. naar de i Borgerlig Straffelov §§ 98-99 og 111, Stk. 1, nævnte Forbrydelser er udført under skærpendede Omstændigheder.
2. naar den i Borgerlig Straffelov § 180 eller § 183, Stk. 2, beskrevne Handling har medført, at nogen har mistet Livet eller er blevet udsat for overhængende Livsfare.
3. naar Gerningsmanden har begaaet den i Borgerlig Straffelov § 237 nævnte Forbrydelse.
4. naar de i Borgerlig Straffelov §§ 245-246 og 250 nævnte Handlinger er begaaet for at fremtvinge Forklaringer eller Tilstaaelser.

§ 10. Den, der har hvervet eller ladet sig hverve til tysk Krigstjeneste, straffes med Fængsel. Hvor særlige Hensyn gør sig gældende, kan der finde Strafnedsættelse sted, og under ganske særlige Omstændigheder kan Tiltale undlades.

Med Fængsel straffes endvidere den, der har gjort Tjeneste i et Korps, som virkede i Tilknytning til Besættelsesmagten mod den danske Stats lovlige Organer eller dens Borgere, eller som i øvrigt her i Landet i tysk Tjeneste har udøvet Virksomhed af politimæssig Karakter.

For den, som efter den 19. September 1944 har udøvet politimæssig Virksomhed ved Tjeneste i Hipo-Korpset, Sommer-Korpset eller anden lignende Organisation, er Straffen Livsstraf eller Fængsel ikke under 10 Aar.

§ 12. Den som ved Angiveri eller paa anden Maade har medvirket til, at nogen er blevet anholdt eller udsat for Anholdelse af tysk Myndighed eller nogen dermed samarbejdende Organisation eller Enkeltperson eller er blevet fængslet eller straffet i Henhold til de midlertidige danske Undtagelsesbestemmelser, der er givet i tysk Interesse, straffes med Fængsel.

Har Handlingen medført, at nogen har mistet Livet, har lidt alvorlig Skade paa Legeme eller Helbred eller blevet ført ud af Landet eller berøvet Friheden i længere Tid, eller har saadan en Følge været tilsigtet, kan Livsstraf anvendes.«

§ 13. Den, der er traadt i Forbindelse med Besættelsesmagten eller nogen dermed samarbejdende Organisation eller Person for at formaa de tyske Myndigheder til Indskriden over for den danske Regering eller andre danske Myndigheder, eller som er trådt i Forhandling

med Besættelsesmagten om Interesser, hvis Varetagelse henhørte under de danske Myndigheder, straffes med Fængsel.

Dødsstraf havde ikke været anvendt i Danmark i dette århundrede.

Den sidste henrettelse af en kvinde blev foretaget i 1862 og den sidste henrettelse af en mand i 1892. Henrettelserne blev dengang foretaget ved halshugning. Danmark havde en skarpretter indtil 1930, da dødsstraffen blev afskaffet, og bøddelstillingen bortfaldt.

Henrettelsesformen havde tidligere været yderst brutal. Der foreligger en beskrivelse af en domfældelse af en dansk officer, der deltog i oprøret i Rendsborg den 24. marts 1848. Dette oprør førte til udbruddet af Treårskrigen 1848-50.

Den domfældte var premierløjtnant Carl Christian von Schytz, og han blev i 1852 dømt for delagtighed i oprør og landsforræderi. Generalkrigskommissionen i Rendsborg idømte ham »den i Loven fastsatte kvalificerede Livsstraf af at have sin Ære og sit Liv forbrudt, den højre Haand af hannem levendes afhugget, Kroppen parteres og lægges paa Steile og Hjul, og Hovedet med Haanden sættes paa en Stage.«

Senere blev von Schytz ved kongelig resolution benådet, og den afsagte dom blev ændret til, »at han skal have sin Charge forbrudt og hensættes til Tugthusarbejde paa Livstid.«

I 1945 var man klar over, at man ikke kunne bruge halshugning som henrettelsesmetode, og man drøftede så i regeringen, hvorvidt man skulle lade modstandsbevægelsens folk foretage henrettelserne.

Mange politikere mente, at det ikke var nogen god idé, og i stedet foreslog nogle, at militæret skulle påtage sig henrettelserne. Dette protesterede general Gørtz imod, og

det endte med, at politiet ved kongelig resolution fik ordre til at foretage henrettelserne.

Den 9. oktober 1945 blev der udstedt en kongelig anordning om fuldbyrdelse af livsstraf i henhold til straffelovstilægget. Det hed i § 5:

»Dommen fuldbyrdes ved Skydning af et af Politimænd bestaaende Eksekutionskommando, bevæbnet med Gevær eller Karabin, under Kommando af en højere Polititjenestemand. Kommandoet udtages for hver enkelt Eksekution af Rigspolitichefen.«

Under den kolde krig erkendte man, at dødsstraf i fredstid atter burde indføres i Danmark, da en ny stormagtskonflikt mellem Nato- og Warszawapagt-landene var mere end en hypotetisk mulighed.

Ved lov af 7. juni 1952 blev livsstraf genindført for visse civile forbrydelser foretaget til fremme af fjendtlige interesser under krig og besættelse – navnlig anslag mod statens sikkerhed, selvstændighed og forfatning samt manddrab.

Ved lov af 21. juli 1954 var der i militær straffelov hjemmel til anvendelse af livsstraf for spionage, forberedelse til mytteri, grov lydighedsnægtelse m.m. Livsstraf skulle fuldbyrdes ved skydning.

Bagvaskelsen af modstandsbevægelsen

Maj 1945 formede sig som »hvedebrødsdage« mellem de gamle politikere og modstandsbevægelsen. Det var modstandsbevægelsen, der i befolkningens øjne i de første befrielsesuger havde sejret, men det var de gamle partier, der havde sat sig på de vigtigste ministerier, som i samlingsregeringen havde den reelle politiske magt.

Den 7. maj gennemførtes en provisorisk lov, der ophævede de grundlovsstridige kommunistlove fra 1941, og antallet af folketingsmedlemmer blev øget fra 149 til 152. Derved blev der plads til de kommunister, der var blevet valgt i 1939. Aksel Larsen, Alfred Jensen og Martin Nielsen indtog atter deres pladser i Tinget.

Man ophævede ligeledes ved en provisorisk lov de grundlovsstridige love, som tyskerne havde tvunget den danske marionetregering til at indføre, og tre nationalsocialistiske folketingsmænd blev interneret af modstandsbevægelsen.

Fra den 5. maj 1945 fungerede kongemagten atter i Danmark, og den 9. maj kørte Christian X gennem Københavns gader til Christiansborg, hvor han åbnede Rigsdagen. Jublende menneskemængder hyldede kongen, som havde delt ondt og godt med byens borgere i de »5 forbandede år«.

Christian X havde i de første krigsår på sine daglige rideture mødt Københavns borgere, og han blev som tiden gik et samlingsmærke for den danske befolkning. Christian X og Dronning Alexandrine havde sammen med Kronprins Frederik og Kronprinsesse Ingrid og deres børn været udsat

for tyske overfald på Amalienborg og Sorgenfri. Kongefamilien bar modigt disse trængsler, hvad der var med til at øge respekten for monarkiet.

Den 29. august 1943 iværksatte general von Hanneken operationen »Safari« for at afvæbne det danske forsvar, og samtidig indførte han militær undtagelsestilstand i Danmark.

Kongen og dronningen opholdt sig på Sorgenfri Slot, da det blev udsat for et tysk overfald mellem kl. 3 og 4 om morgenen den 29. august.

Et detachment fra Livgarden suppleret med et par betjente fra Lyngby Politistation forsvarede slottet, der blev angrebet af tyske soldater med håndgranater og maskingeværrild. Kongen, der var rekonvalescent efter et fald med hesten, opholdt sig på 1. sal i sit soveværelse.

Under kampen blev Christian Xs arbejdsværelse i stueetagen beskydt, og et par projektiler gik ind gennem et vindue og hen over kongens skrivebord og ind i et geværskab på væggen. Projektilerne ville efter al sandsynlighed have dræbt Christian X, hvis han havde siddet ved skrivebordet.

Under skydningen fik kongen tid til at blive klædt på, og siddende ved sit skrivebord foran det sønderskudte vindue modtog han efter overfaldet den tyske general, der ledede aktionen med ordene: »Guten Morgen mein tapferer General«.

Godt et år senere blev kongefamilien atter udsat for overfald, da et tysk detachment den 19. september 1944 rykkede ind i Amaliegade mod slotspladsen i gadekampformation.

Residenspalæet havde siden oktober 1943 været bevogtet af et par hundrede danske betjente, og den dag overfaldet fandt sted, var der i alt ca. 60 betjente på vagt bevæbnet med maskinpistoler, karabiner og pistoler. Inden overfaldet var der blæst luftalarm, fordi tyskerne samtidig prøvede at arrestere hele det danske politi.

Rundt omkring på slotspladsen blev der bygget barrikader og opstillet spanske ryttere. Arbejdere og kontorfolk fra omliggende kvarterer deltog med iver i befæstningen af slottet. De hjalp med at fylde sandsække og bygge brostensbarrikader tværs over Amaliegade og Frederiksgade. Amalienborg blev omdannet til en veritabel fæstning.

Der var givet ordre til, at et tysk angreb på Amalienborg skulle imødegås. Dog måtte der kun skydes efter ordre, eller hvis angriberne åbnede ild og forsøgte at forcere spærringerne.

Kl. 12.15 formerede en tysk styrke sig i gadekampformation og rykkede langs husrækkerne frem mod afspærringerne. Nogle tyskere forsøgte at overklippe sammenføjerne i pigtråden, samtidig med at andre åbnede ild mod slotspladsen.

Skydningen blev overalt besvaret af politifolkene, og der udviklede sig en ildkamp, som varede 2½ time. Under kampen havde tyskerne langt de største tab med 20 dræbte og 40 sårede. På dansk side var der 3 lettere sårede.

Det endte med, at tyskerne trak sig tilbage, og kongen blev boende i Residenspalæet under bevogtning af det danske politi, til krigen sluttede.

I de glade befrielsesdage følte befolkningen taknemmelighed mod de kvinder og mænd, der med livet som indsats havde været med til at sikre landet en plads i de frie nationers lejr. Danmark havde undgået den skam og skændsel, det ville have været, hvis vi havde sluttet krigen som et med Tyskland allieret land, samtidig med at vi havde stået som garant for den største forbryder og de største forbrydelser i menneskehedens historie.

Med dannelsen af samlingsregeringen begik Frihedsrådet sit største fejlgreb, idet de gamle politikere blev sakrosankte. Så vidt jeg ved, var der kun ét medlem af Frihedsrådet, der var imod dannelsen af samleringsregeringen. Det var

professor Ole Chievitz. Da jeg efter min flugt fra Frøslev i begyndelsen af april 1945 traf Chievitz i København, udtalte han om rådets medlemmer:

»De har sgu saa travlt med at bore Røven i Taburetterne, at de ikke har Tid til at føre Krig. De tror, at vi ved at gaa ind i en Samlingsregering kan undgaa Borgerkrig og græske Tilstande.«

Som tidligere nævnt følte mange modstandsfolk, at Frihedsrådet begik forræderi mod dem ved at gå ind i samlingsregeringen under Vilhelm Buhls ledelse. De unge følte, at Frihedsrådet under regeringsforhandlingerne i foråret 1945 svigtede de principper, der var nedfældet i rådets første pjece fra november 1943, *Naar Danmark atter er frit*, hvor det blev fastslået, at befrielsesregeringen skulle dannes på et forfatningsmæssigt grundlag – med den begrænsning at ingen politiker, der var blevet kompromitteret under krigen, kunne indtræde i regeringen.

Når de unge modstandsfolk helt forkastede Buhl som statsminister, skyldtes det som nævnt radiotalen den 2. september 1942, hvor han blandt andet sagde:

»Det siger sig selv, at Regeringen stadig med yderste Strenghed vil forfølge Sabotage og anden Forbrydelse mod den tyske Værnemagt med de i vor Lovgivning hjemlede Midler, og der vil fra Politiets Side blive sat ind med al Kraft paa Løsningen af de Opgaver, disse Sager frembyder.

Thi Opretholdelse af Ro og Orden maa for Regeringen staa som den første Pligt under Varetagelsen af vort Lands Interesser i denne Situation. Men Regering og Politi formaar ikke alene at skabe den Ro og Sikkerhed, som er en Betingelse for, at Forholdene ogsaa fremover kan udvikle sig som hidtil. Hertil kræves

Medarbejde af alle gode Kræfter i vort Folk, af alle dem, der har Indsigt og Indflydelse paa andre, af alle, hvem et Lederhverv er betroet.

Jeg appellerer derfor til alle danske Kvinder og Mænd, og vil, saa indtrængende som det er mig muligt, lægge hver enkelt paa Sinde at være virksom for, at Besindighedens Aand stadig kommer til at raade i vort Folk, og jeg vil navnlig gerne rette denne Appel til Ungdommens Ledere i Skoler, Foreninger og Sammenslutninger af enhver Art, idet jeg beder hver enkelt om at gøre sit bedste for at forhindre, at ungdommelige Mænd, der i Ubesindighed og Uforstand lader sig forlede til at begaa Handlinger, der under de nuværende Forhold maa betegnes som intet mindre end dødsfarlige.

Vi er nødt til at gøre det klart for alle, og navnlig for de unge, at den, som begaar Sabotage og hjælper med dertil, eller over for Myndigheder tilbageholder Viden om Sabotageplaner, eller undlader at medvirke til Opklaring af Sabotage, handler mod sit Fædrelands Interesser.«

Buhls antisabotagetale, hvori han opfordrede landsmænd til stikkeri, gentog han under valgkampen i marts 1943, og der er ingen tvivl om, at opfordringen til angiveri var alvorligt ment. Det er klart, at Buhl efter krigen søgte at løbe fra talens indhold.

Hvis statsminister Vilhelm Buhl ikke havde været dækket af sin parlamentariske immunitet, ville han efter krigen kunne være blevet tiltalt efter paragraf 12 i straffelovstillægget af 1. juni 1945 (se side 40)

Der er næppe tvivl om, at Vilhelm Buhl var en af dansk politiks største taktiske begavelser. Skønt han under valgkampen i marts 1943 gentog opfordringen til angiveri, var

han en af de første ledende socialdemokrater, der klart så, hvor augustoprøret i 1943 bar hen. Lynhurtigt sadlede han om, og Buhl blev den 28. august talsmand for det politiske flertal, der forkastede det tyske ultimatum og derved bragte Scavenius-regeringen til fald.

I 1944-45 viste han også sine politiske evner ved under departementschefstyret at samle alle de politiske tråde i sin hånd og indgå i et nært samarbejde med general Gørtz og »Den lille Generalstab«, hvis ledende og dominerende medlemmer var de to socialdemokratiske kaptajner, Viggo Hjalp og S. Schjødt-Eriksen.

Vilhelm Buhl var i juni 1945 også klog nok til at lade, som om han fulgte Frihedsrådets programmerklæring om placering af det politiske ansvar efter krigen. Det hedder i erklæringens punkt 1:

»Spørgsmaalet om Skyld og Medansvarlighed rejses over for Medlemmer af Regeringer og Folkerepræsentationer specielt Rigsdagen, som ved deres Holdning før og under Besættelsen har medvirket til at bringe Landet under tysk Styre og Tvang.«

Vilhelm Buhl så helt klart, hvilken katastrofe det kunne medføre for ham og andre belastede politikere, hvis der var blevet rejst rigsretsanklage imod dem i sommeren 1945.

Vilhelm Buhl vidste lige så godt som alle andre, at mands minde her i landet er 8 dage, og han var fortrolig med den gamle talemåde: »Da Fanden han ville, at intet skulle ske, så satte han i verden den første komité«. Kunne de gamle politikere ride stormen af de første 2-3 befrielses måneder, kunne de trække vejret lettere.

Midlet til at forhindre rigsretsanklager mod belastede politikere blev Den Parlamentariske Kommission, der blev nedsat i juni 1945. Ved hjælp af denne kommission sikrede

politikerne sig, at de skulle dømme sig selv. Folketinget udpegede 23 medlemmer af sin midte til at undersøge alle politiske og militære forhold i forbindelse med besættelsen den 9. april og ministrenes embedsførelse fra 1940 til 45. Kommissionen sad i 8 år, før den afgav betænkning, hvorpå der nedsattes et udvalg til at tage stilling til betænkningen, og først i 1955 – 10 år efter befrielsen – vedtog Folketinget med 153 stemmer mod 8 stemmer (kommunister), at der ikke skulle rejses rigsretsanklage mod nogen for forhold i besættelsestiden. På det tidspunkt interesserede ikke en mors sjæl sig for besættelsestiden.

Politikerne var helt på det rene med, at de af taktiske grunde i de første befrielsesuger måtte deltage i hyldesten af frihedskæmpernes indsats. Folkestemningen i landet i majdagene 1945 krævede et opgør med landsforræderne og terroristerne, og de gamle politikere måtte gå ind for straffelovstillæggets krav om dødsstraf og love med tilbagevirkende kraft. Samlingsregeringen, der skulle formidle overgangen fra besættelse til fredstid, indtil der blev afholdt rigsdagsvalg, måtte vedtage en række love om genoprettelse af politiet og militæret, om erstatninger til krigens ofre og andre sociale love.

De positive følelser hos de gamle politikere for Frihedskampens folk kom som tidligere nævnt tydeligst til udtryk under forhandlingerne i Folketinget ved vedtagelsen af straffelovstillægget i slutningen af maj 1945.

Men denne forbrødring mellem modstandsbevægelsens folk og politikerne varede kun kort. Sagen var den enkle, at de gamle politikere, allerede længe før krigen sluttede, havde forberedt en kampagne mod modstandsbevægelsen for at imødegå Frihedsrådets tiltagende indflydelse på de danske vælgere. Det var et led i kampen for at sikre de gamle politikeres magtstilling ved befrielsesvalget i oktober 1945.

Vilhelm Buhl havde allerede i foråret 1945 over for de

socialdemokratiske tillidsmænd tilkendegivet, at Socialdemokratiet prøvede på at placere sig som deltager i Frihedskampen. Men samtidig skulle socialdemokraterne, hvor det var muligt, gå til angreb på modstandsbevægelsens folk og udnytte deres fejltagelser.

I slutningen af maj og i begyndelsen af juni 1945 kom det til flere episoder, hvor nogle modstandsfolk ikke alene opførte sig komplet tåbeligt, men også begik kriminelle handlinger.

Den 30. maj blev forhenværende justitsminister Thune Jacobsen og generaldirektør i DSB Peter Knutzen taget som gidsler af frihedskæmpere. Modstandsfolkene ville på den måde protestere imod, at disse personer ikke var blevet arresteret af myndighederne, men ikke desto mindre var det selvtægt.

Samme dag blev sagen taget op i Landstinget af K.K. Steincke (S), Svenning Rytter (V) og Hermod Lannung (R). Landstinget behandlede straffelovstillægget den dag, og gidselaktionen var et forsøg på at lægge pres på lovgiverne på Christiansborg.

Aktionen, der hurtigt blev afblæst ved justitsminister Busch-Jensens indgriben, var en udenomsparlamentarisk provokation, der skulle understrege kravet om »udrensning til tops og til bunds«. Episoden forfejlede sit mål og kom i høj grad til at skade modstandsbevægelsens renommé, og den blev udnyttet af de gamle politikere og den samlede presse til det yderste.

Den 20. juli 1945 blev Vestre Fængsel i København besat af modstandsfolk, der protesterede over fængselspersonalets fraternisering med »landsforræderne«. Aktionen blev standset, men først efter voldsom kritik i Folketinget under en forespørgselsdebat til justitsministeren.

Der er ingen tvivl om, at de gamle politikere i disse dage var bange for, at magten i landet skulle glide dem af hænde

på et tidspunkt, da politiet og militæret endnu ikke var retableret.

Alle disse episoder førte til, at pressen støttede de gamle politikere i, at frihedsbevægelsens folk var nogle ukontrollable størrelser. Hvor man kunne, angreb man deres dispositioner i de første befrielses måneder. Men man lod det ikke blive ved det. Man så hurtigt, at modstandsbevægelsens virkelige akilleshæl var, at den ikke havde en fælles politik, den kunne gå til valg på.

Det var denne mangel på et fælles politisk ståsted, parret med indbyrdes uenighed og manglende politisk erfaring, der var årsagen til modstandsbevægelsens valgnederlag i oktober 1945.

En gruppe i Socialdemokratiet øjnede en mulighed for et ødelæggende angreb på modstandsbevægelsen ved at kaste sig over likvideringen af stikkerne. En af bannerførerne for denne holdning var Hartvig Frisch, der var socialdemokratisk folketingsmand og en af partiets mest indflydelsesrige politikere.

Han havde i juni 1945 sammen med professor Erik Husfeldt og ambassadør Henrik Kaufmann repræsenteret Danmark på San Francisco-konferencen. Her underskrev de tre delegater på Danmarks vegne den 26. juni 1945 De Forenede Nationers Charter. Danmark var hermed optaget som den 50. nation i De Forenede Nationer. Det var et historisk øjeblik for Danmark, da vi til trods for samarbejdspolitikken fra 1940-43 på ny kunne indtage vor plads blandt verdens frie demokratier.

Det var således ikke en Hr. hvem-som-helst, som nu gik til angreb på modstandsbevægelsen. Hartvig Frisch blev lederen af det, man med et nyt ord kaldte »modbevægelsen«.

Det kan være på sin plads at give en kort beskrivelse af »modbevægelsen«, der første gang blev lanceret som begreb af chefredaktør Børge Outze på *Information*. Outze

gjorde i en artikel rede for, hvad det var for politiske kræfter, der stod bag »modbevægelsen«. Outze konkluderede, at »modbevægelsen« var et forsøg på politisk bagvaskelse af modstandsfolk, hvor de gamle politikere konsekvent søgte at mistænkeliggøre og angribe Frihedskampen.

Det var formentlig ønsket om at vække opsigt, som var årsag til, at Hartvig Frisch startede sin aktion lige før den 29. august 1945. Denne dag blev en af efterkrigstidens mest højtidelige mindedage, da Danmark begravede sine faldne i Mindelunden i Ryvangen.

Angrebet på modstandsbevægelsen fandt sted i et radio-interview den 25. august 1945, hvor Hartvig Frisch blev interviewet af Karl Bjarnhof.

Bjarnhof indledte med at referere til en tale, Frisch havde holdt i Studenterforeningen den 13. november 1943. Ved den lejlighed erklærede han, at magtens politik ikke alene blev udøvet af tyskerne, men også af modstandsbevægelsen i form af snigmord og sabotage. Hartvig Frisch sagde:

»Anderledes med den skjulte anarkistiske Terrorisme, der nu drives herhjemme under Navnet Sabotage. De Herrer fra det selvbestaltede »Frihedsraad« burde læse *Gøngehøvdingen*, det er en første Klasses dansk Sabotageroman. De kunne deraf lære, at der i dette Fag ogsaa er Gentlemen.«

Efter dette citat spurgte Bjarnhof Hartvig Frisch om, hvorledes han nu så på modstandsbevægelsens kampform. Hertil svarede Frisch:

»Hvis jeg havde siddet som Medlem af Frihedsraadet i Efteraaret 1943, da man for første Gang tog den alvorlige Overvejelse at gaa til Mord – og det var jo Mord. Man maa sige, at den Form det foregik under, var det, vi paa dansk kalder Mord. Hvis jeg havde været med til

de Overvejelser, ville jeg bestemt have lagt min Stemme i Vægtskaalen for, at man lod være. Jeg ville have erkendt de Farer, der var forbundet – ogsaa strategisk forbundet – med disse hæslige Individier: Stikkerne. Men mit Argument ville have været, at ved selv at slaa ind paa den Vej, saa aabnede man hele Banen for en Terroraktion fra Tyskerne, som var hæmningsløs, og jeg ville have tilføjet: Det bliver ikke os, de Illegale, som denne Terror særligt rammer, det bliver den store, almindelige Befolkning.«

Hartvig Frisch hævdede samtidig, at de gamle politikeres legale modstand mod tyskerne indtil 29. august 1943 havde være en paraply, som skærmede fremvæksten af den illegale modstand.

Herved prøvede Hartvig Frisch at stjæle modstandsbevægelsens torden, og efter den linie, som Vilhelm Buhl havde udstukket, forsøgte han at gøre Socialdemokratiet til et modstandsparti.

Hartvig Frisches udtalelse vakte en voldsom offentlig debat. Næsten hele den danske modstandsbevægelse rejste sig som én mand i protest mod hans udtalelser. Men hårdest ramt blev de frihedskæmpere, der havde udført de likvideringer, som Hartvig Frisch havde betegnet som mord.

De unge frihedskæmpere følte, at det var bagvaskelse af modstandsbevægelsen, og at Hartvig Frisch havde skændet deres døde kammeraters minde. De var faldet i kampen mod terrorister og stikkere, for at alle andre i landet kunne få deres frihed.

I Poul Borchsenius' bog *Bogen om Leif* (Hasselbalch, 1946) er der en omtale af tre unge mænd fra en af de jyske likvideringsgrupper, der opsøgte Hartvig Frisch og drog ham til regnskab for hans udtalelser. Samtalen blev også refereret i *Information*.

Da de spurgte, om Hartvig Frisch i interviewet med Karl Bjarnhof havde brugt ordet mord, svarede han:

»Det er en Strid om Ord, jeg burde maaske have sagt Likvidering. Men det, der foregik, var noget andet, end naar Soldater ude paa Slagmarken blev dræbt i aaben og ærlig Kamp.«

»Vil De hermed betegne vor Kamp som uærlig?«

»Nej, men ved hæderlig Kamp forstaar man nu en-gang aaben Krig.«

»Regner De os da for Mordere?«

»Nej, jeg hævder, at Fremgangsmaaden var forkert og alt for dyr.«

Noget senere i samtalen kom Frisch ind på sammenhængen mellem stikkerudryddelserne og militær sabotage og spurgte:

»Tror De, at Fabriks- og Jernbanesabotagen havde været umulig uden Stikkerlikvideringer?«

»Det er ikke alene noget vi tror, det ved vi.«

»Det vidste jeg ikke. Jeg vil undersøge Spørgsmaalet.«

»Nej, det kunde man vel ikke vide, naar man ikke tog Del i Modstandskampens Arbejde.«

»En hel Del af den Sabotage, der blev lavet i København, for Eksempel Sprængningen af Forum – kunde jeg ikke se nogen Berettigelse for.«

»Nej, for Udenforstaaende kunde det være svært.«

»Ja, ja, selv om man ikke havde et Ben indenfor, har man vel Lov til at kritisere.«

Frisch vendte tilbage til påstanden om, at det var for dyrt at likvidere stikkere. Dertil blev svaret:

»Naar en Stikker fik Held til at angive en Gruppe,

kunde det ofte koste op mod et halvt Hundrede Mennesker Friheden, og mange er blevet henrettet eller døde i tyske Koncentrationslejre.«

Hertil svarede Hartvig Frisch:

»Der skulde maaske flere i Vægtskaalen til at opveje én fremragende Mand, der blev dræbt ved »Clearing-mord«?»

Denne udtalelse afslørede, hvor småtskåret den selvpromoverede humanist i virkeligheden var.

De unge fra likvideringsgruppen gav derpå nogle eksempler på nogle af deres kammeraters skæbne. Af gruppen døde seks. Fire blev henrettet eller faldt i ildkamp med terroristerne. Liget af en af de frihedskæmpere, der blev dræbt af Gestapo, blev mishandlet på den mest oprørende måde. Terroristerne anbragte en håndgranat i hans mund og bortsprængte hovedet. De to sidste af likvideringsgruppen begik selvmord efter Hartvig Frischs mordanklage.

Man kunne have tænkt sig, at »modbevægelsen« i første række blev startet af danske nazister, men det var ikke tilfældet. I virkeligheden var det en bevægelse, der udgik fra de gamle politiske partier, som havde været basis for forhandlings- og samarbejdspolitikken og dermed for de vekslende danske marionetregeringer under besættelsen.

De gamle politiske partier frygtede, at modstandsbevægelsen kunne få et afgørende politisk gennembrud ved det første frie valg. Derfor gjaldt det om at gøre alt, hvad man kunne for at inddæmme modstandsbevægelsens tilslutning i befolkningen ved at føre en konsekvent politisk kampagne med bagvaskelse af modstandsbevægelsens folk. Ved hjælp af partiernes presse og partiorganisationer lykkedes det lidt efter lidt at få vælgerne til at vende tilbage til folden. Der

skulle bare tid til det. Ikke mindst Vilhelm Buhl så klart, at det gjaldt om at få befrielsesvalget så sent som muligt – når befrielseseuforien var glemt.

De gamle partier søgte, hvor det var muligt, at få opstillet modstandskandidater til det forestående valg, hvorved man håbede på, at partierne kunne fremstille sig selv som aktive medkæmpere i Frihedskampen.

Politikerne tog i høj grad det forestående opgør med modstandsbevægelsen alvorligt. Det gjaldt også Vilhelm Buhl, der havde en klar erindring om egne ydmygelser og Frihedsrådets politiske triumfer under besættelsen.

I et notat fra et socialdemokratisk forretningsudvalgsmøde den 20. april 1945 gav Buhl et referat af, hvad man drøftede på mødet. Han gjorde sig til talsmand for, at man skulle gå ind på modstandsbevægelsens krav ved sammensætningen af befrielsesregeringen.

Når Buhl foreslog et kompromis med modstandsbevægelsen, var det fordi han mente, at frihedskæmperne ved befrielsen havde de bedste kort på hånden. Dels havde de folkestemningen med sig, dels rådede de over de fleste væbnede styrker i landet, og endelig havde frihedsbevægelsen i udenrigspolitisk henseende en langt bedre position end de gamle politikere. De allierede havde for eksempel i juli 1944 anerkendt Frihedsrådet som deres egentlige forhandlingspartner. Russerne havde oven i købet ydmyget de gamle politikere ved at nægte at forhandle med dem.

Når Buhl argumenterede for et kompromis, var det også, fordi han mente, at det ville være muligt for politikerne i kraft af deres større erfaring og politiske dygtighed at overtage ledelsen af samlingsregeringen. Herved kunne man bryde frihedsbevægelsens våbenmonopol og samtidig opnå en kontrol over de væbnede styrker, som bevægelsen rådede over.

Hvis denne politiske linie blev gennemført nogle måne-

der, mente Buhl, at de gamle partier ville have en bedre udgangsposition end modstandsbevægelsens urutinerede folk, fordi politikerne kæmpede på hjemmebane ved befrielsesvalget.

De gamle politikere kunne bestemme, hvornår valget til Folketinget skulle finde sted, og de kunne danne en enig front mod modstandsbevægelsen, der i realiteten allerede før den 5. maj stod splittet og som nævnt uden en egentlig fælles politik.

Allerede inden freden brød ud, var modstandsbevægelsen i virkeligheden dybt splittet. Splittelsen bestod i, at Dansk Samling og Danmarks Kommunistiske Parti forsøgte at lave et fælles socialt program for frihedsbevægelsen, hvilket blev stoppet af Frode Jakobsen og hans modstandsgruppe, Ringen, der på det tidspunkt havde nær kontakt til Vilhelm Buhl.

Under valgkampen magtede de politiske ledere af modstandsbevægelsen ikke at spille deres stærkeste kort ud mod samarbejdspolitikere. Det lykkedes ikke for dem at tvinge de gamle politiske partier ud i en diskussion om besættelsestidens samarbejdspolitik. Specielt evnede man ikke at føre et frontalt angreb på de grundlovsstridige handlinger, som de skiftende regeringer begik.

Der var ellers nok at tage fat på – lige fra kommunistlovenes enstemmige vedtagelse i Folketinget august 1941 til Buhls antisabotagetale den 2. september 1942. Eller det nære samarbejde mellem tysk Abwehr og det danske politi, der iværksatte deres fælles aktion mod faldskærmsfolkens radiosendere 4 dage efter Buhls antisabotagetale. Efter at tyske pejlevogne havde lokaliseret radiosenderne, endte det med angreb på de første faldskærmsfolk, hvorved to S.O.E.-agenter blev skudt ned af danske betjente. Man kunne med rette hævde, at der var borgerkrig en miniature i Danmark.

Efter at politikerne havde bøjet sig for de tyske krav om at arrestere medlemmer af det danske kommunistiske parti

den 22. juni 1941, gav den danske marionetregering sin tilslutning til Anti-Komintern Pagten samme år.

Den 26. juni 1941 – fire dage efter angrebet på Sovjetunionen – havde tyskerne forlangt, at et dansk infanteriregiment blev sendt til den finske front. Det lykkedes regeringen at få tyskerne til at acceptere, at der blev dannet et frikorps, der som en dansk afdeling af Waffen SS blev sendt til Finland.

Forsvarsministeriet meddelte i en skrivelse af 8. juli 1941, at den danske regering gav sin tilladelse til, at faste befalingsmænd og hjemsendte værnepligtige i hæren meldte sig til Frikorps Danmark, og at de efter endt tjeneste indtrådte i deres tidligere stillinger.

Det var således efter regeringens indtrængende opfordring, at et dansk frikorps deltog i kampen på tysk side mod Sovjetunionen.

De gamle politikere blev nødt til at afvise det tyske ultimatum den 29. august 1943, fordi de lige havde oplevet befolkningens rejsning under augustoprøret. Hvis man tænker sig, at Scavenius-regeringen havde accepteret de tyske krav, ville augustoprøret måske have accelereret og endt i en regulær borgerkrig.

Departementschefstyret fortsatte kontakten til besættelsesmagten, og det kom til at fungere som de gamle politikeres forlængede arm.

Det, der virkelig bekymrede de gamle politikere, var modstandsbevægelsens succes under folkestrejken i juli 1944, da Frihedsrådet fuldstændigt overtog ledelsen. Københavnerne fulgte Frihedsrådets paroler, mens de gamle politikere helt mistede deres indflydelse på befolkningen.

I juli 1944 blev Frihedsrådet accepteret af Sovjetunionen, mens de gamle politikere blev afvist. Russerne ville ikke have noget at gøre med dem, fordi Danmark havde accepteret Frikorpsets deltagelse i krigen mod Sovjet, tilsluttet sig

Anti-Komintern Pagten og afbrudt den diplomatiske forbindelse med Sovjet efter tysk ordre.

For Socialdemokratiet var det kommunistiske parti fra gammel tid den værste konkurrent. Socialdemokraterne gjorde derfor hvad de kunne under besættelsen for sammen med »Den lille Generalstab« at opbygge et værn mod en eventuel kommunistisk magtovertagelse.

Buhl udnyttede med stor dygtighed værnernes loyalitetsforhold til de parlamentarisk ansvarlige politikere, som militæret underordnede sig. Derfor kunne han etablere et samarbejde med general Gørtz og »Den lille Generalstab«, som begge parter så deres fordel i. Man var enig om, at militæret skulle indgå i modstandsbevægelsen for at forsøge at sætte sig på dens militære apparat.

Samtidig opstillede man Den danske Brigade i Sverige, der havde det ene formål at tjene som de gamle politikeres militære trumfkort under et eventuelt opgør efter den tyske kapitulation. Formelt var brigaden en del af modstandsstyrkerne, men i realiteten kunne den kun få marchordre, når Vilhelm Buhl sendte et signal til statsminister Per Albin Hansson. Signalet lød: »Hans er syg«.

Andre socialdemokratiske planer gik ud på, at man ved et kommunistisk kupforsøg ved kapitulationen skulle anmode den svenske regering om våben og 50.000 soldater, der skulle sættes ind for at slå et kommunistisk kup ned.

Det sidste var måske knap så velovervejet, fordi kommunisterne ikke havde brug for at lave kup, hvis Sovjet kom først og besatte Danmark. Kom englænderne først og besatte os, havde kommunisterne ikke en jordisk chance for at lave statskup.

Desertører til fronten

»Modbevægelsen«s næste fremstød kom i begyndelsen af september, et par uger efter at Hartvig Frisch havde beskyldt modstandsfolk for at være mordere.

For de gamle politikere gjaldt det nu om at dokumentere, at det ikke blot var de helt unge modstandsfolk, der var uansvarlige fusentaster, men at det også gjaldt mere modne mænd i Frihedskampen.

Nu skulle det forkyndes for offentligheden, at en kaptajn og en militærlæge i Den danske Brigade i Sverige havde optrådt som kriminelle, der stjal våben fra brigadens depoter og desuden havde gjort sig skyldige i desertation.

Hærens auditor rejste tiltale mod kaptajn O.C. Brøndum, sigtet for mytteri – for den 29. august 1943 om morgenen ikke, som befalet, at have meldt sig til internering hos tyskerne og for desertation fra Den danske Brigade i Sverige.

Jeg havde i 1940 været underlæge i Marinen, hvor jeg gjorde tjeneste på ministrygeren »Søulven«. I august 1945 blev jeg genindkaldt til Søværnet som reservelæge, skønt jeg i to år havde været afskåret fra at passe min lægeuddannelse på grund af min deltagelse i Frihedskampen. Nu var det marinens auditor, der rejste tiltale mod mig for desertation fra brigaden samt våbentyveri.

Efter sabotage mod Langåbroerne i november 1943 flygtede jeg efter ordre fra faldskærmsfolkenes chef Flemming Muus til Sverige den 30. november 1943 sammen med min kone. Jeg gik kort efter ind i Den danske Brigade, der var

oprettet i januar 1944 i de store skove på grænsen mellem Småland og Blekinge.

De første par måneder brugte man til at etablere lejren i Sofielund, og efterhånden kom der mere mandskab til lejren, og man begyndte på den egentlige militære træning. Jeg var ansat som læge ved lejren på en civil kontrakt, men følte, at jeg havde et ansvar over for brigadens soldater, hvis de skulle hjem og kæmpe i Danmark.

Jeg tog derfor kontakt til brigadens ledelse i Stockholm og bad om at få en forhandling med general Kristian Knudtzon, der var brigadens chef. På mødet rejste jeg spørgsmålet, om der ikke skulle oprettes en egentlig sanitetstjeneste, der kunne yde førstehjælp til brigadesoldaterne under eventuelle kamphandlinger i Danmark. Forslaget blev helt fejlet af bordet, og jeg fik at vide, at jeg bare skulle passe mit job som læge i lejren og overhovedet ikke interessere mig for, hvad der skulle ske i fremtiden.

Det gav mig mistillid til hele foretagendet, og da jeg senere traf kaptajn Brøndum, blev jeg bestyrket i mit syn på brigaden. Brøndum var en mand med egne meninger og stærke standpunkter. Hertil kom en analytisk skarphed og evne til klart at formulere sine standpunkter.

Den 29. august 1943 hørte Brøndum til de få officerer, der forberedte sig på kamp. Han var på det tidspunkt chef for 4. Artilleriafdelings 2. batteri, der lå i Holbæk. Han gjorde sit batteri klar til kamp, og da han af sin chef modtog ordre til at nedlægge våbnene, følte han det som et nyt forræderi som 9. april og nægtede at parere ordre. Det lykkedes kaptajn Brøndum at føre sit batteri fra Holbæk til Gilleleje, hvor han beslaglagde et motorskib og sejlede til Sverige med sit mandskab. I midten af marts 1944 kom Brøndum til lejren i Sofielund med samtlige befalingsmænd og en del menige fra sit gamle batteri.

Brøndum og jeg blev mere og mere overbevist om, at Den danske Brigade var et stort bedrageri over for de me-

nige. Ved en af vore samtaler kaldte Brøndum brigaden for »det tredje forræderi«. De to første var den 9. april 1940 og den 29. august 1943.

Den virkelige mening med brigaden var efter vor opfattelse den, at den først skulle bruges efter besættelsen. Den skulle være de gamle politikeres og hærledelsens modvægt mod de alt for mange bevæbnede civile.

Brøndum udviklede disse synspunkter over for lejrens chef, oberstløjtnant V.L. Hvalkof. Samtalen endte med en eksplosion. Hvalkof fremsatte nogle nedsættende bemærkninger om de få officerer og menige, der den 29. august i baraklejren på Amager tog kampen op mod de indtrængende tyskere, og hvor tre danske soldater ofrede livet i en håbløs kamp. Brøndum svarede med at knalde hans skrivebordslampe i gulvet og erklære, at Hvalkof var en kujon, der, skønt han var kommandant i Amagerlejren og allerede den 28. august 1943 var blevet alarmeret, holdt sig borte og forblev i sit sommerhus i Jægerspris.

Sammenstødet endte med, at der blev sendt en klage til general Knudtzon i Stockholm, hvorpå Brøndum blev afsat som kompagnichef, da man fandt ham uegnet til at føre kommando.

En skrivelse fra de menige i Brøndums kompagni til general Knudtzon i Stockholm siger noget om stemningen i lejren. Skrivelsen var en tillidserklæring til Brøndum, og giver udtryk for de meniges mistillid til Hvalkof og Knudtzon. 46 af kompagniets menige skrev under på følgende:

»Til Kommandoen for militære Flygtninge.

I Anledning af her verserende Rygter om vor Kompagnichef, Kaptajn O.C. Brøndum tillader undertegnede hjemmeværende Mandskab af 5. Batallions 1. Kompagni sig at fremsende denne Skrivelse.

Ifølge disse Rygter anses Kaptajnen for at være uegnet til at føre Kommandoen over 5. Batallions 1. Kom-

pagni. Endvidere fortæller Rygterne, at der skulle næres Mistillid til Kaptajnens Kompetence som Officer og Kompagnichef.

Det kan synes mærkværdigt, at der saaledes tages Stilling til Rygterne alene, men da Sagen har en saa vital Betydning for os, har vi henvendt os til Forlægningschefen, Oberstløjtnant V.L. Hvalkof, for at faa Klarhed i Sagen. Da Oberstløjtnanten ikke saa sig i Stand til hverken at afkræfte eller bekræfte disse Rygter, tillader vi os allerede nu, trods det ret løse Grundlag, at fremsætte følgende:

Saafernt der træffes Dispositioner om, at Kaptajnen som følge af ovenstaaende Paastande skal forlade Posten som Kompagnichef, vil vi gerne fremføre vores Stilling til Sagen.

Kaptajn O.C. Brøndum har efter Kompagniets Mening ved sin personlige Holdning og sit Initiativ paa den for vort Folk og Hær saa skæbnesvangre Dag den 29. August 1943 vist, at han er i besiddelse af den Aand, der besjæler Den danske Brigade, og de, der for Øjeblikket kæmper aktivt for Danmark. Kaptajnen staa saaledes for os som Garanti for, at vi paa en værdig Maade kommer til at kæmpe for vort Lands Befrielse. Derfor nærer vi den dybeste Tillid til vor Chef, og Kompagniets Mandskab har ogsaa besluttet at, saafremt Kaptajn O.C. Brøndum efter Ordre maa afgive sin Kommando, stille sig solidarisk med Kaptajnen og indtrængende anmode Kommandoen om at tage Hensyn til vort Ønske ved at lade Kompagniet beholde sin Chef.

Vi beklager paa det dybeste at maatte tage en saa skarp og personlig Holdning til et Spørgsmaal, der normalt ikke skulle faa saadanne Konsekvenser, men Kaptajn

Brøndums Person betyder saa meget for os, at vi maa reagere i dette Tilfælde. Sagen er vel gennemtænkt fra vor Side, og saafremt Militærkommandoen træffer ovennævnte Beslutning, mener vi, at dette Standpunkt vil være det rette for os.

Sofielund den 21. Juli 1944.«

Derefter følger 46 underskrifter.

Brigadens ledelse besluttede at relegere Brøndum fra lejren, idet han blev »stillet til rådighed«. Vi var overbevist om, at Brigaden aldrig ville blive sat ind i kampen mod tyskerne, og da vi begge kun var besjælet af én tanke – nemlig at komme hjem og slås – måtte vi »desertere« til Danmark.

Der var en lang række praktiske forhold, som jeg måtte have ordnet inden flugten. For det første måtte jeg skaffe min kone bolig og beskæftigelse i Stockholm, hvor den engelske legation havde lovet mig at støtte hende økonomisk, så længe jeg var i Danmark og deltog i modstandskampen.

Jeg søgte forflyttelse til Håtunaholm-lejren for at være nærmere kontakterne i Stockholm, men opretholdt en snæver forbindelse med Brøndum.

Endelig »lånte« jeg en maskinpistol og to 9 mm Husquarna-pistoler i brigadens våbendepot for at sikre vor landgang i Danmark. Jeg ville under ingen omstændigheder tages levende, da sagen for mit vedkommende kun kunne få én udgang. For min deltagelse i Langå-sabotagen var jeg i november 1943 blevet dømt til døden in absentia.

I august 1944 besluttede vi at rejse hjem fra Sverige, og en måned senere sendte brigadens ledelse i Stockholm en skrivelse rundt til samtlige forlægninger, hvor man meddelte, at vi var deserteret til Danmark. Det skete, skønt brigadens ledelse vidste, at jeg var dødsdømt, og at der var tyske spioner i lejren, som rapporterede til Gestapo i København.

Efter landgangen på stranden ved Dragør nåede vi hel-skindet i land og tilbragte den første uges tid hos ingen ringere end Ib Schønberg, der var en god bekendt af Brøndum. Vi fik kort efter kontakt med Frode Jakobsen, og han satte os i forbindelse med ledelsen i Holger Danske.

Brigaden havde ikke helt opgivet håbet om at få krammet på »desertørerne«. Vi blev i slutningen af august 1944 kaldt til et møde en aften i overlæge Tørnings villa i Svanemølle-kvarteret, hvor tre personer ventede på os. Den ene var Frode Jakobsen, der var medlem af Frihedsrådet, de to andre var kaptajnerne Hjalp og Schjødt-Eriksen, der sammen med general Gørtz dannede »Den lille Generalstab«, officerernes egentlige ledelse. For en sikkerheds skyld mødte Brøndum og jeg bevæbnede, og under hele mødet havde vi ikke højre hånd oppe af lommen. Den holdt om en afsikret Husquarna-pistol.

Vi fik forelagt »Den lille Generalstab«s ordre til, at vi ufortøvet skulle forføje os tilbage til Sverige, afviste at parere ordre og gav udtryk for vores mistillid til brigadens ledere og manglende tro på, at brigaden ville blive sat ind i kamp mod tyskerne i Danmark. Under denne forhandling var det klart, at Frode Jakobsen, selv om han ikke kunne samle på oppositionelle officerer, som han sagde, var på vores side.

Straks efter mit første møde i september 1945 med auditor Pürschel på Søværnets Kasernes sygeafdeling på Holmen satte jeg mig i forbindelse med højesteretssagfører Oscar Bondo Svane, der var en gammel rokammerat fra Danske Studenters Roklub. Han påtog sig at føre sagen imod general Knudtzon, der havde underskrevet bekendtgørelsen af 5. september 1944 til regimenterne i Håttunaholm og Sofielund. Bekendtgørelsen havde følgende ordlyd:

»Kommandoen for militäre Flygtninge.
Fridhemsgatan 60.
Stockholm, den 5. September 1944.

Regimentet,
Forlägningen Sofielund,
per. Konga St.,
Småland

Det meddeles herved til Efterretning og videre Bekendtgørelse, at Kaptajn O.C. Brøndum, der i Sverrig har nægtet at adlyde Kommandoens Ordre, og som mod givet Forbud er rejst til Danmark, her har modtaget streng Misbilligelse af sit Forhold og Ordre til at vende tilbage til Sverrig.

Kaptajnen vil blive gjort ansvarlig for sin Handling. at Läge J. Røjel, der er deserteret fra Hånunaholm og mod givet Forbud er rejst til Danmark, af ansvarlige danske Myndigheder er blevet afvist fra alt nationalt Arbejde for Danmark, idet hans Handling fra alle Sider er strengt misbilliget.

sign. Knudtzon

F.A.R.
Gyldenkrone
Adjutant

Tilstilles 2. Kompagni til Efterretning.
3. Bataillon, Sofielund den 8/9 1944
E.B. Gyldenkrone
Adjutant
läst 8/9
sign. Münter.«

Frode Jakobsen giver i bogen *I Danmarks Frihedsråd* (Gyldendal, 1975) en beskrivelse af vores flugt. Han skriver:

»Engang i sommeren 1944 blev jeg gennem Højland kaldt til et møde med to mænd. Den ene var en af Højlands gamle officerskammerater, kaptajn O.C. Brøndum. Den anden var en af mine gamle venner fra »Ringens« start, Jørgen Røjel. Dengang havde han været en ung medicinsk student, som Christmas Møller havde haft med sig. Siden havde han som læge i Jylland været med til at sprænge jernbanebroerne over Gudenå ved Langå. Sidst jeg havde set ham var, da han efter denne bedrift skulle sættes over sundet til Sverige. Nu var han altså hjemme igen.

Røjel og Brøndum havde stået sammen i brigaden, og de havde fået det indtryk, at der ikke var alvor bag. Det havde ført til gnidninger med ledelsen. En dag var de rejst deres vej og havde taget en af brigadens maskinpistoler med sig.

De var kommet godt over sundet, men havde i Danmark af kaptajn Hjalp, med general Gørtz' autoritet bag sig, fået at vide, at de var desertører, at de skulle vende tilbage til Sverige og bringe maskinpistolen med sig. Det krævede brigadens chefer, general Knudtzon og oberstløjtnant Hvalkof. Deres eksempel ville ellers undergrave brigadens disciplin.

I deres nød kom de to »desertører« til mig. Jeg kendte Jørgen Røjel særdeles godt og følte straks med dem. Jeg tog med det samme et møde med Hjalp. Hjalp var højt oppe: Brigaden ville blive ødelagt; de to var desertører; maskinpistolen havde de stjålet.

Jeg svarede, at ved en desertør plejede man at tænke på en, der søgte væk fra fronten, ikke på en, der søgte til fronten; at vi havde så meget mas med at få maskinpistoler over Øresund, fra Sverige til Danmark,

at ikke en eneste fik lov til at gå den modsatte vej, så længe jeg sad i Frihedsrådets Kommandoudvalg. Og det var det organ, der rådede over samtlige modstandsbevægelsens våben.

Gørtz bad mig efter mit sammenstød med Hjalfrøm, at vi i hvert fald ikke ville give de to flygtninge nogen som helst lederstilling inden for modstandsbevægelsens organisationer. Ellers var der en fare for, at deres eksempel ville smitte i brigadens lejre i Sverige. Også det måtte jeg sige nej til. Jeg havde allerede lovet dem en plads i Holger Danske.

Et eneste kompromis gik jeg med til over for Gørtz; jeg mente, at det gode samarbejde var det værd: Jeg lovede, at Brøndum ikke skulle blive chef for Holger Danske. Officererne måtte have anet, at der havde været tænkt på noget i den retning. Det ville efter deres mening være et *for* farligt eksempel for brigadens vaklende disciplin. Brøndum blev derfor ikke leder af Holger Danske. Men vi gik så vidt, som jeg efter mit løfte kunne forsvare – ja, måske en lille smule længere: Røjel og Brøndum blev de to af de fem i Holger Danskes Femmandsråd.«

Samtidig mobiliserede jeg mine politiske forbindelser i første række Christmas Møller, der var udenrigsminister, Ole Bjørn Kraft, der var forsvarsminister og Frode Jakobsen, der var minister uden portefølje.

Børge Outze slog sagen stort op i *Information* og citerede Frode Jakobsens påstand om, at desertører søgte væk fra fronten og ikke til fronten.

Officielt sluttede desertationssagen først, da højesterets-sagfører Bondo Svane den 2. maj 1946 modtog en skrivelse fra generalauditøren, der meddelte, at Krigsministeriet og Marineministeriet havde henlagt sagerne, da de tiltalte var taget til Danmark for at deltage i modstandsbevægelsen.

Brigaden indstillede dog, at kaptajn Brøndum blev afskediget uden pension, uværdig til at være officer. Heldigvis gik det ikke således, idet Brøndum på grund af sin indsats i Frihedskampen gjorde sin efterkrigskarriere i Hjemmeværnet, hvor han sluttede som oberst i 1966.

De to mest fremtrædende medlemmer af »Den lille Generalstab« gik det ilde. Det blev efter krigen afsløret, at Schjødt-Eriksen i juni 1940 havde meldt sig ind i det danske nazistparti. Senere fortrød han denne indmeldelse og kom til at indtage vigtige poster sammen med kaptajn Hjalp i »Den lille Generalstab«, der arbejdede snævert sammen med ledende socialdemokrater som Vilhelm Buhl, Hans Hedtoft og H.C. Hansen.

Schjødt-Eriksen havde blandt andet til opgave at fordele de våben – fortrinsvis maskinpistoler – som blev overført fra Sverige, og gang på gang brød han klare aftaler, der var indgået med Frihedsrådets medlemmer. Imod aftalerne forsynede han hærens O-grupper, dvs. officersgrupper med våben. Disse grupper blev overforsynet, mens de aktive frihedskæmpere, der hver dag risikerede livet, ikke kunne blive bevæbnet.

For at forhindre det, Frode Jakobsen kaldte Schjødt-Eriksens våbensnyderi, blev der af Frihedsrådet nedsat et våbenmodtagerudvalg, hvor blandt andet Erik Husfeldt, »general Johansen« og orlogskaptajn Erik Rasmussen var medlemmer. Forinden havde hærens ventegrupper fået ca. 3.000 maskinpistoler, der blev anbragt i depoter og først taget frem, da kapitulationen var en kendsgerning.

I en rapport til London omtaler faldskærmschefen i Danmark Ole Lippmann, at Gørtz, Hjalp og Schjødt-Eriksen anklages for forræderi mod modstandsbevægelsen. Da Lippmann i slutningen af april 1945 fik nys om, at Vilhelm Buhl oprettede »egne« våbendepoter i Sverige, opsøgte han ham, og stemplede det som oprørende, at man fra dansk

side sikrede sig våben til efterkrigsbrug, samtidig med at allierede flyvere satte livet ind for at flyve våben til de aktive styrker i Danmark.

Schjødt-Eriksen blev senere stillet for en tjenestemandsdømstol, idet han efter først at have afgivet sit æresord som officer på, at han aldrig havde været medlem af D.N.S.A.P. senere måtte indrømme det, og det blev forhindret, at han avancerede til general.

En endnu større fornedrelse havde skæbnen i baghånden til daværende kaptajn Hjalf, der efter krigen, på grund af gode politiske forbindelser, nåede de højeste poster og endte som chef for hæren.

I foråret 1960 »stak han hovedet i løkken«, idet han i et interview i anledning af Jørgen Hæstrups bog *Hemmelig alliance* gav udtryk for, at han var medansvarlig for den af Schjødt-Eriksen foretagne skæve våbenfordeling.

Den 21. marts 1960 afgav han en erklæring, hvoraf det fremgik, at han ved fordelingen af de fra Sverige ankomne våben måtte anse det for afgørende, »at de fortrinsvis blev tildelt de grupper, der, alle forhold taget i betragtning, i givet fald kunne yde den mest effektive indsats, herunder såvel i kamp mod ydre fjender, som hvis der i tilslutning til befrielsen skulle komme til at foreligge indre politiske vanskeligheder«.

Det blev afsløret, at Hjalf havde spillet et dobbeltspil, der kunne have ført til nedslagtningen af Bopa og Holger Danske, idet disse to sabotageorganisationer var udset til at tage den hårdeste tårn. Bopa skulle sikre et brohoved for brigaden ved Helsingør, og Holger Danske skulle angribe Ingeniørkasernen, Hærens Gymnastikskole og Vognmandsmarkens skole i København. Sabotører skulle i direkte kamp med de tyske tropper, hvis det kom til krig. Skønt »Den lille Generalstab« kendte underbevæbningen i de to grupper, undlod Hjalf og Schjødt-Eriksen at forsyne dem med det

antal maskinpistoler, Frihedsrådet havde lovet modstandsfolkene.

Da dette dobbeltspil blev kendt, rejste der sig et rama-skrig blandt gamle modstandsfolk, og under en efterfølgende injuriersag i sommeren 1960, som general Hjalff blev tvunget til at anlægge imod dagbladet *Land og Folk*, fremkom der så graverende oplysninger om hans dispositioner under besættelsen, at han senere blev tvunget til at gå af som hærchef.

Der eksisterer i Erik Nørgaards bog *Processen mod Land og Folk* (Nordisk Bogforlag, 1973) et referat af Hjalff-sagens behandling i Østre Landsret i 1960, hvor Brøndum blev afhørt.

Erik Nørgård skriver:

»Østre Landsret kunne nu tage fat på den sidste vidne-afhøring i general Hjalff-sagen mod redaktør Martin Nielsen, og denne afhøring gjaldt oberstløjtnant Otto Brøndum, der i 1960 var regionschef i Hjemmeværnet. Han forklarede indledningsvis, at han havde været medlem af Den danske brigade i Sverige.

Landsretssagfører Hagens, der var forsvarer for Martin Nielsen, spurgte:

Hagens: »Forblev De i brigaden, og fortsatte Deres modstandsarbejde der?«

Brøndum: »Nej, det gjorde jeg ikke.«

Hagens: »Hvordan kom De til Danmark?«

Brøndum: »Illegalt.«

Hagens: »Var De alene?«

Brøndum: »Nej, jeg var sammen med min gode ven, læge Jørgen Røjel.«

Hagens: »Hvorfor tog De fra brigaden til Danmark illegalt?«

Brøndum: »Gensidig mistillid.«

Hagens: »Mod hvem?«

Brøndum: »Ledelsen.«

Hagens: »Hvad ville De i Danmark?«

Brøndum: »Slås!«

Hagens: »Da De kom til Danmark, medbragte De da våben?«

Brøndum: »Min ven Røjel havde medtaget en maskinpistol og to pistoler, som han overrakte mig, da vi sad på sundet i en båd.«

Hagens: »Hvilken stilling havde De i hæren?«

Brøndum: »Jeg var linieofficer og batterichef. Jeg var den 29. august med mit batteri gået til Sverige, fordi jeg ikke ville udlevere mine folk og våben til tyskerne. Jeg gik med mit batteri ind i brigaden i marts 1944. Jeg nåede efterhånden til den overbevisning, at det ikke var meningen at indsætte brigaden i kampen mod tyskerne før kapitulationen, og det medførte, som jeg sagde, gensidig mistillid mellem ledelsen og mig. Så blev jeg »stillet til rådighed«, og jeg ønskede ikke som officer at sidde »til rådighed« i Sverige, mens man kæmpede i Danmark.«

Hagens: »Men da De kom til landet den 7. august 1944, fik De da nogen forbindelse med hærens folk?«

Brøndum: »Det var ikke min hensigt, men da der var gået en 14 dages tid, måtte det være meddelt fra Sverige, at jeg var ankommet sammen med Røjel, og så blev jeg tilsagt til et møde. Jeg havde forbindelse med Frode Jakobsen, og han havde bedt mig om at overtage et job som våbeninstruktør. Men inden det skete, blev jeg anmodet af Frode Jakobsen om at mødes med hærens repræsentanter.«

Hagens: »Hvem var det?«

Brøndum: »Det var daværende kaptajn Hjalp og kaptajn Schjødt-Eriksen. Frode Jakobsen var også til stede.«

Hagens: »Hvad blev der sagt til Dem?«

Brøndum: »Jeg gav en redegørelse for mit syn på sagen, og dertil svarede daværende kaptajn Hjalff, at han efter ordre fra general Gørtz skulle beordre mig til uopholdeligt at vende tilbage til Sverige og melde mig til brigaden.«

Hagens: »Hvad svarede De?«

Brøndum: »Jeg bad om betænkningstid.«

Hagens: »Blev Deres handling betegnet på nogen som helst måde.«

Brøndum: »Nej.«

Hagens: »Som desertør og den slags ting?«

Brøndum: »Det blev den senere.«

Hagens: »Hvornår var det?«

Brøndum: »Formentlig efter at jeg havde nægtet definitivt at tage tilbage til Sverige.«

Brøndum forklarede endvidere, at der efter det første møde blev holdt nye møder, blandt andet et med Hjalff alene, og tre med Hjalff og Schjødt-Eriksen.

Hagens: »Hvad blev der sagt til Dem?«

Brøndum: »Jeg blev spurgt, om jeg tog tilbage til Sverige, men jeg svarede nej.«

Hagens: »Hvad blev der så sagt?«

Brøndum: »Så blev der sagt til mig, at man ville udelukke mig fra alt organiseret modstandsarbejde.«

Hagens: »Var diskussionen slut dermed?«

Brøndum: »Jeg blev advaret.«

Hagens: »Hvordan lød advarslen.«

Brøndum: »Jeg ville kalde det en alvorlig advarsel. Meningen var, at jeg var udelukket fra alt organiseret modstandsarbejde, da jeg nægtede at tage tilbage til Sverige, og hvis jeg kom i vejen for »Den lille Generalstab«, ville der ske mig noget.«

Yderligere udspurgt om ordlyden og Hjalffs advarsel svarede Brøndum, at han havde fået at vide, at: »Vi lever ikke i almindelige tider. Hvis De kommer i vejen, vil der ske Dem noget«.

Retsformanden: »Er De blevet kaldt desertør?»

Brøndum: »Mine jævnaldrende officerskammerater meddelte mig kort efter, da jeg traf dem, at de havde fået at vide, at jeg var meldt som desertør, og at de ikke måtte have noget med mig at gøre.

Hagens: »Hvor havde man fået det at vide?»

Brøndum: »Det ved jeg ikke.«

Retsformanden: »Men lad os vide, oberstløjtnant Brøndum, hvem sagde disse ting til Dem, at hvis De ikke ville tage tilbage, ville De blive udelukket fra organiseret modstandsarbejde?»

Brøndum: »Det sagde daværende kaptajn Hjalp, og Frode Jakobsen meddelte mig, at han beklagede at måtte sige, at det arbejde, jeg havde påbegyndt inden for modstandsbevægelsen, måtte jeg fratræde.«

Hagens: »Hvorfor?»

Brøndum: »Det var efter krav fra »Den lille Generalstab«.

Hagens: »På hvilken måde skulle De fratræde det?»

Brøndum: »Definitivt – men det gjorde jeg ikke.«

Hagens: »Hvad lavede De da?»

Brøndum: »Jeg var kommet ind i Holger Danske, og kammeraterne forlangte, at jeg blev.«

Brøndum tilføjede, at også læge Jørgen Røjel gik ind i Holger Danske.

Hagens: »Blev der snakket noget om de våben, De havde medbragt?»

Brøndum: »Man krævede ubetinget, at de blev sendt tilbage.«

Hagens: »Blev den handling at tage våben med hertil karakteriseret?»

Brøndum: »Den blev karakteriseret som våbentyveri. De var jo taget fra Den danske Brigade i Sverige.«

Retsformanden: »Det var våben, der var udleveret?»

Brøndum: »Ikke til mig, men til læge Røjel.«

Retsformanden: »Men han var læge. Hvad skulle en læge med våben?«

Inden Brøndum nåede at svare, kom der et overraskende gisp fra tilhørerpladserne. Selv efter retsformandens hidtidige holdning var det et forbløffende spørgsmål.

Brøndum: »Røjel var modstandsmand. Han var dødsdømt efter mange sabotagehandlinger mod tyskerne.«

Hagens: »Har De senere efter besættelsen været afhørt i anledning af denne sag fra officiel side?«

Brøndum: »Ja, jeg har været i auditorforhør.«

Hagens: »Blev der rejst tiltale mod Dem for landsforræderi?«

Brøndum: »Nej.«

Retsformanden: »Deres forhold den 29. august, var det den 29. august, De gik til Sverige?«

Brøndum: »Ja.«

Retsformanden: »Var De ikke gået over den 9. april.«

Brøndum: »Nej, det var oberst Bennike.«

Brøndum oplyste til slut, at auditøren under det omtalte forhør havde betegnet det som mytteri, at han var afsejlet fra Holbæk til Höganäs med sit mandskab.

Hagens: »Mytteri ved at rejse til Sverige med Deres mandskab og deres våben i stedet for at blive interneret?«

Brøndum: »Ja.«

Dermed sluttede afhøringen af oberstløjtnant Brøndum.«

Brøndums og min vurdering af den politiske hensigt med brigaden er endnu en gang blevet bekræftet. Docent, dr. phil. Knud J.V. Jespersen, Odense Universitet, har i 1993 kaldt brigaden en anti-kaos-styrke med klart efterkrigssigte. Han skriver i sin bog *Den danske Brigade i Sverige 1943-1945* (Gyldendal, 1993):

»Men hvis brigaden ikke kunne sammenlignes med en regulær militær enhed, hvad var den så egentlig? Svaret er, at den i højere grad end så mange militære styrker, var et politisk instrument – et led i spillet om den politiske magt i Danmark, når tyskerne engang var ude.

Styrken var ikke rettet mod tyskerne, men først og fremmest tænkt som en stabiliserende og kontinuitets-skabende efterkrigsstyrke.

Den væsentligste baggrund for denne kursændring var sikkert den skærpede kamp hjemme mellem politikere og værnsledelsen på den ene side og Frihedsrådet på den anden om den politiske magt i Danmark efter et tysk sammenbrud. I denne kamp gjaldt det naturligvis om at sikre sig så stærke kort på hånden som muligt. Frihedsrådet havde demonstreret, at det beherskede de civile modstandsgrupper. Politikerne og de militære ledere havde de militære O-grupper og brigaden – et trumfkort, som de søgte at gøre så stærkt som muligt.«

Oktobervalget

Den politiske udvikling i Danmark i sommeren 1945 fik næsten det forløb, Vilhelm Buhl havde forudsagt på det socialdemokratiske forretningsudvalgsmøde den 20. april 1945. De gamle politikere sad i samlingsregeringen på de tunge ministerposter med Vilhelm Buhl som statsminister, Ole Bjørn Kraft som forsvarsminister, Knud Kristensen som indenrigsminister, H.C. Hansen som finansminister og Hans Hedtoft som socialminister.

De kom alle til at spille en stor rolle i dansk politik, og tre af de ovennævnte blev senere statsministre.

I månederne op til valget overtog de gamle politikere ledelsen i regeringen, og de kom til at bestemme valgdagen. På et møde den 5. september antydede Buhl, at den 30. oktober var en mulig valgdato, men først da Rigsdagen blev indkaldt den 1. oktober, traf han sin beslutning. Valget blev udskrevet til den 30. oktober.

Der var da gået næsten et halvt år efter befrielsen den 5. maj, og Buhls forhalingstaktik var blevet ført ud i sin yderste konsekvens. De gamle politikere havde med deres overlegne dygtighed og politiske erfaring fuldstændig udmanøvreret de politiske amatører fra modstandsbevægelsen.

Desværre var det kun det kommunistiske parti og Dansk Samling, der ved valget stillede op som egentlige modstandspartier. De øvrige modstandsorganisationer kunne ikke blive enige om et fælles valgprogram.

Vilhelm Buhls plan om at opstille modstandsfolk for So-

cialdemokratiet lykkedes ganske godt. Til stor skuffelse for mange modstandsfolk gik Frode Jakobsen, der med sin historiske indsats i Frihedsrådet stod som en af modstandsbevægelsens ledere, over til »fjenden«. Frode Jakobsen erklærede, at den politiske kamp for frihedsbevægelsens ideer skulle føres inden for partierne. Det blev af mange opfattet som en kapitulation over for de gamle politikere.

Frihedsbevægelsens samråd blev dannet med det formål at få flest mulige frihedskæmpere valgt ind i Rigsdagen gennem de gamle partier. Det er klart, at det yderligere svækkede de to egentlige modstandspartier, der stillede op til valget.

Selv Erik Husfeldt, der som medlem af Frihedsrådet havde stemt for dannelsen af samlingsregeringen, blev overtalt til at springe på den socialdemokratiske valgvogn. En kreds af socialdemokratiske vælgere i Køge opfordrede Husfeldt til at lade sig opstille i deres kreds. Husfeldt mente dog ikke, at hans gerning som professor i hjerte-lungekirurgi på Rigshospitalet kunne forenes med at være folketingsmand. Til sidst lod han sig dog overtale – og han har formentlig i dette valg været påvirket af Frode Jakobsen.

Da dagen for opstillingsmødet i Køge oprandt, tog Husfeldt efter morgenens operationer på Rigshospitalet af sted i en bil, der kørte på generatorbrænde. På halvvejen brændte bilen sammen, så han måtte videre på »tommelfingeren«. Heldigvis kom der en lille fiskebil med levende ål. Her blev han anbragt på ladet mellem ålene i fri luft, og således kørende holdt han sit indtog på torvet i Køge – lidt forsinket, men varmt modtaget af sine vælgere.

Husfeldt holdt sin jomfrutale og blev stærkt hyldet på mødet. I talen beskæftigede han sig blandt andet med noget så nymodens som økonomisk demokrati, der var forudsætningen for politisk demokrati. Han gik også ind for Landsingets afskaffelse og for 21-års valget.

Nogle dage senere skulle han være hovedtaler ved et vælgermøde på Lille Skensved Kro, og denne gang havde han

taget sin kone med, der var vokset op på en gård i Sydsjælland. Der var et halvt hundrede tilhørere, og det var tilsyneladende en forsamling af solide bønder, der var mødt op. Deres ansigter fortrak sig ikke i de 45 minutter, Husfeldt talte, uanset hvor meget han anstrengte sig. Bagefter sagde hans kone trøstende til ham: »Jeg kender sjællandske bønder, der er ikke en eneste, der vil stemme på dig.«

Så var der kaffe og blødt brød, og Erik Husfeldt havde den trøst at se, at den stedlige mejerist, der sad ved siden af hans kone, snuppede det sidste stykke wienerbrød for næsen af hende. Derefter blev hovedtaleren og hans kone sendt uden for døren, mens forsamlingen voterede, og stor var Husfeldts triumf, da 45 ud af 50 havde stemt på ham.

Husfeldt havde også fået en opfordring fra socialdemokratiske vælgere til at lade sig opstille i Hvidovre-kredsen, men hans hospitalsarbejde forhindrede ham i at holde vælgermøder der. Hans modkandidat var ikke sen til at udnytte denne chance over for »den storsnude professor, der ikke gad vise sig for sine vælgere«.

Det gavnede heller ikke hans sag, at det var sivet ud, at han stod som medlem af Det Konservative Folkeparti, hvad han fuldstændig havde glemt. Det var gået sådan til, at Husfeldt, som aldrig havde været medlem af noget politisk parti, i begyndelsen af krigsårene havde meldt sig ind i partiet, fordi Det Konservative Folkeparti i begyndelsen af besættelsen under Christmas Møllers ledelse havde vist den fasteste holdning over for tyskerne. I de følgende bevægede år skænkede han ikke dette medlemskab en tanke.

Efter episoden i Hvidovre-kredsen fastholdt Husfeldt sin opstilling i Køge-kredsen, hvor Socialdemokratiets ledere støttede hans kandidatur. De lokale vælgere fulgte ikke partiledelsen, og Husfeldt blev ved opstillingsvalget slået med få stemmer af kredsens tidligere folketingsmand, der blev valgt til Folketinget ved oktobervalget.

Jo mere man fordyber sig i befrielsessommerens politiske problemer, jo bedre forstår man, at mange modstandsfolk forkastede samlingsregeringen. De unge ønskede frihedsbevægelsens idealer omsat til politisk virkelighed. De håbede på »Den nye tid i et nyt Danmark«, som Christian Ulrik Hansen omtalte i et af sine sidste breve fra Vestre Fængsel, kort før han blev henrettet.

De unge havde ønsket, at modstandsbevægelsen havde ladet de gamle politikere danne et forretningsministerium lige efter kapitulationen og derpå få et befrielsesvalg først i juni 1945. Dermed havde der været en politisk mulighed for at få placeret det politiske ansvar ved en række rigsrets-sager mod de politiske ledere, der havde krænket grundloven under besættelsen.

De mest kompromitterede politikere var foruden Vilhelm Buhl, statsminister Erik Scavenius, justitsminister Thune Jacobsen og minister for offentlige arbejder Gunnar Larsen. Som nævnt havde de tre sidstnævnte i jagten på danske kommunister anvendt stikkere, der oven i købet blev betalt af statskassen.

Alt dette var ønsketænkning nu. Den politiske virkelighed var en anden. Lederen af Dansk Samling, Arne Sørensen, gjorde i overgangsperioden lige før befrielsen opmærksom på, at »nu går vi ind i den lille onskabs tid«.

Børge Outze gav i *Information* følgende karakteristik af valgkampen op til oktobervalget:

»De gamle Politikere tog Modstandskampen til Indtægt, og samtidig gjorde de, hvad de kunde for at sparke til dem, der havde ført Modstandskampen. Derpaa tog de alle andre i Haanden og saa dem dybt i Øjnene og bragte dem Fædrelandets Tak.«

Den konservative Poul Sørensen udtrykte kort og klart kvintessensen af de gamle politikeres taktiske holdning før valget:

»Modstandskampen var hele Folkets Kamp. Alle deltog. Det var bare ikke alle, der prælede lige stærkt af deres Indsats.«

I slutningen af valgkampen blev partipressen kørt i stilling, og kampagnen rettede sig især imod de to modstandspartier, Danmarks Kommunistiske Parti og Dansk Samling. Man skildrede i stærke farver frihedsbevægelsens udskejelser de første måneder efter befrielsen, specielt deres »raslen med våbnene«. Igen og igen rettede man angreb på Dansk Samlings minister Kristen Juul Kristensen for hans udtalelser på et møde i Randers den 23. maj 1945.

Typisk for tiden var det, at pressens citater altid var mangelfulde. På Randers-mødet udtalte Juul Kristensen: »Det er rigtigt, at Vaabnene og den fysiske Magt er hos Modstandsbevægelsen, men det ville være skæbnesvangert at falde for den Fristelse at true sine Krav igennem.« Den sidste sætning blev med stort held udeladt i referaterne af talen, og det gjorde presseangrebene urimelige. Ministeren understregede netop, at frihedsbevægelsen ikke ville bruge sine våben som pression over for Rigsdagen.

Ikke desto mindre førte udtalelsen til, at retsstatsmanden Oluf Pedersen stillede en mistillidsdagsorden i Folketinget til ministeren i anledning af hans udtalelser på Randersmødet. Oluf Pedersen blev støttet både af Socialdemokratiets, Konservatives og Venstres ordførere, men da det kom til stykket, ville de ikke stemme for en mistillidsdagsorden.

Vilhelm Buhl afparerede dagsordenen med vanlig politisk overlegenhed ved at erklære, at regeringen var enig i Oluf Pedersens kritik, men han mente, det var nødvendigt at undgå splid inden for regeringen. Sagen var den, at en vedtagelse af dagsordenen kunne medføre Juul Kristensens afgang som minister. Det kunne føre til ministeriet Buhls fald, hvis alle modstandsbevægelsens ministre forlod regeringen, og dermed til Folketingsvalg.

I hele september måned diskuterede man livligt i modstandsbevægelsens gamle organisationer, om der ikke trods alt var en mulighed for at danne et parti.

Det var først ved Frihedsbevægelsens Samråds kongres i oktober, at det stod klart, at der var en dyb splittelse i samrådet. Frode Jakobsen trådte ud af samrådet, og tanken om at danne et modstandsparti faldt dermed til jorden.

Pressekampagnen blev dog ført med uformindsket styrke mod modstandsbevægelsen. De gamle politikere og de gamle partier frygtede stadig, at bevægelsens ideer kunne skaffe de to modstandspartier stor vælgertilslutning. Hvis der i de gamle partier blev valgt mange modstandsfolk, kunne de inden for deres egne partier rejse kravet om udrensninger og politiske opgør.

Stadig var det Buhl, der var den suveræne leder af »modbevægelsen«. Med stor dygtighed undgik han at få valgkampen til at dreje sig om at være et for eller imod forhandlings- og samarbejdspolitikken fra 9. april 1940 op til 29. august 1943.

Til gengæld kunne Buhl pege på en række resultater i de knap 6 måneder, regeringen havde siddet. Samlingsregeringen havde fået gennemført en lang række vigtige love. Straffelovstillægget var blevet vedtaget, og retsopgøret var gået i gang ved domstolene. Erstatning til besættelsestidens ofre var gennemført ved lov, og man havde taget initiativ til at retablere politiet og militæret. Hertil kom yderligere forskellige økonomiske og sociale foranstaltninger.

H.C. Hansen havde den 27. maj 1945 i en tale i Malmø advaret modstandsbevægelsen mod at starte politiske partier. Specielt henstillede han til Dansk Samling, at partiet ikke brugte Frihedskampen som et politisk instrument i den forestående valgkamp. H.C. Hansen hævdede, at i besættelsestiden havde samarbejdspolitikken og modstandspolitikken været lige nødvendige, og at Socialdemokratiet i øvrigt havde været med i begge faser.

Socialdemokratiet blev yderligere placeret som modstandsparti, derved at to modstandsministre nemlig Frode Jakobsen og Niels Busch-Jensen stillede op for partiet.

Der skete dog det interessante, at Frode Jakobsen først blev opstillet på en andenplads i Maribo efter Hartvig Frisch. Det ville han dog ikke finde sig i og forlangte at blive opstillet som nr. et i Bispebjerg-kredsen, og partiledelsen bøjede sig for dette krav.

I valgkampen konkurrerede Konservative og Venstre om at blive det største borgerlige parti. De Konservative havde en særlig appel til modstandsfolk, fordi Christmas Møller stillede op for partiet. Venstre derimod havde med Knud Kristensen i spidsen hele sommeren været en hård kritiker af modstandsfolkernes forskellige fejlgreb i befrielsessommeren. Venstre hævdede som alle de andre gamle partier, at hele folket havde deltaget i modstandskampen, uden at Knud Kristensen dog søgte at gøre sit parti til et modstandsparti. Den eneste modstandsmand, der blev opstillet for Venstre, var Per Federspiel.

Outze skrev en leder i *Information* den 24. september 1945, hvor han gav et signalement af »modbevægelsen« og den hetz, der nu blev rettet mod de gamle modstandspartier.

Outze mente som nævnt, at »modbevægelsen« bestod af grupper med fælles interesser i at modarbejde modstandsbevægelsen. Grupperne kom fra kredse, der frygtede, at de ville blive ramt af den udrensning, som modstandsbevægelsen krævede. Der var også grupper fra de gamle partier, som bekæmpede modstandsbevægelsen af frygt for et politisk opgør. Hertil kom »humanisterne« som Hartvig Frisch, Svenning Rytter og Hal Koch, der gik til angreb på frihedsbevægelsen, når de så en mulighed. Det centrale instrument i »modbevægelsen« var partipressen, der fik en afgørende indflydelse på valgresultatet.

Outze så ret pessimistisk på modstandsbevægelsens mu-

ligheder ved det forestående valg, og specielt tvivlede han på, at modstandskandidaterne i de forskellige partier fik nogen som helst reel politisk indflydelse, hvis de blev valgt. Outze mente, at det politiske løb var kørt, selv om han ikke klart udtrykte, at modstandsbevægelsen var slået inden valget.

Den 30. oktober viste det sig, at Outzes vurdering var rigtig. De danske vælgere fulgte de gamle partier. Modstandsbevægelsen fik ikke det afgørende politiske gennembrud ved valget, men måtte, bortset fra det kommunistiske parti, der fik et kanonvalg, indkassere et stort politisk nederlag. Vælgerne havde dermed sagt god for samarbejdspolitikken med tyskerne under besættelsen.

Resultatet af valget blev, at partiet Venstre, der var det førende »modbevægelse«-parti, vandt valget og dannede regering. Venstre havde en fremgang på over 100.000 stemmer fra 376.000 i 1943 til 480.000.

Danmarks Kommunistiske Parti, der var forbudt i marts 1943, fik ved valget i 1939 knap 41.000 stemmer, mens de ved oktobervalget fik 255.183 – over en kvart million stemmer. Herved fik de i alt 18 mandater, og blev det største modstandsparti. Dansk Samling havde et dårligt valg med en beskedne fremgang fra 43.000 i 1943 til 65.000 og fik kun 4 mandater. I alt fik således modstandspartierne 22 mandater ud af de 148 mandater i Folketinget.

Socialdemokratiet blev valgets store taber, men takket være Vilhelm Buhls dygtige ledelse af befrielsesregeringen og valgkampen undgik partiet et frygtet vælgerkrav om, at de belastede socialdemokratiske ministre skulle stå til regnskab for deres handlinger ved en række rigsretsanklager. Socialdemokratiet havde i 1943 fået 895.000 stemmer, men ved dette valg skred jorden under partiet, som mistede en kvart million stemmer. De fik i alt 48 mandater.

De radikale undgik at blive straffet for P. Munchs folkeforbunds- og neutralitetspolitik og gik kun 10.000 stem-

mer tilbage og fik 11 mandater. Mærkeligt nok gik de konservative trods Christmas Møllers indsats i Frihedskampen 50.000 stemmer tilbage og fik kun 26 mandater.

Valgets sejrherre blev altså Venstre, der dannede regering med Knud Kristensen som statsminister. Frode Jakobsen og Busch-Jensen var blevet valgt ind i Folketinget for Socialdemokratiet og Christmas Møller for de konservative.

De 22 valgte modstandsfolk udgjorde kun en lille del af Folketinget, og de fik ingen større politisk indflydelse. Flertallet af de valgte medlemmer havde været trofaste støtter af samarbejdspolitikken, hvilket havde sikret dem genvalg. De fleste af de politikere, som modstandsbevægelsen havde krævet udrenset, var atter valgt ind i Folketinget.

Vilhelm Buhl havde afvist at lade udskrive Landstingsvalg, og det gamle Landsting, der var valgt i 1939, havde fremdeles en sammensætning som før krigen.

Valget blev et eklatant nederlag for modstandsbevægelsen, fordi vælgerne et halvt år efter befrielsen havde lagt besættelsestidens problemer bag sig. De tænkte nu kun på at komme videre efter de 5 forbandede år og få gang i samfundsmaskineriet. Der var stadig vareknaphed og rationering, og de næsten uoverskuelige forsyningsproblemer blev ikke mindre af, at landet kort før befrielsen havde fået mere end 250.000 tyske flygtninge, som vi også skulle sørge for.

Socialdemokratiets voldsomme tilbagegang siden valget i 1943 bundede i en åbenlys kritik af partiets holdning under besættelsen. Mange socialdemokratiske vælgere har stemt på Danmarks Kommunistiske Parti.

De to modstandspartier gik frem på grund af deres indsats under krigen, men uanset hvordan man vil udlægge tallene fra oktobervalget, kan man slå én ting fast med sikkerhed: Modstandsbevægelsen var blevet besejret politisk af de gamle partier.

Den første henrettelse

Natten til den 5. maj 1945 begyndte modstandsbevægelsen på interneringen af personer, der enten var mistænkt for at have samarbejdet med fjenden, eller som kunne risikere at blive udsat for lynchjustits. Der var udarbejdet særlige arrestationslister af Frihedsrådets arrestationsudvalg, der som tidligere nævnt blev ledet af politiinspektør Sven Holten og professor, dr. phil. Carsten Høeg.

Arrestationslisterne blev udarbejdet på basis af Centralkartotekets oplysninger og omfattede ca. 22.000 personer. Hvis mængden af belastende oplysninger havde ophobet sig imod en bestemt person, fik vedkommende et stort, rødt »R« på sit kort. Det betød, at han eller hun skulle hentes ved befrielsen – enten af hensyn til egen sikkerhed, eller fordi vedkommende frembød en risiko under eventuelle kamphandlinger i Danmark.

Modstandsbevægelsen lagde vægt på, at interneringen ikke var en straf, men en form for beskyttelse. I maj-dagene 1945 var ophidselsen mod danske terrorister og tyskerhåndlangere enorm, og beskyttelsesinterneringerne forhindrede selvjustits.

Rent praktisk var det ikke muligt at overholde grundlovens bestemmelser om, at enhver, der anholdes, skal stilles for en dommer inden 24 timer. Politiet havde endnu ikke overtaget sine almindelige funktioner i landet, og der var langt fra domstole nok til at tage sig af alle de mange tusinde sager.

Arrestationerne blev efter aftale med regeringen foretaget

på modstandsbevægelsens ansvar som en nødvendig handling på grund af en uforudset juridisk situation, der var fremkaldt af befrielsen. På den måde undgik den nye samlingsregering at blive gjort ansvarlig for disse interneringer, der rent faktisk stred imod grundloven.

Der blev begået beklagelige fejltagelser, hvor helt sagesløse personer blev anholdt, men det drejede sig kun om nogle få hundrede tilfælde. Det skyldtes som oftest, at folk på gaden over for frihedskæmpere udpegede en person som »stikker«. Vedkommende blev da for en sikkerheds skyld ført til afhøring. Resultatet blev, at undersøgelserne varede for længe, fordi arbejdet hobede sig op. Flertallet af fejltagelserne var ikke forårsaget af, at Centralkartoteket havde givet forkerte oplysninger, men at der blev arresteret personer, som ikke var opført på arrestationslisterne.

Af de 21.800 personer der blev interneret, blev 12.500 løsladt i løbet af få dage. De resterende 9.300 blev efterhånden overgivet til politiet, der fængslede 7.300 og løslod ca. 2.000.

Da politiet overtog arrestationerne, blev yderligere godt 12.000 anholdt, hvoraf 5.500 blev løsladt, mens de øvrige blev fængslet. I alt blev således 34.000 personer interneret, og ca. 15.000 mennesker blev fængslet. Endnu et halvt år efter befrielsen sad der ca. 11.000 politiske fanger i de danske fængsler.

Der var som tidligere nævnt en ophidset stemning i befolkningen i de første uger af maj, og folket krævede, at der blev gjort kort proces med de værste bødler fra besættelsestiden. Kravet om indførelse af dødsstraf var blevet et folkekrav. Man krævede udrensning til bunds og til tops, og det var bydende nødvendigt, at retsopgøret kom i gang. Lov nr. 259 om Tillæg til Borgerlig Straffelov trådte som sagt i kraft den 1. juni 1945.

I begyndelsen af juni kom de første sager for retten efter

den nye lovgivning. Nogen af de første sager blev rejst mod tidligere Frikorpsfolk. De blev behandlet ved Københavns Byret af domsmandsretter. Mange Frikorpsfolk blev frifundet efter lovgivningens særlige formildende paragraf, fordi deres indmeldelse i Frikorps Danmark var sket før den 29. august 1943 og havde fundet sted efter opfordring fra en lovlig dansk myndighed.

Frifindelsen var helt i overensstemmelse med straffelovs-tillæggets §1, fordi forsvarsministeriet den 8. juli 1941 havde givet de pågældende tilladelse til at indtræde i Frikorpsset, og hvis det drejede sig om faste befalingsmænd eller hjemsendte værnepligtige, fik de løfte om efter endt krigstjeneste at indtræde i deres stillinger.

Regeringen gav oven i købet pressen ordre til at bringe hverveannoncer, og Statsradiofonien måtte udsende hvervepropaganda. Ved en parade for Frikorpsset repræsenterede general Gørtz den danske hær, og han måtte sammen med tyske SS-generaler og danske nazister skridte fronten af.

1.800 mand gjorde tjeneste i Frikorpsset, der blandt andet blev sat ind ved Ilmensøen syd for Leningrad, hvor flere hundrede af Frikorpsfolkene faldt, heriblandt korpsets chef, C.F. von Schalburg.

I alt har ca. 8.000 danske kæmpet som frivillige i tyske enheder på Østfronten. Ca. 4.000 af dem satte livet til, og 400 blev meldt savnet. Godt 3.200 af de overlevende blev efter krigen idømt langvarige fængselsstraffe, skønt de var draget til Østfronten med den danske regerings godkendelse og tilladelse.

Disse domme er lige så krænkende for retsbevidstheden som kommunistlovene fra 1941. Særlig forstemmende er det, at politikerne og deres embedsmænd løb fra deres ansvar. Efter krigen hævdede de, at regeringsskrivelsen af 8. juli 1941 »naturligvis« skulle forstås som det modsatte af det, der faktisk stod i den.

Dette sagsforløb er et lysende eksempel på, at en af grun-

dene til, at retsopgøret udviklede sig til en blanding af tragedie og farce, er den, at man aldrig fik placeret det politiske ansvar ved rigsretsanklager mod besættelsestidens ansvarlige ministre.

Mange Frikorpsfolk blev efter krigen tilbageholdt i russiske fangelejre, hvor flere hundrede forsvandt, uden at man fra officiel dansk side undersøgte deres forhold. Efter at KGBs arkiver er blevet tilgængelige, ser det ud til, at mellem 600-700 danske østfrontfrivillige er forsvundet i de russiske dødslejre.

I København kom det til uroligheder, da de første 3 Frikorpsfolk var blevet frikendt ved Københavns Byret den 19. juli 1945. Det kom til demonstrationer og optøjer ved domhuset på Nytorv. Modstandsbevægelsen i København sendte et åbent brev til den ansvarlige dommer, Karen Johnsen, og opfordrede hende til at gå af. Samtidig krævede man, at der skulle iværksættes en undersøgelse mod de dommere, der havde kompromitteret sig under besættelsen, og at de skulle fratages deres embede. Man offentliggjorde en række navne på dommere, der havde afsagt domme i henhold til de særlove, som tyskerne havde krævet indført.

I Aalborg indtraf et tilfælde af lynchjustits, da en stor menneskeskare overfaldt en frifunden Gestapo-tolk, der blev gennemtævet. Der udbrød optøjer, som sluttede med kæmpe demonstrationer og folkestrejker, der satte Aalborg på den anden ende fra den 31. juli til den 4. august. Butikkerne lukkede, og byens dagblade udkom ikke.

I København arrangerede man sympatidemonstrationer og protesttog til Christiansborg med flere tusind deltagere, der krævede et opgør med landsforræderne og samarbejdspolitikkerne. Midt i den tumultagtige situation holdt Børge Outze hovedet koldt. Han skrev i *Information*:

»Problemet er dette: Kan det danske Samfund med god Samvittighed dømme Frikorpsfolk, naar de ansvarlige Myndigheder gaar fri for ethvert Ansvar? Kan man dømme den overlevende Flok af Eventyrere, Taaber, Forbrydere og Idealister, naar man ængstelig gaar uden om at drage Scavenius-Regeringen til Ansvar for hele Hvervekampagnen og alle de Løfter, som blev givet dengang. I vore Øjne var det oplagt Landsforræderi at trække i tysk Uniform. Ingen Tvivl om det – men vi savner et juridisk Udtryk for, hvad den daværende Regering saa maa kendes skyldig i. Hvad mener Jurister om Strafbarheden af »Opfordringen til Landsforræderi?«

Sagen om frifindelsen af de 3 Frikorpsmænd fik en højst mærkværdig afslutning. Efter Københavnsledelsens åbne brev til dommer Karen Johnsen meddelte justitsminister Busch-Jensen, at det ikke var rimeligt at angribe dommer Karen Johnsen, fordi det var de to domsmænd, der medvirkede i sagen, som stemte hende ned.

Justitsministeren hævdede, at de to domsmænd havde misforstået lovgivernes intentioner, og han meddelte, at sagen ville blive anket. Det førte til, at de tre frifundne ikke kom på fri fod, før sagen var behandlet ved Landsretten.

Det er ret indlysende, at Højesteret måtte tage stilling til spørgsmålet om dette at indtræde i Frikorps Danmark i sig selv var en landsforræderisk handling, som skulle straffes efter straffelovstillægget med en minimumstraf på 4 år. I oktober 1945 afgjorde Højesteret sagen, idet 11 ud af 13 dommere fandt, at tjeneste i Frikorpset var strafbart.

Så vidt jeg kan se, er denne højesteretsdom lige så politisk betændt som kommunistlovene fra august 1941.

I straffelovstillægget §1 står der:

»De i denne Lov omhandlede Handlinger, der er foretaget forinden den 29. August 1943, er straffri, saafremt Gerningsmanden handlede i Henhold til Lov eller Ordre eller Anvisning givet af lovlig dansk Myndighed inden for dennes Myndighedsomraade.«

Sammenligner man den officielle erklæring fra Forsvarsministeriet af 8. juli 1941 med den ovenfor citerede paragraf, er det jo helt klart, at Frikorpsfolkene handlede efter »Anvisning givet af lovlig dansk Myndighed« – nemlig Forsvarsministeriet. I ministeriets skrivelse står der udtrykkeligt, at det er med regeringens tilladelse, at Frikorpsfolkene går i tysk krigstjeneste, og at officererne oven i købet får ret til at træde uden for nummer.

Sandheden er den, at oprettelsen af Frikorpset hjalp regeringen ud af en meget vanskelig politisk situation. Tyskerne havde den 26. juni 1941 krævet dansk krigsdeltagelse mod Sovjetunionen, og i stedet for at sende et dansk infanteriregiment til den finske front accepterede tyskerne et Frikorps, der indgik som en dansk afdeling i Waffen-SS. Det er oplagt, at regeringen med en opfordring til Frikorpsfolkene om at gå i tysk krigstjeneste ikke bagefter kan straffe dem for landsforræderi.

Inden for strafferetten er det en regel, at den, som opfordrer til en forbrydelse, rammes af samme straf som gerningsmanden. Derfor burde de ansvarlige ministre og embedsmænd have været på anklagebænken.

Allerede de første forsøg på at komme til bunds i retsopgøret viste, at man netop begyndte med de små sager, og at man hængte de små tyve på trods af hensigten med straf-felovstillægget. Meningen med de strenge straffe i den nye lov havde jo været, at man kun ville straffe de groveste forbrydelser hårdt, mens mange mindre overtrædelser skulle føre til frifindelse.

Men retsmaskineriet kørte langsomt men sikkert videre i de juridiske urimeligheders hjulspor. Vagtmænd ved tyske depoter og brandmænd på tyske flyvepladser, som deltog i slukningsøvelser og brandudrykning, blev straffet med op til 4 års fængsel, hvilket var komplet meningsløst.

Et halvt år efter befrielsen havde man endnu ikke taget fat på et retsopgør med de virkelig alvorlige krigsforbrydere og landsforrædere. Først 6 måneder efter befrielsen faldt den første dødsdom ved Højesteret.

Den første krigsforbryder, der efter højesteretsdom blev henrettet i Danmark, var journalist Flemming Helweg-Larsen, der sammen med tre andre landsforrædere havde dræbt en redaktør ved *Berlingske Tidende*, som havde kaldt en medarbejder ved det nazistiske blad *Fædrelandet* for landsforræder.

Da statsadvokaten for Sjælland sluttede sit indlæg for Landsretten, sagde han: »Da Mordet blev begaaet, kunde det danske Folk ikke sige andet end »vent!«. Nu er Ventetiden forbi, og vi behøver ikke at nære nogen Frygt for, at vi vil se anderledes paa Sagen om nogle Aar. En Dødsdom over Flemming Helweg-Larsen kan og skal staa for Historiens Dom.«

Helweg-Larsen var ved Underretten i Korsør blevet dømt til døden i september 1945. En måned senere stadfæstede Landsretten Underrettens dom, og Højesteret stadfæstede Landsrettens dom. Af Højesterets 13 dommere voterede 10 dommere for anvendelse af livsstraf, mens 3 dommere fandt, at der ikke kunne anvendes dødsstraf i sagen.

Helweg-Larsen var oprindeligt kontormand, men rejste som 20-årig på eventyr i Sydamerika, hvorfra han skrev en bog om sine oplevelser.

I juni 1941 meldte han sig til Waffen-SS og var tysk krigskorrespondent i Finland, Tyskland, Rusland og Holland.

Den 29. august 1943 hjalp Helweg-Larsen tyskerne med

at arrestere danske jøder – blandt andet overrabbineren i København og hans søn – der blev deporteret til kz-lejren Theresienstadt.

Dagen efter – den 30. august 1943 – deltog Helweg-Larsen i mordet på redaktøren fra *Berlingske Tidende*.

Helweg-Larsen blev henrettet 7 måneder efter befrielsen den 5. januar 1946 som den første i Danmark siden 1892. Henrettelsen foregik ved skydning ved 2. redan på Christianshavns Vold, hvor hans far, provst Helweg-Larsen, forrettede den gejstlige bistand.

Der kan næppe være tvivl om, at Højesterets dom var i fuld overensstemmelse med ånden i straffelovstillægget. Men frem for alt var det en dom, der var i overensstemmelse med den danske befolknings retsfølelse. Den var blevet krænket af landsforrædere og terrorister, der havde rakt hånd til de grusomste forbrydelser, det danske samfund nogensinde har været udsat for.

Der kan heller ikke være tvivl om, at Højesterets første dom i en dødsstrafsag blev retningsgivende i 1947 og 1948 for de senere dødsstrafsager, hvor livsstraf blev idømt.

Retten bøjes

Retsopgøret blev i de første måneder af befrielsen genstand for voldsom kritik, og i den ophidsede stemning var der navnlig i de større byer modstandsfolk, som tog sig selv til rette.

I København blev der på et møde af et par tusinde modstandsfolk rejst krav om, at de almindelige domstole skulle afløses af særdomstole, hvor folk fra modstandsbevægelsen selv fungerede som dommere. Hvis dette krav ikke blev opfyldt, truede man med magtanvendelse. Andre steder i landet forsøgte frihedskæmpere med våbenmagt at forhindre løsladelser af personer, der var blevet frifundet ved domstolene.

Disse udskejelser blev kraftigt imødegået af Frode Jakobsen og Busch-Jensen, men også Christmas Møller gik i brechen for at opretholde lov og orden i landet. Kort efter sin hjemkomst fra England udtalte han på et møde: »Vi er alle under anklage«.

Jeg husker tydeligt, hvor beskæmmet jeg var over de scener, der i de første befrielsesdøgn udspillede sig på Nytorv i København. Tusindvis af mennesker var samlet foran Domhuset, og hver gang en lastbil rullede over pladsen, frådede menneskemængden i orgastisk raseri. De spyttede efter arrestanterne og overøste dem med skældsord. Sceneriet mindede mig om beskrivelsen af »Les Tricoteuses« omkring guillotinen på Concorde-pladsen i Paris under den franske revolution.

Det var ikke alene pøbelen, der opførte sig sådan – det var folk fra alle samfundslag – og det var påfaldende, at mange midaldrende kvinder »tabte hovedet«.

En journalist skrev i *Berlingske Tidende*:

»Selvfølgelig er det ikke ædelt at fryde sig over Mennesker, der gaar Døden i møde, selv om disse Mennesker har fortjent at lide. Men i dette Tilfælde er det undskyldeligt. Og Folket kræver Udløsning for sit indstængte Had, den Forbitrelse som Tyskerne har fyldt alle danske Hjerter med. Vi *maa* have Afløb for vores Vrede.«

Da retsopgøret startede, gik man først i gang med de »lette« sager. Hvis man havde koncentreret sig om de groveste forbrydelser og de tungeste sager, og man havde reduceret antallet af mindre sager til et minimum, kunne man uden at overbelaste retsmaskineriet have gjort de tiltaltes regnebræt op i løbet af et par år.

Desværre valgte man at behandle de mindre sager først. Det førte til, at anklagemyndigheden i alt for mange tilfælde rejste tiltale, hvor sagerne slet ikke skulle have været for domstolene.

Resultatet var som nævnt, at en masse mennesker, der havde været ansat som kontorfolk, tolke, brandmænd, chauffører og lignende hos tyskerne, i de første måneder efter befrielsen blev dømt efter straffelovstillægget og fik langvarige fængselsstraffe.

Senere indførte domstolene en praksis, hvor man ikke fulgte straffelovstillæggets krav om en minimumstraf på 4 år. Det medførte, at der blev store forskelle på dommene, efterhånden som tiden gik, og det betød, at der ikke længere var lighed for loven. De, der blev dømt i august 1945, fik langt strengere straffe end de, der først fik deres sag for en domstol i januar-februar 1946.

I et retssamfund må man kræve, at der er lighed for loven, så det lovede ikke godt for fremtiden, når domstolene ikke fulgte landets love og oven i købet ændrede domspraksis fra måned til måned.

Situationen var uholdbar, og allerede i slutningen af 1945 måtte man forberede en revision af straffelovstillægget.

Efter lange forhandlinger lykkedes det regeringen at få vedtaget en ændring af straffelovstillægget den 29. juni 1946. Socialdemokraterne ville ikke frafalde minimumstraffen på 4 år og undlod derfor at stemme, mens kommunisterne stemte imod lovforslaget. Minimumstraffen blev trods stor modstand nedsat til 2 år og senere til 1 år.

Den nye retspraksis førte til tusindvis af sager, som man efter modstandsbevægelsens lovforslag havde kunnet undgå.

I alt blev 14.000 personer dømt efter straffelovstillægget i Danmark. Men langt de fleste – mere end 10.000 – fik under 4 års fængsel, der var lovens oprindelige minimumstraf. Det tyder på, at der blev rejst tiltale i sager, hvor straffelovstillæggets bestemmelser ikke skulle have været anvendt.

Man kan rejse spørgsmålet, om denne ulighed for loven også gjaldt ved behandlingen af de groveste forbrydelser, udført af terrorbanderne. Disse bander havde gjort sig skyldige i de uhyggeligste forbrydelser, som blev udført efter tysk ordre.

Spørgsmålet må besvares bekræftende. Hvis man ser på de terrorbandesager, der i årenes løb blev behandlet ved domstolene, er der et skærende misforhold mellem straffenes strengthed i 1946, da den første dødsdom blev afsagt, og i 1950, da den sidste dødsdom faldt.

»Brøndum-banden«, der var den danske afdeling af den tyske terrorbande »Peter-gruppen«, fik som den første terrorbande sin sag for i juni 1946. 7 af bandens medlemmer blev dømt til døden ved alle 3 instanser og henrettet i april 1947.

»Peter-gruppen«s chef, Otto Schwerdt, havde måttet udvide sin gruppe med en afdeling af danske terrorister, efter at flere attentatforsøg var slået fejl. De bedst kendte medlemmer af den danske afdeling var Henning Brøndum, Kaj Henning Bothildsen Nielsen, Ib Nedermark Hansen, Svend Thybo Sørensen, Aage Thomas Mariegaard, Helge Erik Lundquist og Robert Lund.

Yderligere tre danske medlemmer blev optaget. Det var stud.med. Fritz Købbe, Poul Ejner Berthelsen og Villy Tage Strynbo, der alle blev likvideret af Holger Danske.

Brøndum blev chef for den danske del af »Peter-gruppen«, der således fik navnet »Brøndum-banden«.

»Brøndum-banden« foretog en lang række sprængstofattentater. Blandt andet ødelagde de den 25. juni 1944 Tivoli som gengældelse for Bopas aktion mod Riffelsyndikatet.

»Brøndum-banden« udførte den 8. oktober 1944 et attentat mod et overfyldt eksprestog ved Hobro, hvor 10 personer blev dræbt, 9 blev hårdt såret og mange lettere kvæstet.

Under retssagen erklærede Brøndum, at angrebet på eksprestoget skulle være gengældelse for de mange jernbanesabotager i Jylland.

Som krigen nærmede sig sin afslutning, øgedes den tyske terror kraftigt. I februar 1945 drog »Brøndum-banden« gennem landet og spredte død og ødelæggelse omkring sig. Den 20. februar 1945 myrdede gruppen 4 reservelæger på Odense Sygehus, da de ikke traf nogen af sygehusets overlæger. Terroristerne dræbte samtidig konsul Christgau, løjtnant Tang og installatør Valdemar Petersen i Odense.

Under afhøringen i Byretten efter krigen fortalte Bothildsen Nielsen, der sammen med den tyske terrorist Paul Horst Issel gennemførte mordene på sygehuset, at han gik op på 3. sal i lægeboligen i Odense og gav de læger, han traf, ordre til at gå ned i stueetagen, da bygningen skulle sprænges i

luften. De skulle i alt skyde otte læger, men traf kun fire. Da lægerne var kommet ned på 1. repos, gav Bothildsen Nielsen ordre til, at de skulle vende sig med ansigtet mod væggen, hvorefter de blev skudt ned bagfra.

Fra Odense fortsatte »Brøndum-banden« til Fredericia, Kolding, Vejle og Esbjerg, hvor de foretog en række sprængstofattentater.

Overlægerne Johannes Buchholtz og Poul Fjeldborg i Vejle blev dræbt af banden den 26. marts 1945.

Den 28. juni 1946 forklarede Bothildsen Nielsen under afhøringen i Byretten i København, at de to overlæger skulle skydes for at hævne en nazist, der var blevet likvideret på Vejle Sygehus af modstandsbevægelsen.

Familien Fjeldborg var gået i seng, da terroristerne trængte ind i villaen. Overlæge Fjeldborg fik ordre til at forlade soveværelset, skønt han erklærede, at han var syg, hvorefter han blev skudt ned af terroristerne. Da overlæge Fjeldborg endnu ikke var død, skød Bothildsen Nielsen endnu to skud mod overlægens hoved og krop med en 11 mm pistol. Fru Fjeldborg opholdt sig i soveværelset ved siden af, mens mordet foregik.

»Brøndum-banden« fortsatte samme dag til Esbjerg, og her myrdede de pastor Poul Hans Bentsen, mens han lå i sin seng ved siden af sin hustru.

I retten forklarede Bothildsen Nielsen, at det ikke var præsten, der skulle have været skudt, men da man ikke fandt de personer, der skulle myrdes, henvendte Bothildsen Nielsen sig til den lokale nazi-leder, der angav pastor Bentsen.

Ligesom ved mordet på overlægerne i Vejle trængte terroristerne om natten ind i familiens soveværelse, hvor Bothildsen Nielsen med sin lommelygte lyste på pastor Bentsen, der lå og sov, og straks skød ham med seks skud. Der lå vist nok noget dametøj ved siden af sengen, men Bothildsen Nielsen kunne ikke sige, om fru Bentsen lå i sengen ved siden af sin mand.

»Brøndum-banden« udførte 94 mord og 24 mordforsøg fra 30. december 1943 til 4. maj 1945. Desuden gennemførte den 8 togattentater, der kostede 26 mennesker livet, samt 167 sprængninger af beboelsesejendomme og industri-virksomheder, hvorved 24 personer omkom. Der er ved disse forbrydelser omkommet 145 mennesker, mens et stort antal er blevet såret. Skaderne ved disse forskellige sprængninger og ødelæggelser er gjort op til knap 87 millioner kroner.

Otto Schwerdt erklærede i Byretten under afhøringen, at det var efter ordre fra Himmler, at han var sendt til Danmark i december 1943, hvor han skulle bekæmpe terror med modterror. Han havde først prøvet på at undslå sig, men så var Himmler blevet rasende.

På det tidspunkt havde han ikke talt med Gestapochefen i København, Otto Bovensiepen, som han først traf i januar 1944. Hitler havde givet ordre til, at for hver tysker, der blev dræbt, skulle der skydes 5 danskere, men den ordre efterkom han ikke.

Over for ham havde Bovensiepen senere givet udtryk for den opfattelse, at i Danmark virkede terroraktionerne ikke efter deres hensigt, fordi man havde taget fejl af den danske mentalitet. For hver dansker, tyskerne dræbte, fik man hundrede nye modstandere.

Efter at Otto Schwerdt var blevet afhørt, fremsatte flere af »Brøndum-banden«s medlemmer en udtalelse.

Brøndum var af den opfattelse, at de var soldater, som havde gennemgået en hård skole, og at de handlede som tidligere SS-soldater i Frikorps Danmark under militær disciplin. Det havde de også gjort under deltagelsen i »Peter-gruppen«s myrderier. Brøndum erkendte dog, at han selv havde ønsket at gå ind i »Peter-gruppen« for at bekæmpe modstandsbevægelsen med de samme midler, som denne brugte over for tyskerne og de danske stikkere.

Brøndum og hans kammerater havde kæmpet for åndelige værdier, som de fandt i Hitlers tolkning af nationalso-

cialismen på ganske samme måde, som modstandsbevægelsen havde kæmpet for demokratiske idealer.

Brøndum påstod, at han og hans kammerater kun kunne dømmes, hvis modstandsbevægelsens mænd, der havde begået lige så mange drab, også blev dømt.

Før sagen blev optaget til doms, sagde statsadvokat Haslund:

»Disse Danskere, der sidder tiltalt i denne Sag, var alle rede til at deltage i Terroren. Disse Haandlangere vil gerne give Indtryk af, at de har været Soldater og kæmpet for deres Ideal. Der er ingen Helteglorie om de Tiltalte. De har arbejdet som Mørkemænd mod den værgeløse danske Befolkning i Ly af de tyske Bajonetter. De havde de bedste Vaaben og de tyske Soldater i Ryggen, og der er intet heltemæssigt i deres Optræden.

Det maa ikke glemmes, at hver eneste Forbrydelse, vi har hørt om, repræsenterer et Utal af Rædsler, der har berørt Mennesker, som intet har gjort. Dette maa tages i Betragtning ved fastsættelse af Straffen. Hver Eneste af de Tiltalte, der har rakt Haanden, er medansvarlige for de grusomste Forbrydelser, det danske Samfund nogen Sinde har været udsat for.

Dette maatte staa klart, ogsaa for Fremtiden, at de, der havde misbrugt Landets Nødstilstand og gaet Fjendens Ærinde maatte bøde og betale med Livet. De tyske Medlemmer af Banden var simple Krigsforbrydere, af værste Sort, de danske var baade Krigsforbrydere og Landsforrædere.«

Statsadvokaten sluttede med at kræve de 10 medlemmer af »Brøndum-banden« idømt dødsstraf.

Højesteret afgjorde sagen mod »Brøndum-banden«, da den stadfæstede Byrettens dom, og syv blev dømt til døden. Det var Henning Emil Brøndum, Kaj Henning Bothildsen

Nielsen, Ib Nedermark Hansen, Aage Thomas Mariegaard, Robert Lund, Helge Erik Lundquist og Svend Thybo Sørensens. To fik fængsel på livstid, og en fik 8 års fængsel.

Den 9. maj 1947 i tidsrummet mellem kl. 0.30 og 4.00 blev dødsdommene eksekveret, og »Brøndum-banden«s medlemmer blev henrettet ved skydning med en halv times mellemrum på voldområdet ved Christianshavn.

Noget før den dødsdømte ankom eksekutionskommandoet, der bestod af ti anonyme politifolk, til henrettelsesstedet. Her fik de oplæst dommen af den politimester, der ledede henrettelsen, og som meddelte dem, at de udførte henrettelsen efter ordre og på det danske folks vegne.

Den dødsdømte blev bundet til skydeskurets bagvæg, og hvis vedkommende ønskede gejstlig bistand, lyste en præst velsignelsen over ham. Den dødsdømte fik derefter en hætte over hovedet, og en læge placerede et retningsmærke over hjerteregionen.

Derefter gav politimesteren tegn til, at henrettelsen kunne finde sted, og kommandoet tog opstilling 5 meter fra den dømte. Der blev givet ordre til at lægge an og kort efter kommanderet »Fyr«.

Lægen skulle efter reglementet fastslå, at døden var indtrådt. Hvis det ikke var tilfældet, skulle den kommanderende politiofficer afgive et dødsskud i hovedet. Det skete dog ikke ved nogle af de 46 henrettelser, der blev udført i Danmark efter krigen.

Den næste terrorbande, der fik sin sag behandlet i Københavns Byret i januar 1947, var »Lorentzen-banden«. Jørgen Børge Aksel Lorentzen var chef for banden, der oprindeligt var ledet af en tysker ved navn Ove Würtz.

Lorentzen overtog lederskabet efter Würtz, da han fik Erich Bunke på sin side. Bunke var en af de mest ondartede tyske terrorister, men han undslap den 4. maj 1945 og blev aldrig draget til ansvar for sine misgerninger. Banden spe-

cialiserede sig i »clearingmord« og udførte for eksempel den 18. til 20. april 1945, efter at Hipokorpsets chef, Erik V. Petersen, var blevet likvideret af Holger Danske, i alt 5 mord på tilfældige personer. Desuden udførte banden talrige mordforsøg og bombeattentater rundt om i København. I flere tilfælde tog »Lorentzen-banden« modstandsfolk til fange og mishandlede dem under afhøringerne i en sådan grad, at de døde. Derefter blev ligene kastet ud på gaderne.

»Lorentzen-banden« havde ca. 20 medlemmer, der fungerede som en slags underafdeling til »E.T.«, som varetog efterretningstjenesten under Schalburg-korpset. Deres opgave var at anholde og afhøre personer, som samarbejdede med modstandsbevægelsen. Banden udførte mellem 700 og 800 anholdelser.

Ved Byretten blev 10 af bandens medlemmer dømt til døden, 2 blev idømt livsvarigt fængsel, mens de øvrige medlemmer fik straffe fra 8-20 års fængsel.

Landsretten stadfæstede delvis Byrettens dom og ændrede den kun på ét punkt, idet man idømte 9 medlemmer dødsstraf.

Landsrettens dom blev stadfæstet af Højesteret.

I Lorentzen-sagen havde Underrettens, Landsrettens og Højesterets dommere stort set været enige om strafudmålingen, der havde været helt på linie med den retspraksis, som var blevet anvendt ved domfældelsen af »Brøndum-banden«s medlemmer.

I maj 1949 skabtes en benådningspraksis, der virkede som en himmelråbende uretfærdighed over for de terrorister, der tidligere var blevet dømt til døden for de samme forbrydelser. Det skete ved, at justitsminister Busch-Jensen greb ind i sagerne og benådede fem af de dødsdømte. Dødsdommene ændredes til livsvarigt fængsel. Få år efter blev de løsladt.

Følgende blev dømt til døden og henrettet den 10. maj 1949: Jørgen Børge Aksel Lorentzen, Enrico Hakon Bernado Rand, John Ernst Hemmingsen, og Tage Petersen.

Denne benådningspraksis skabte en så stor ulighed for loven, at der efter min mening var tale om, at man bøjede retten. Domstolene havde i Lorentzen-sagen fulgt straffelovstillæggets strenge bestemmelser og anvendte dødsstraf, men fra den ene dag til den anden blev der skabt en ny domspraksis – ikke af Højesteret, men af justitsministeriet.

Det førte til, at dommene for de groveste forbrydelser, der indtil maj 1949 havde fulgt den af Højesteret i 1946 anvendte praksis, nu blev ændret på en måde, som var krænkende for befolkningens retsfølelse.

En særlig interessant ting ved benådningen af Anna Lund var den, at hun for det første selv ønskede at blive henrettet sammen med sin mand. Hun ville derfor ikke søge om benådning. Men det mest ubegribelige er, at hun ikke blev henrettet, fordi hun var kvinde. I justitsministeriet mente man, at det i store kredse af befolkningen ville virke stødende, hvis man henrettede kvinder. Samtidig lagde man vægt på, at de politifolk, der skulle udføre henrettelsen, ville føle det meget ubehageligt.

Det er svært at se, hvad henrettelseskommandoets følelser havde at gøre med retsplejen i Danmark.

I september 1949 kom »Schiøler-banden«s medlemmer for Højesteret. »Schiøler-banden« var opkaldt efter lederen, der gik under navnet »Schiøler«, men hvis rigtige navn var Ib Gerner Ibsen. Han udførte personligt i alt 15 mord og 3 mordforsøg og talrige terrorbombninger. Hans næstkommanderende var Helmut Walther Mortensen, som udførte 8 mord og 5 mordforsøg samt talrige terrorbombninger. Et tredje fremtrædende medlem af banden var en tysker ved

navn Clissmann, der var specialist i anvendelse af sprængstoffer. Sammen med Clissmann dannede »Schiøler« »Varulve-bander«, hvis formål skulle være at føre partisanrig bag den front, som man regnede med før eller siden ville komme i Danmark. Til det formål gravede banden sprængstof og våben ned rundt om i landet.

Der var i alt ca. 30 medlemmer i »Schiøler-banden«, hvis opgaver i første række var kamp mod den danske modstandsbevægelse. Banden havde specialiseret sig i »Schalburgtage« og mord på frihedskæmpere. Banden udførte over 40 mord og talrige mordforsøg, sprængningsattentater, brandstiftelser og røverier.

Udfaldet af denne sag er endnu mere urimeligt og krænkende for retsbevidstheden end sagen mod »Lorentzen-banden«. Her er der tale om nogle af de mest belastede snigmordere, der optrådte under krigen, men som tiden gik, blev retspraksis totalt ændret. Kun 2 af bandemedlemmerne blev dømt til døden og henrettet den 25. november 1949. Det var Ib Gerner Ibsen og Helmuth Walther Mortensen. Fire medlemmer af terrorbanden blev dømt til døden ved Højesteret, men fik straffen ændret til livsvarigt fængsel, og få år efter blev de løsladt. Det var Erling Johansen Eriksen, der deltog i 5 mord, Leif Holm Møller, der deltog i 4 mord, Tage Petersen, der deltog i 2 mord og Harry Egon Ibsen, der deltog i 7 mord.

Man kan ikke lade være med at tænke på det juridiske grundlag, hvorpå den første dødsdom blev afsagt i 1946, da journalist Flemming Helweg-Larsen blev dømt til døden. Det var ét mord, der førte til, at han blev henrettet.

I oktober 1949 behandlede Højesteret sagen mod »Lille Jørgen-banden«. »Lille Jørgen-banden« var oprettet på tysk initiativ og blev ledet af Jørgen Christian Sørensen. Foruden dæknævnet »Lille Jørgen« kaldte han sig også »Inge-

niør Jørgensen«. »Lille Jørgen-banden«, der blev dannet i februar 1945, skulle ved hjælp af stikkere infiltrere modstandsbevægelsen.

Terroristerne kom på sporet af en modstandsgruppe i Himmelev ved Roskilde, der blev ledet af fuldmægtig i Landbrugsrådet Knud Ewald Brynning. »Lille Jørgen« besluttede at likvidere »Himmelev-gruppen«s ledelse og angreb familien Brynnings villa »Mastehøj« i Himmelev. Her blev fru Eline Johanne Brynning myrdet i sin seng, og Knud Brynning og kriminalbetjent Otto Bent Skov blev dræbt uden for huset.

»Lille Jørgen-banden«, der havde 15 medlemmer, udførte 10 mord og 10 mordforsøg samt 10 terrorbombninger.

Jørgen Christian Sørensen, Karl Viggo Klæbel og Aage Karl Anton Jensen blev dømt til døden og henrettet den 4. februar 1950.

Eigil Jørgensen, der deltog i Himmelev-aktionen, og Poul Krautner, som skød 5 frihedskæmpere i Nordskoven ved Fiskebæk, blev dømt til døden, men fik straffen ændret til livsvarigt fængsel for så senere at blive løsladt.

Også denne dom viser, hvor urimeligt retsmaskineriet nu fungerede. Justitsministeriet benådede Eigil Jørgensen, skønt han havde deltaget i 3 mord på »Himmelev-gruppen« og var mindst lige så belastet som de henrettede.

Privilegerede terrorister

Der kan ikke herske tvivl om, at tiden arbejdede for de hårdest belastede terrorister, som endnu ikke havde fået deres sag færdigbehandlet af politi og anklagemyndighed.

Sammenlignet med de domme, som danske krigsforbrydere var blevet idømt i de første 3 år efter besættelsen, kunne de terrorister, der nu var i venteposition, regne med for de samme eller måske grovere forbrydelser at få langt mildere straffe. Denne gruppe kunne uden overdrivelse betegnes som de privilegerede terrorister.

Det var ikke alene straffene, der blev mildere, men benådningspraksis udviklede sig i samme retning som domstolens praksis i løbet af disse år.

Samtidig med at straffelovstillægget blev vedtaget den 1. juni 1945, blev der samme dag vedtaget en lov, hvori tiltaltes ankemuligheder blev fastlagt. Loven hed *Lov nr. 260 af 1. Juni 1945 om Tillæg til Lov om Rettens Pleje vedrørende Behandling af Sager angaaende Forræderi og anden landskadelig Virksomhed m.v.*

I lovens §9 siges det bl.a.:

»Anke fra Tiltaltes Side kan kun ske, naar Livsstraf eller Fængsel i 10 Aar eller derover er idømt, eller naar det i §8 nævnte Ankenævn finder, at særlige Omstændigheder taler derfor, og meddeler Tilladelse hertil.«

Meningen med Ankenævnet var den at begrænse antallet af

ankesager mest muligt. Det skete ikke. Ankenævnet fik en afgørende indflydelse på hele benådningsspørgsmålet for landsforræderne. Følgen var, at ankesagerens antal voksede, hvilket medførte, at retsopgøret yderligere forsinkedes.

Efter grundlovens §24 kan kongen benåde og give amnesti. I praksis betød det, at de domfældte enten fik straffnedsættelse eller strafeftergivelse.

Allerede et par år efter befrielsen, da »modbevægelsen« fik vind i sejlene, og modstandsbevægelsens aktier var faldende, ændredes befolkningens retsopfattelse.

I 1945 havde der været et folkekrav om dødsstraf til de groveste terrorister, men som årene gik, gled retsopgøret i baggrunden. Familien Danmark var simpelthen ikke længere interesseret i besættelsestidens problemer på samme måde som i 1945.

Det var rimeligt nok, at domstolene nu så med mildere øjne på de små lovovertrædere, men det var krænkende for retsbevidstheden, at domstolene inden for et år ændrede retspraksis i en sådan grad, at dødsstraf ikke blev anvendt selv over for de groveste forbrydere.

Den nye praksis medførte at Ankenævnet nu blev flittigt brugt, og straffnedsættelse blev anvendt selv over for de hårdest belastede krigsforbrydere.

Benådningerne tog til i et stadigt stigende antal. Mens der hidtil kun var blevet benådet ganske få landsforrædere, kom der nu simpelthen en eksplosiv udvikling i benådningssagerens antal. I 1945 blev 2 krigsforbrydere benådet. I 1946 blev 14 benådet, og i 1947 blev 12 benådet.

I 1948 blev kursen lagt helt om. I dette år blev 635 benådet og løsladt – enten i forbindelse med kongens fødselsdag, Grundlovsdag eller som følge af, at halvdelen af straffetiden var udstået. I praksis betød det, at alle, der var idømt fængsel i 6 år og derunder, nu blev løsladt.

I 1947 sad der i danske fængsler 2.500 landsforrædere, og i 1948 var der kun 1.000 tilbage. I 1949 blev yderligere

612 personer benådet og løsladt. Selv folk med fængselsstraffe på 10 år blev løsladt, selv om de ikke havde siddet halvdelen af straffetiden.

Den sidste terrorbandesag mod »Birkedal Hansen-banden«, der var en af besættelsestidens værste samling krigsforbrydere, tjener som en god illustration til den nye retspraksis, der var indført efter maj 1949. Medlemmerne af »Birkedal Hansen-banden« havde det held, at chefen, Ib Birkedal Hansen, først blev arresteret i den amerikanske zone i Vesttyskland i foråret 1947. Det bevirkede, at »Birkedal Hansen-banden«s medlemmer fik deres sag for som de sidste krigsforbrydere i Danmark og først fik deres dom i 1950.

Hvis man i detaljer gennemgår »Birkedal Hansen-banden«s akter, kan man fastslå, at denne bande sammen med »Brøndum-banden« hører til de værste terrorister under besættelsen.

»Birkedal Hansen-banden« fik en så lemfældig behandling og så milde straffe, at man ikke skulle tro, at de var dømt efter det samme straffelovstillæg, som forårsagede, at syv af »Brøndum-banden«s medlemmer blev henrettet i maj 1947.

Hvad var der galt? Var det lovgiverne eller straffelovstillæggets fædre, der havde svigtet? Eller var det domstolene med landets øverste domstol i spidsen, der ikke havde været deres opgave voksen? Eller var det de skiftende justitsministre, der ved deres benådningspraksis kom til at overskride deres kompetence i forhold til Højesteret, og greb ind og ændrede selve Højesterets afgørelser?

Hvorfor reagerede højesteretspræsidenten ikke på samtlige højesteretsdommeres vegne? Var det, fordi Højesteret under besættelsen – med Troels G. Jørgensen som højesteretspræsident – havde lidt et så stort prestigetab, at Den Høje Ret ikke udfyldte den plads, som grundloven havde tiltænkt den?

Der er muligt, at det er her, hunden ligger begravet.

Professor, dr.jur.& phil., Ditlev Tamm har i sin bog *Retsopgøret efter besættelsen* (Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1984) rettet en sønderlemmende kritik af Troels G. Jørgensen, selv om der er anvendt en formfuldendt juridisk sprogbrug. Han skriver:

»Højesteretspræsidenten fandt, at interneringer af kommunisterne kun kunne opretholdes ved lovhjemmel, og han mente derfor at burde medvirke aktivt til, at denne lovhjemmel blev skaffet. Fra et rent juridisk synspunkt kunne han have ret, men det var uheldigt, at han ikke overvejede, at han, ved som højesteretspræsident at medvirke til udarbejdelsen af en så ømtålelig lov, kunne kompromittere domstolene.

Kritikken af Troels G. Jørgensen og Højesteret gik så vidt, at det en overgang stod som tvivlsomt, om landets øverste domstol ville komme til at medvirke ved gennemførelsen af retsopgøret efter besættelsen. Det var ikke mindst domstolenes medvirken ved interneringssagerne, der gav anledning til denne tvivl.«

Uanset hvordan man vil forklare de himmelråbende uretfærdigheder, der med en naturlovs sikkerhed fulgte i kølvandet på retsopgøret, kan man fastslå, at Højesterets tidligere afsagte domme i Helweg-Larsen-sagen og i »Brøndum-bande«-sagen ikke indvirkede på de domme, Højesteret afsagde i Ib Birkedal Hansen-sagen. Og det skønt banden havde et synderegister, der var fuldt så belastende som »Brøndum-banden«s.

I det følgende gennemgås i store træk »Birkedal Hansen-banden«s synderegister og hovedpersonens vita ante acta.

Ib Birkedal Hansen blev født den 17. oktober 1909 i Århus som søn af premierløjtnant Johan Frederik Birkedal

Hansen og hustru Anne Elisa Asta, født Nielsen. Hans fulde navn var Niels Rasmus Ib Birkedal Hansen. Han havde tre yngre brødre, Uffe, Svend og Per Birkedal Hansen, der alle gik ind i hans terrorbande.

Faderen havde været premierløjtnant, og efter sin militære tjenestetid blev han forretningsmand i Århus. I perioder tjente han mange penge, og i begyndelsen af 1900-tallet havde han kørt i karet med 2 hestes forspand. Senere kørte han i »Århus' flotteste bil«.

Faderen holdt eksercerøvelser med drengene, der skulle rette ind til højre og svare på kommando. Når der var selskab, fortalte faderen stolt husets gæster, at her så de fire vordende officerer i den danske hær.

Til trods for den ydre glans var forholdene i hjemmet ikke gode. Faderen var ofte brutal over for sin kone, og han tog sig i det daglige ikke meget af sønnerne. Storebror Ib blev en slags fører for brødrene, der så op til ham.

Ib klarede sig ikke godt i skolen, men det lykkedes ham med nød og næppe at få en realeksamen fra Århus Katedral-skole.

Efter skoletiden søgte han at blive reklametegner uden held. Efter faderens tilskyndelse prøvede han så at komme ind på en militær løbebane, men han blev kasseret på session. Efter den lange række fiaskoer tog han ud at sejle i en periode.

Socialt gik det stadig ned ad bakke. Da han efter sejliden var gået i land, begyndte han en handelsvirksomhed, der var på kanten af loven. I 1939 fik han en dom på 3 måneders fængsel. Han blev derefter arbejdsmand på en oliefabrik og senere på en foderstoffabrik.

I 1941 rejste Ib Birkedal Hansen til Tyskland og indrettede et spisehus i Hamburg. Det gik ikke, og i 1942 blev han Bauführer på en byggeplads. I 1943 tilknyttedes han Gestapo i Hamburg som Vertrauensmann. Gestapo købte en cigarforretning til ham nær ved havnen i Hamburg. Herfra skulle

Ib Birkedal Hansen lede en tysk efterretningsvirksomhed. Efter bombardementet af Hamburg blev han beordret til tjeneste ved det tyske sikkerhedspoliti i København.

Ib Birkedal Hansen gjorde tjeneste på Dagmarhus, Shellhuset og Politigården. Han indledte et nært samarbejde med Kriminalrat Bunke, der var meget tilfreds med de mange tilståelser, han fremskaffede ved at mishandle fangerne. Han opnåede efterhånden en meget selvstændig stilling på Shellhuset med eget kontor og gik under tilnavnet »Tæve-Hansen«. Mange kom til at kende hans berygtede Kontor nr. 408, hvor han udførte uhyrlige mishandlinger.

Hans opgave var at organisere et vidt forgrenet stikkernet i København og Provinsen, og han fik endnu et tilnavn: »Stikkernes Konge«, fordi det var ham, der udbetalte Judaspengene. Samtidig deltog han i anholdelser af godt 300 danske statsborgere.

Han udførte en lang række aktioner mod modstandsbevægelsen, og fra efteråret 1944 blev han leder af terrorbanden, der fik navnet »Birkedal Hansen-banden«. Denne bande foretog en lang række gengældelsesaktioner over for modstandsbevægelsen, og foretog som nævnt i hundredevis af anholdelser, hvor Ib Birkedal Hansen i mange tilfælde udsatte de anholdte for mishandling af groveste art. Mange frihedskæmpere blev sendt til kz-lejre, og adskillige afgik ved døden eller blev henrettet.

I anklageskriftet fremhæver man særlig, at han foruden mord og mordforsøg udførte det største antal mishandlinger af den grusomste art, der er set her i landet. Det drejede sig om tortur af 72 personer, hvoraf flere blev mishandlet til døde. Han blev desuden sigtet for 7 sprængninger af huse og ejendomme samt ildspåsættelse.

Et af hans bandemedlemmer beskrev under afhøringen, hvorledes han mishandlede fangerne på Kontor 408. Den anholdte fik håndjern på, hvorefter han skulle lægge sig på

maven hen over ryggen på en stol. Derefter satte en af Ib Birkedal Hansens medhjælpere sig på stolen og trak den anholdtes arme op over hans hoved, så ryggen blev strammet ud. Derefter slog Ib Birkedal Hansen og hans medhjælpere med gummiknipler, stokke eller piske på det ulykkelige offer. Indimellem skiftede han metode og brugte i stedet for knyt-næveslag mod den anholdte, der stadig havde håndjern på.

Han havde to kvindelige medarbejdere N.M.D. og L.G.*, der begge var hans elskerinder. Ved afhøringerne forklarede de, at de begge havde deltaget i mishandlinger af fanger, og navnlig L.G. betegnede Ib Birkedal Hansen som en oplagt sadist.

»Birkedal Hansen-banden« udførte i alt 315 anholdelser samt 25 anholdelsesforsøg. Desuden gennemførte banden 132 grove mishandlinger, 28 mord og 15 mordforsøg. Sammen med det tyske sikkerhedspoliti deltog banden i 5 mord og sårede 20 danske statsborgere.

Ved afhøring af de øvrige tiltalte er det fastslået, at Ib Birkedal Hansens mishandlinger har været unødvendigt brutale, hensynsløse og grusomme, dels ved deres vedvarende og stadige gentagelse og udstrækning over lange tidsrum, dels ved den i flere tilfælde raffinerede fremgangsmåde.

Birkedal Hansen anvendte brændende cigaretter, piskning under fodsålerne, indtil huden var blodig, og han stak bambuspinde op under neglene og lignende. At mishandlingerne har været af sjælden grusomhed, fremgår af, at bandemedlemmerne uden undtagelse har taget bestemt afstand fra dem. Den medsigtedes bror, Uffe Birkedal Hansen, har i en skrivelse til anklagemyndigheden fremholdt Ib Birkedal Hansens store ansvar ved de grusomme mishandlinger.

*Forfatteren fik i 1993 justitsministeriets tilladelse til at gennemgå rets-sagen mod Ib Birkedal Hansen under forudsætning af, at ingen af sagens bipersoner kunne identificeres.

Selv de tyske Gestapofolk klagede over Ib Birkedal Hansen. Kriminalrat Buch klagede til Bunke over Ib Birkedal Hansens mishandlinger. Det blev aftalt, at han ikke måtte afhøre tyskernes fanger uden tilladelse fra den pågældende tyske »Sachsbearbeiter«.

Det er som anført dokumenteret, at flere af de mishandlede døde under mishandlingerne. Et af de mest oprørende tilfælde af mishandling gik ud over en af Holger Danskes ledere, kommunelærer Knud Larsen med dæknavnet »Bergstrøm«. »Bergstrøm« blev arresteret af Ib Birkedal Hansen den 4. september 1944 og bragt til hans kontor på Shell-huset, hvor han døde den 9. september efter de grusomste mishandlinger.

Et af bandemedlemmerne fortalte til politiet, at Ib Birkedal Hansen altid var bevæbnet til »op over taget«, når han var ude i aktion. Der var ekstra stålplader i vognen, han kørte i, og han havde altid en bodyguard på 4 mand med sig bevæbnet med maskinpistoler.

Selv var han personligt ømskindet over for enhver form for smerte.

Broderen Uffe Birkedal Hansen blev afhørt i oktober 1945. Han fortalte, hvordan bandemedlemmerne under Ib Birkedal Hansens ledelse slap ud af byen lige før kapitulationen den 4. maj 1945.

Bunke samlede hele personalet på Shell-huset om morgenen den 3. maj 1945 og fortalte dem, at Tyskland havde tabt krigen. De, der mente, de kunne dække sig i Danmark, kunne blive. Næsten alle ønskede at flygte til Tyskland. Dem, der ville til Tyskland, lovede Bunke tyske pas og papirer, ligesom han tilbød at sørge for deres transport med et skib fra Københavns havn.

Den 4. maj om morgenen fik Uffe Birkedal Hansen og hans brødre deres tyske pas. Uffe kom til at hedde Rudolf Hansen, født i Hamburg den 5. maj 1914, og Ib fik et pas, der lød på Heinrich Hansen, født i Hamburg 22. maj 1909.

De skulle afgå med skib til Tyskland den 4. maj kl. 11.00, men da det trak ud, besluttede Ib Birkedal Hansen at flygte sammen med sine tre brødre over land. De havde længe i forvejen stjålet biler fortrinsvis lægebiler til at flygte i, ligesom de havde sørget for store benzindepoter. Med i bilen havde de N.M.D. og L.G.

Ib Birkedal Hansen fik tilslutning af to af sine gamle folk, »Rudi« og »Vejle«, der mødte i Falckuniformer som camouflage. På Storebæltsfærgeren havde de allerede truffet en vogn fuld af danske terrorister, som yderligere sluttede sig til Ib Birkedal Hansen.

Foran Hotel Ansgar i Odense blev banden den 4. maj 1945 attraperet af en ung mand, der bad om køreledighed til Jylland, idet han troede, at de var modstandsfolk. Banden kørte den unge mand – elektrikerlærling Helge Henningsen – til Erholmskovene ved Middelfart, hvor de visiterede ham uden at finde noget kompromitterende. Derefter blev Henningsen dræbt af terroristerne.

I Kolding talte Ib Birkedal Hansen med Thees Burfeind, der var leder af Gestapo på Staldgården. Sammen planlagde de den yderligere rejse sydpå. Den 4. maj om aftenen var Ib Birkedal Hansen på besøg i Frøslevlejren for at tage afsked med sin hustru, der boede i stikkerbarakken sammen med pårørende til andre terrorister.

Efter besøget i Frøslevlejren fortsatte kolonnen med Burfeind som leder sydpå, og der var i alt 8-10 vogne med over grænsen. Burfeind ordnede transporten over uden problemer.

De sov i vognene i Flensborg, men blev næste dag anholdt og afvæbnet af en tysk militærpatrulje, da de ikke havde tilfredsstillende *Ausweis*, men kun de falske pas.

På ny klarede Burfeind situationen for dem, idet han gav dem et *Entlassungsschein*, der gik ud på, at de den 1. maj 1945 var blevet afskediget fra befæstningsanlæggene på Jyllands vestkyst på grund af kapitulationen.

Betingelsen for deres løsladelse var den, at de hurtigst muligt skulle forlade Flensborg. De var blevet frataget deres køretøjer, og de måtte nu marchere sydpå ad hovedvejen.

De gik i alt ca. 10 km, indtil det blev mørkt og fandt så et høløft, hvor de overnattede. Foruden Ib og brødrene Uffe og Per var en halv snes bandemedlemmer i gruppen. Birkedal Hansen gav ordre til, at banden skulle splittes op i 4 mindre grupper.

De tre brødre drog derpå mod Hamburg og videre til Breizholz ved Kielerkanalen – 20 km vest for Rendsburg. Her fik de arbejde på en gård, hvor de sov i laden. Forplejningen bestod af kogte kartofler og mælkesuppe.

De blev på gården indtil den 10. juni 1945. De fik 30 mark for deres arbejde, hvorpå de fortsatte til Kiel.

Ib skaffede brødrene en falsk søfartsbog, og de tre ville nu prøve at slå sig igennem på egen hånd. De fik hyre på dykkerbåden »Gier«, der var fra Bremerhafnen, og de var om bord på båden i 11 dage. Ib Birkedal Hansen blev uvenner med skipperen, hvorpå de alle afmønstrede.

Derpå drog de atter til Kiel og videre til Hamburg, hvor de sov i en bunker de første nætter. Efter nogle dage i Hamburg fortsatte de til Heidelberg og videre til Würzburg og Frankfurt – og derefter retur til Heidelberg.

Til sidst lykkedes det brødrene at komme igennem den amerikanske zone ved hjælp af deres falske søfartsbøger. De forklarede de amerikanske myndigheder, at de skulle arbejde for amerikanerne. De flakkede om fra sted til sted, fordi sikkerheden krævede, at de højst opholdt sig 2-3 dage i hver by. Ib skaffede penge ved at handle med fyldepenne, ure og andre brugte sager.

Efter nogle måneder blev Uffe ked af det omflakkende liv, og han foreslog, at alle tre brødre skulle rejse til Danmark og melde sig til de danske myndigheder. Det afviste de to andre brødre bestemt.

Den 29. september 1945 rejste Uffe Birkedal Hansen til

Hamburg, hvor han meldte sig til det engelske militærpoliti, der arresterede ham. De to andre brødre fortsatte deres rejse til Frankfurt. Uffe Birkedal Hansen blev i fængslet i Altona indtil den 25. oktober 1945, da han blev afhentet af det danske politi.

Ib Birkedal Hansen blev anholdt i den amerikanske zone som krigsforbryder i foråret 1947, og han blev derfra overført til Danmark.

Han fik sin sag for ved Københavns Byret, hvor han blev dømt den 10. august 1948. Dommen havde følgende ordlyd:

»Niels Rasmus Ib Birkedal Hansen vil være at anse med livsstraf.«

Højesteret behandlede sagen og afsagde dom 16. juni 1950, idet retten fremlagde Byrets- og Landsretsdommen som akter i sagen:

Under denne sag, der er behandlet under medvirkende af domsmænd, tiltales Niels Rasmus Ib Birkedal Hansen ifølge statsadvokatens anklageskrift af 6. april 1948 til at lide straf ABC (I-XV)

for 300-400 slag med pisk og gummiknippel sammen med den likviderede Rudolf Petersen at have mishandlet G.O.S., læge Å.G., dr. med. H.T., der fik knytnæveslag i ansigtet, slag af gummiknippel, lineal og spark, S.D. indtil bevidstløshed med piskeslag spark i maven, og lysken, E.L., E.J. mængder af slag med gummiknippel, kæp og hundepisk og spark i underlivet på N., der fik leverlidelse. Kaptajn C.E. 30 slag af kæp på ryg og sæde, R. og A.D. 50 slag med gummiknippel over lænd, Å.S. 20 slag over sædet, G. og J.L.J. 25 slag i ansigtet, spyttede og udskældte hende for beskidt horekælling. K.O.S. 100 kæppe- og piskeslag.

S.M.M. blev mishandlet med læderstrop som skruestik om tommelfingrene og spidse bambuspinde stukket op under neglene. Desuden spanskkrørsslag under fodsåler, ryg og lænd og sæde. Derpå blev den arresterede hejst op i håndjernene over en lægte.

Birkedal Hansen mishandlede ofte sine ofre til bevidstløshed, brændte dem med cigaretstumper i næseborene, knæhaserne og fodsålerne, på ryggen, samtidig med at han brugte hundepisk. Stud. med. veterinær H.L. blev tildelt slag med jernstang med blykugle i enden, og derefter brændt med cigaretter i næseborene, knæhaserne og fodsålerne. Herefter blev han hejst op i håndjernene. Ofret besvimeede, men blev vækket med våde håndklæder og salmiakspiritus, der har ødelagt hans lugtesans.

Birkedal Hansen er ligeledes sigtet for sprængning af barbermester V.H.s forretning, Kingosgade 17 i København. Det var her Holger Danske likviderede næstkommanderende i »Birkedal Hansen-banden«, Henrik Johan Bruun.

Der er nedlagt påstand om idømmelse af livsstraf for Ib Birkedal Hansen ad EL. Birkedal Hansen hævdede, at han modarbejdede ordren til at skyde de 11 på Roskildevej. Han fjernede sig en tid og lod tyskerne om at dræbe dem. Ved afhøring af den tyske Gestapomand Walter Billum Falkenberg er det oplyst, at han var med i vognen, da likvideringen på Roskildevej blev foretaget. Han har ikke set Ib Birkedal Hansen. Endvidere er Bovensiepen og dr. Karl Heinz Hoffmann afhørt, men intet oplyst. Ib Birkedal Hansen blev kendt skyldig i dette forhold.

Ifølge kriminalrat Dohses rapport af 25. august 1947 finder retten det bevist, at Ib Birkedal Hansen dræbte K.P. under flugtforsøg uden at skyde varselskud.«

Efter stedfunden procedure og votering blev der ved Højesteret år 1950 mandag den 26. juni afsagt således lydende dom:

»Den i denne sag af Østre Landsret afsagte dom er med justitsministeriets tilladelse indanket for Højesteret af tiltalte.

I pådømmelsen har 9 dommere deltaget.

Ifølge erklæring af 27. maj 1950 var overlæge E.K. Styrup af den mening, at tiltaltes tilstand er ret ufordret. I henhold til de i denne dom anførte grunde, vil den være at stadfæste.

Thi kendes for ret:

Landsrettens dom bør ved magt at stande. Til bekræftelse under rettens segl og præsidentens underskrift.

Den 26. juni 1950. Rettens segl. Underskrevet Th. Frølund.«

Højesteret afsagde hermed den sidste dødsdom over besættelsestidens danske terrorister.

Det fremgår klart af de øvrige bandemedlemmers synderegister, at de også hørte til Danmarks mest belastede terrorister, der havde begået lige så grove krigsforbrydelser som »Brøndum-banden«s medlemmer.

Efter Ib Birkedal Hansens bestialske mishandlinger, der førte til, at Holger Danske-chefen »Bergstrøm« døde, blev terroristerne stærkt efterstræbt af frihedskæmperne. Det førte til, at de fleste af hensyn til deres sikkerhed boede på Shell-huset, og nogle havde deres familier i sikkerhedskvarter i Frøslevlejrens »stikkerbarakker«. Af de i alt 23 bandemedlemmer blev 5 likvideret af Holger Danske, og 2 faldt i ildkamp med modstandsbevægelsens folk.

»Birkedal Hansen-banden«s medlemmer hørte til sam-

fundets laveste sociale lag, og mange af dem havde en kriminel fortid. Flere havde som 15-17-årige på grund af kriminalitet været på opdragelsesanstalter.

Aldersfordelingen viste, at 2 i banden var under 18 år, ellers var de fleste mellem 20-24 år, og kun en mindre gruppe var i 30-års alderen.

Ib Birkedal Hansen inddelte medlemmerne i 3 kategorier, hvoraf

1. kategori bestod af Østfrontsfrivillige. I denne kategori havde flere været i Frikorps Danmark, Waffen-SS eller Regiment Nordland og deltaget i kampene ved Ilmensøen i Sovjet.

2. kategori bestod af personer, der havde været i Schalburgkorpset, »Sommer-korpset« eller »Hipokorpset«.

3. kategori bestod af folk, som havde været bevæbnede sabotagevagter på Nordværk, Globus eller tyske flyvepladser.

Enkelte havde begyndt en løbebane som stikkere for Gestapo, hvorefter de gjorde sig fortjent til at komme ind i banden. Det drejede sig for eksempel om de to kvindelige bandemedlemmer.

De fleste af bandens medlemmer havde 3-6 mord på deres samvittighed samt talrige mordforsøg, røverier og mis-handlinger. De havde også deltaget i terroraktioner, hvor de sprængte villaer, forretninger og idrætsanlæg i luften.

Bandemedlemmernes lange synderegister og de grove krigsforbrydelser, de havde begået, ville før maj 1949 have udløst en lang række dødsdomme. I foråret 1950 var situationen en anden, og der blev i denne sag kun afsagt 4 dødsdomme, og kun dødsdommen over Ib Birkedal Hansen blev eksekveret. Han blev som den sidste af besættelsestidens krigsforbrydere henrettet den 20. juli 1950.

De øvrige 3 dødsdomme blev ikke eksekveret, idet de dømte 2 dage før, de skulle have været henrettet, fik dødsstraffen ændret til livsvarigt fængsel ved kongelig benådning. De 3, der blev benådet, havde begået henholdsvis 6

mord, 4 mord og 3 mord hver samt deltaget i flere mordforsøg, grove mishandlinger af fanger, der i enkelte tilfælde førte til døden. Deres generalieblad omfattede desuden en lang række terroraktioner og røverier.

3 bandemedlemmer, der alle havde deltaget i mord og grove mishandlinger, blev idømt livsvarigt fængsel, men afsonede kun 9 år. En af terroristerne i denne gruppe havde deltaget i i alt 4 mord. Et bandemedlem blev idømt 20 års fængsel, skønt han havde deltaget i 3 mord og flere mordforsøg. Han afsonede kun 4 år.

2 bandemedlemmer, der havde deltaget i 3 mord, blev idømt 16 års fængsel, hvoraf de afsonede 3 år. En af de dømte i denne gruppe var oven i købet marodør og havde systematisk stjålet værdigenstande fra ligene af de dræbte frihedskæmpere.

Når man har gennemgået disse bandemedlemmers synderregister, og ser på de straffe, de blev idømt, må man på ny slå fast, at dommene var himmelråbende uretfærdige sammenlignet med de domme, der blev afsagt i 1947.

Til gengæld blev 2 af bandemedlemmerne behandlet med meningsløs strenghed. Disse to sager vil jeg referere lidt mere detaljeret.

Den første var S.K.O. født 1922. Han blev ved Københavns Byret i 1945 idømt 6 års fængsel for at være gået i tysk krigstjeneste i Frikorps Danmark. Han blev ikke optaget som egentligt medlem af »Birkedal Hansen-banden«, men havde kun været med som vagtmand og chauffør fra marts 1945 til 5. maj 1945. Han var vokset op i et meget dårligt socialt miljø. Moderen var prostitueret og havde kunder, mens børnene så på. Han har også oplyst til politirapporten, at han blev seksuelt udnyttet allerede 13 år gammel af en 25-årig kvinde.

Efter hjemkomsten fra tjenesten i Frikorpset gjorde han fra januar 1944 til marts 1945 tjeneste som bevæbnet sabotagevagt på Globus og Nordværk.

Han blev idømt 6 års fængsel, hvoraf han afsonede 3¾ år. Han ønskede efter udstået straf at blive resocialiseret og optaget i samfundet.

Den næste urimelige sag drejer sig om H.E.S. født 1922.

Han var også fra et dårligt socialt miljø, og fra sit 15. til sit 17. år havde han været på optagelseshjem for forskellige lovovertrædelser. Moderen var ugift med tre børn med forskellige fædre. Han blev opdraget hos plejeforældrene. Han fik flere domme for tyveri.

I 1939 meldte han sig som Finlands-frivillig men blev kasseret. I 1941-42 var han i Frikorps Danmark, og efter hjemsendelsen havde han forskellige jobs som sabotagevagt.

Politirapporten oplyser, at han faktisk kun var medlem af »Birkedal Hansen-banden« fra 17. april til 5. maj 1945, det vil sige i alt 18 dage. Han fik en helt urimelig hård straf på 8 års fængsel i november 1948. Heldigvis afsonede han kun i alt 5 måneder af straffen, idet han blev løsladt året efter på kongens fødselsdag.

Hvis man sammenligner dette sagsforløb med for eksempel det kvindelige bandemedlem N.M.D.s sag, må man undre sig. Hun havde deltaget i 1 mord og flere mordforsøg, alvorlige mishandlinger og stikkeri, og var blevet idømt 16 års fængsel. Hun afsonede nøjagtig 1 år og 3 måneder.

Et andet hårdt belastet bandemedlem, der var blevet idømt 16 års fængsel for blandt andet 3 mord, flere mordforsøg og mishandlinger, blev ved Højesteret idømt 14 års fængsel, men afsonede i alt kun 3 år af sin straf.

Man kan uden overdrivelse sige, at disse terrorister havde været blandt de særlig privilegerede, og mindst 6-7 af bandens medlemmer undgik at blive henrettet, fordi de ikke havde fået deres sag for i 1946-47 sammen med de øvrige terrorbanders.

Regeringskrise

I oktober 1950 fik Danmark en Venstre-Konservativ regering ledet af Erik Eriksen, og i denne VK-regering blev en 39-årig byretsdommer ved navn Helga Pedersen justitsminister.

Hun var blevet cand.jur. 25 år gammel, og efter en lynkarriere i justitsministeriet, hvor hun blandt andet i en periode var ministersekretær, blev hun 14 år efter embedseksamen justitsminister. Hun sad som justitsminister fra 1950 til 1953, da regeringen Erik Eriksen måtte gå af, og hun blev kort efter udnævnt til dommer i Østre Landsret og senere i Højesteret.

Det var ganske øjensynligt, at det var en usædvanlig personlighed, der her var blevet justitsminister, og hun havde som betingelse for, at hun overtog stillingen som justitsminister, krævet, at man ophørte med at eksekvere dødsdomme.

Helga Pedersen havde haft ansættelse i fængselsdirektoratet i en periode, og hun havde været meget optaget af arbejdet i fængselshjælpen, ligesom hun var en ivrig kvindesagsforkæmper.

Man kan spørge sig selv, om den unge justitsminister ikke har overskredet sin kompetence, da hun krævede dødsdommene afskaffet. En så kategorisk ændring af retspraksis måtte vel kræve, at Folketinget vedtog en ændring af straffelovstillæggets bestemmelser om at anvende dødsstraf. Dødsstraf var stadig hjemlet i straffelovstillægget, der jo fremdeles var gældende dansk lov, som danske domstole skulle dømme efter.

Benådningerne omfattede nu de mest belastede bander af landsforrædere og terrorister. I 1951 blev 68 personer benådet og løsladt. Nogle af dem havde fængselsstraffe i 16 år og derover, men i justitsministeriet ønskede man at få de domfældte benådet og løsladt hurtigst muligt.

I 1951 havde justitsminister Helga Pedersen vakt kolossal opsigt, da hun løslod Werner Best den 29. august 1951. Best var i 1949 blevet dømt til døden ved Byretten. Han blev i 1950 benådet og idømtes i stedet livsvarigt fængsel. Senere det år ændrede Højesteret straffen til 12 år. Et år efter blev han løsladt.

I 1952 blev 48 benådet og løsladt. Blandt dem var der 9, der var blevet idømt fængsel på livstid, 15 var blevet idømt fængsel i 20 år og 17 idømt fængsel i 16 år.

Nu var der ikke længere tale om, at halvdelen af straffe-tiden skulle være forløbet, før man kunne benåde de dømte.

I 1953 blev 43 fanger benådet og løsladt. Blandt dem var 25 livstidsfanger, mens de øvrige var idømt fængsel i fra 18 til 20 år.

Blandt de benådede i 1953 var medlemmer af »Schiøler-banden« og »Brøndum-banden«, ledende medlemmer af »E.T.« samt nogle af besættelsens mest belastede stikkere. De var alle idømt livsvarigt fængsel.

Nogle af disse benådninger skete umiddelbart før afholdelsen af mindehøjtidelighederne i Mindelunden juleaften 1953, hvilket bragte daværende justitsminister Hans Hækkerup (S) i voldsom modvind.

I 1953 havde der i befolkningen rejst sig en bølge af uvilje mod benådningspraksis. Der kom en så oppisket stemning i landet, at regeringens liv faktisk var truet.

Da Hans Hækkerup tiltrådte som justitsminister i september 1953, havde han straks fået benådningsproblemerne på halsen. Der sad fremdeles i danske fængsler 4 tyske krigsforbrydere og 70 danske landsforrædere og terrorister.

Halvdelen af dem var idømt dødsstraf, og 2 af de dødsdømte var kvinder. De fik ved benådningen konverteret deres straf til livsvarigt fængsel. De øvrige var idømt fra 20 års fængsel til livsvarigt fængsel. Der var med andre ord tale om nogle af de mest belastede forbrydere, som havde begået talrige mord, tortur og terroraktioner.

Det er fuldstændig utroligt, at justitsministeren og embedsmænd i justitsministeriet ville have disse forbrydere løsladt. Uden overdrivelse kan man sige, at retsopgøret var endt i en farce.

Den 17. oktober 1953 blev der afholdt ministermøde om løsladelserne, og på dette møde måtte Hans Hækkerup love, at han ville være henholdende med at løslade de sidste tyskere, hvoraf der var så forhadte personer som Bovensiepen og Söhnlein. Sidstnævnte var en af Kaj Munks mordere.

Hans Hækkerup tog personlig stilling, og den 1. december 1953 blev de sidste 4 tyske krigsforbrydere løsladt. Han henviste til, at man i Norge havde gjort det samme.

Nu rejste der sig en storm af protester over det ganske land, og endnu værre blev det, da Hækkerup den 23. december løslod 4 danske landsforrædere, der havde fået livsvarigt fængsel. Det skete lige før mindehøjtideligheden for de faldne i Ryvangen.

Statsminister Hans Hedtoft forsøgte i sin nytårstale at dæmme op for protesterne, idet han sagde:

»Vi vil ikke i fredens dage praktisere en Hitlers herremoral: »Øje for øje, tand for tand.«

Han nåede ikke sin hensigt, men fik yderligere sat sindene i kog. Det væltede ind med protestbreve og resolutioner med over 50.000 underskrifter.

Der kan ikke være tvivl om, at der var et svælg imellem den folkelige retsfølelse og den hidtil fulgte benådningspraksis.

Oppositionen gik til angreb på regeringen i al almindelighed og justitsminister Hans Hækkerup i særdeleshed. Der blev rejst krav om justitsministerens afgang, og regeringen var i så store vanskeligheder, at man kunne tale om en regeringskrise.

I retfærdighedens navn må det dog siges, at Hedtoft-regeringen måtte dele ansvaret med V-K-regeringen. Begge regeringer havde været indstillet på så hurtigt som muligt at få de dømte ud af fængslerne – og samtidig så diskret som muligt, så det ikke vakte opsigt.

Den 15. januar 1954 var der en forespørgselsdebat i Folketinget, hvor Hans Hækkerup på regeringens vegne måtte love oppositionen, at landsforræderne fremover skulle behandles på samme måde som andre kriminelle, det vil sige, at de ikke skulle behandles bedre end almindelige kriminelle, der først kunne prøveløslades, når $\frac{2}{3}$ af straffen var afsonet.

Men stormen lagde sig, og besættelsestidens problemer gik atter i glemmebogen.

I 1960 blev de sidste dømte landsforrædere løsladt fra danske fængsler, og et mørkt kapitel i dansk retshistorie var hermed afsluttet.

De tyske krigsforbrydere

Forhandlingspolitikken sammenbrød den 29. august 1943 førte til, at tyskerne skærpede kursen, og general Hermann von Hanneken indførte militær undtagelsestilstand i Danmark og erklærede, at regeringen var afsat, og at kongen ophørte med at fungere.

Den hårde tyske kurs blev understreget allerede den 28. august, da den første danske frihedskæmper, konstruktør Paul Edvin Kjær Sørensen, blev henrettet. Han havde deltaget i en våbenmodtagelse ved Madum Sø i Rold Skov, hvor han under ildkamp med tyske soldater blev såret og taget til fange. Niels Erik Vangsted, der også havde været med til at modtage våben, blev dræbt under skyderiet.

I henhold til Haag-konventionen af 1907 kunne militær undtagelsestilstand kun indføres, hvis der bestod krigstilstand mellem de to modparter. Men det var jo ikke tilfældet.

Af noteudvekslingen den 9. april 1940 mellem den tyske og danske regering fremgik det klart, at der ikke forelå en krigstilstand. I det tyske memorandum af 9. april hed det:

»De tyske Tropper betræder ikke dansk Jord i fjendtligt Øjemed, og Tyskland har ikke til Hensigt nu og i Fremtiden at anfægte Kongeriget Danmarks territoriale Integritet eller politiske Uafhængighed.«

Werner Best, der var von Hannekens rival i den interne magtkamp, så straks, at generalen havde spillet sine politiske kort dårligt og bragt sig i en umulig situation.

Best påpegede over for udenrigsminister Joachim von Ribbentrop, at krigsretstilstanden stred imod folkeretten, og foreslog at den snarest blev bragt til ophør.

Den 31. august meddelte von Ribbentrop Best, at han som Det Tyske Riges Befuldmægtigede fremdeles havde det politiske ansvar i Danmark. Dermed var von Hanneken sat ud af spillet.

Von Hanneken trak sig tilbage til sit hovedkvarter i Silkeborg, hvorfra han ledede opførelsen af de tyske forsvarsanlæg på vestkysten. I januar 1945 blev han idømt 8 års fængsel for underslæb af en tysk militærdomstol.

Best havde således med von Ribbentrop i ryggen foreløbig vundet magtkampen mod Værnemagten. Da modstandsbevægelsens aktiviteter stadig tiltog, kunne Best dog ikke i det lange løb hamle op med SS-Führer Heinrich Himmler.

Fra september 1943 havde det tyske politi fået den udøvende myndighed i Danmark. Det viste sig meget hurtigt, at det tyske politi ikke var i stand til at få ram på danske modstandsfolk, uden at man i stigende grad benyttede danske stikkere. Stikkerne infiltrerede de forskellige modstandsgrupper og optrådte i begyndelsen som meget effektive og pålidelige frihedskæmpere – hvorpå de angav deres »kammerater« – ja sågar familiemedlemmer – til Gestapo. For store summer udleverede danske kvinder og mænd deres landsmænd, der endte i Gestapos fængsler, udsattes for tortur, blev deporteret til tyske kz-lejre eller henrettet i Ryvangen. Stikkerne måtte derfor bekæmpes med alle midler, hvis Frihedskampen skulle fortsættes.

Efter de tyske nederlag i februar 1943 ved Stalingrad, i Afrika og i Atlanterhavsslaget i maj 1943 begyndte Hitlers tilbagetog, der fortsatte, til krigen sluttede. Himmler blev

som leder af SS og Gestapo en af de mægtigste mænd i Tyskland efter Hitler, og Ribbentrop kunne ikke længere beskytte sin protegé Werner Best.

I november 1943 fratog Himmler Best ledelsen af det tyske sikkerhedspoliti og udnævnte i stedet SS-general Günther Pancke til øverste politichef i Danmark.

En af de væsentligste grunde til Bests fald var Hitlers raseri over den tiltagende jernbanesabotage i Jylland.

Natten mellem den 17. og 18. november 1943 kulminerede jernbanesabotagen i Jylland, da sabotører sprængte de strategisk vigtige jernbanebroer over Gudenå ved Langå i luften. I december 1943 blev 9 danske sabotører henrettet eller dræbt under flugtforsøg.

På et møde i »Ulveskansen« den 30. december 1943 mødte Pancke, Best og von Hanneken hos Hitler, og i mødet deltog desuden Heinrich Himmler, udenrigsminister Joachim von Ribbentrop, storadmiral Karl Dönitz, feltmarskal Wilhelm Keitel og generaloberst Alfred Jodl.

På mødet anmodede Best og Pancke om at få tilladelse til at indføre forordninger i Danmark, der kunne danne grundlag for at afsige dødsdomme, og de anbefalede at benytte tysk rettergang over for sabotører og andre illegale.

Disse forslag bevirkede, at Hitler gerådede i raseri, og i voldsomme vendinger anklagede han Best og Pancke for at være skyld i udviklingen i Danmark. Hitler beordrede, at der straks i Danmark skulle indføres organiseret modterror med gidselmord, deportationer og tilfældige arrestationer af uskyldige. Han krævede, at for hver dræbt tysker og tyskerhåndlanger skulle fem tilfældige danske »clearingmyrdes«. Sabotage skulle imødegås af modsabotage – det, der senere i folkemunde herhjemme blev kaldt »Schalburgtage«.

Terroren i Danmark skulle organiseres af Obersturmbannführer Otto Skorzeny. Skorzeny var østriger, født i

Wien i 1908. Han blev indkaldt til den tyske hær i 1939, og i 1940 trådte han som frivillig ind i SS og deltog i kampene i Vesteuropa, på Balkan og i Rusland.

Skorzenys kup var hans befrielse af Mussolini fra fængslet i Norditalien i september 1943. Han fik nu af Hitler til opgave at knuse den danske modstandsbevægelse.

Skorzeny sendte en af sine mest betroede medarbejdere til Danmark for at organisere modterroren. Det var som nævnt Otto Schwerdt, der også havde deltaget i Mussolinis befrielse.

Schwerdt var blevet kaldt til Berlin af Himmler, der viderebragte ham Førerens ordre til at organisere modterroren i Danmark. Schwerdt fik dæknavnet »Peter Schäfer« eller enklere »Peter«, og han organiserede en terrorgruppe, der fik dæknavnet »Peter-gruppen«.

Otto Schwerdt kom til København den 28. december 1943 sammen med Adam Gföller og Leo Neumann. Senere sluttede Paul Horst Issel og Wolfgang Heinrich Söhnlein sig til terrorgruppen.

»Peter-gruppen«, der blev en af besættelsestidens værste terrorgrupper, havde danmarksrekord i mord, mishandlinger og sprængstofattentater, og som sagt blev syv af de danske medlemmer efter krigen dømt til døden og henrettet.

»Peter-gruppen«s synderegister omfattede bl.a. mordet på Kaj Munk, som blev begået den 3. januar 1944. Terroristerne kørte til Vedersø Præstegård i en bil med falske nummerplader. De udgav sig for det danske politi og foreviste danske politiskilte, da de gik ind i præstegården. Kurt Carstensen fra Flensborg var den eneste, der talte dansk. Han erklærede Kaj Munk for anholdt og gav ham ordre til at følge med.

De tyske terrorister kørte Kaj Munk til Hørbylunde nær ved Silkeborg, hvor de standsede bilen under foregivende af, at de skulle forrette deres nødtørft. Kaj Munk blev myrdet

med 3 pistolskud gennem venstre tinding. Otto Schwerdt affyrede det første skud, og Leo Neumann de to sidste.

Der er ingen tvivl om, at det egentlige ansvar for den hæmningsløse terror måtte placeres hos de tyskere, der havde fulgt Hitlers ordre til at udføre krigsforbrydelser og forbrydelser mod menneskeheden i Danmark.

De tyske krigsforbrydere kunne ikke straffes efter dansk lov. Konsekvensen var, at der måtte udarbejdes en ny lov, hvorefter udlændinge kunne straffes.

Den 12. juni 1946 blev der vedtaget en særlig lov, efter hvilken de tyske krigsforbrydere kunne straffes.

Det var *Lov Nr. 395 af 12. Juli 1946 om Straf for Krigsforbrydelser*.

§1

Har en Udlænding, som har staaet i tysk Tjeneste eller gjort Tjeneste under en med Tyskland forbunden Magt, under Krænkelse af de for Besættelse og Krig gældende folkeretlige Love og Sædvaner begaaet et efter sin Art efter dansk Lov strafbart Forhold i Danmark eller til Skade for danske Interesser, kan Tiltale for den begaaede Forbrydelse rejses og Straf idømmes ved dansk Domstol i Henhold til denne Lov.

§2

Strafansvar efter denne Lov kan endvidere ud over de i §1 nævnte Tilfælde paalægges for Krigsforbrydelser eller Forbrydelser mod Menneskeheden saasom Mord, Mishandling af civile Fanger eller Søfarende, Drab af Gidsler, Plyndring af offentlig Ejendom eller privat Ejendom. Rekvisition af Penge eller andre Værdier, indgreb i Statsforfatningen, Paalæg af kollektive Straffe, Sprængning eller anden Ødelæggelse, alt for saavidt de paagældende Handlinger er foretaget i Strid med de for Besættelse og

Krig gældende folkeretlige Regler, samt endvidere for Deportation eller anden Forfølgelse af politiske, race-mæssige eller religiøse Grunde i Strid med danske Retsgrundsætninger og i øvrigt for Handlinger, der, selv om de ikke er nævnt foran, dog omfattes af Artikel 6 i Statut for den Internationale Militærdomstol jfr. Udenrigsministeriets Bekendtgørelse af 13. November 1945.

§3

For Forbrydelser, der omfattes af denne Lov, kan den i vedkommende Straffebestemmelse foreskrevne Straf forhøjes til Fængsel ind til paa Livstid. Rammes Forholdet ikke af nogen hidtil gældende dansk Straffebestemmelse, er Straffen Fængsel ind til paa Livstid.

Livsstraf kan dog idømmes under de i Lov nr. 259 af 1. Juni 1945 om Tillæg til Borgerlig Straffelov §8, stk. 2, nævnte Vilkaar eller iøvrigt under særlig skærpene Omstændigheder.

Hvis krigsforbryderloven var blevet vedtaget samtidig med straffelovstillægget, havde der været en mulighed for at få de hårdest belastede tyske terrorister idømt dødsstraf. Nu blev hændelsesforløbet i 1948-49 et andet, end det ville have været i 1946-47, og de, der var hovedmændene bag og ansvarlige for den tyske terror, slap billigere end de danske terrorister i »Brøndum-banden«.

Der blev indledt retssager mod de tyske krigsforbrydere, og den 20. september 1948 blev Det Tyske Riges Befuld-mægtigede i Danmark, Werner Best, og Gestapochefen, Otto Bovensiepen, idømt dødsstraf, general von Hanneken blev idømt fængsel i 8 år og politigeneral Günther Pancke fængsel i 20 år.

Allerede året efter i 1949 ændredes disse domme. Von Hanneken blev helt frikendt, og Bests straf blev nedsat til 5 år, mens topterroristen Bovensiepen fik fængsel på livstid.

Højesteret stadfæstede Landsrettens dom i marts 1950, men dog fik Best fængsel i 12 år. Han blev som nævnt løsladt i 1951, under stor opstandelse.

Karl Heinz Hoffmann blev dømt til døden i 1949, men i 1950 blev straffen ændret til 20 års fængsel. Han blev løsladt i 1953.

Paul Horst Issel blev dødsdømt i 1949. I 1951 blev straffen ændret til 20 års fængsel. Han blev løsladt i 1953. Han havde tilhørt den hårde kerne af tyske krigsforbrydere, idet han havde været med i »Peter-gruppen«. Han havde myrdet 4 læger på Odense Sygehus og havde desuden dræbt fabrikant Hallberg i Svendborg, direktør Havemann i København og direktør Christgau i Odense.

Edgard With Kniest blev dødsdømt i 1948. Han fik livsvarigt fængsel i 1950 og blev løsladt i 1953.

Karl Fridrick Reisener blev dødsdømt i 1948. Straffen blev ændret til livsvarigt fængsel i 1949, og han blev løsladt i 1953.

Otto Schwerdt, der var leder af »Peter-gruppen« og medansvarlig for den tyske terror i Danmark, undgik at blive henrettet. Han blev ganske vist dødsdømt i 1949, men straffen blev ændret i 1950 til 24 års fængsel. Han afsonede 3 år, og den 1. december 1953 blev han løsladt.

Wolfgang Heinrich Söhnlein, der også tilhørte gruppen af tyske topterrorister, og som blandt andet deltog i mordet på Kaj Munk, blev dødsdømt i 1948. Straffen blev ændret i 1949 til 20 års fængsel, hvoraf han afsonede 4 år. Han blev løsladt i 1953.

Retsopgøret med de tyske terrorister blev – ligesom retsopgøret med de danske terrorister – en blanding af en farce og en tragedie.

Dommene i de tyske krigsforbrydersager var himmelråbende uretfærdige sammenlignet med de straffe, der overgik de danske terrorister i »Brøndum-banden«. Havde de tyske krigsforbrydere fået deres sag for i 1946, var de fleste formentlig blevet henrettet.

Officerernes opgør med »Den lille Generalstab«

Den 9. april 1940 blev for vor generation lige så skelsættende en dato, som »Danevirke-natten« blev det for vore bedsteforældres generation.

Den 9. april opstod der en afgrundsdyb forskel i holdninger hos de få, der ville følge Norges eksempel og tage kampen op mod fjenden, og flertallet der fulgte regeringens krav om kapitulation. Den dag opstod konflikten mellem de gamle politikere og modstandsbevægelsen, som senere førte til den 29. august 1943.

Denne konflikt kan bedømmes ud fra mange synsvinkler, men den afgørende forskel mellem de to poler var en forskel i moralske holdninger.

Politikerne valgte den materielle indstilling den 9. april og håbede, at de ved at kapitulere sikrede den danske befolknings tarv bedst muligt, så vi kom så billigt som muligt ud af krigen. I deres iver efter at drive realpolitik, der var baseret på, at Hitler vandt krigen, overså de, at de tilsyneladende vandt freden, men at de med sikkerhed tabte friheden.

Modstandsbevægelsens folk valgte kort efter besættelsen at tage kampen op mod undertrykkerne, selv om det i begyndelsen så håbløst ud, fordi Frihedskampen for de unge blev en moralsk nødvendighed. De måtte vise solidaritet med de allierede, der forblødte i en kamp, som jo også gjaldt vores overlevelse som et frit folk.

I de unges øjne havde politikerne begået forræderi, da

millionbyen København blev erobret af 900 tyske soldater, som blev landsat fra »Hansestadt Danzig«, der efter at have passeret de desarmede minefelter og Flakfortets og Middegrundsfortets kanoner lagde til ved Langelinie.

Samtidig afsløredes det, at Staunings og Munchs neutralitets- og folkeforbundspolitik var ét stort bedrag. De unge var af den opfattelse, at det politiske sammenbrud også var et moralsk sammenbrud.

Efter Frankrigs fald i juni 1940 så de i beundring hen til det England, der fortsatte kampen som frihedens sidste bastion.

Efter evakueringen ved Dunkerque og Frankrigs sammenbrud holdt Churchill den 18. juni 1940 en af sine mest berømte taler i Underhuset, der begejstrede de unge. Churchill sagde:

»Hvad General Weygand kaldte Slaget om Frankrig er forbi. Jeg gaar ud fra, at Slaget om England kan begynde, hvad Øjeblik det skal være. Af dette Slags Udgang afhænger det, om den kristne Civilisation skal leve videre. Derpaa beror vort eget engelske Liv og vore Institutioners og vort Imperiums urgamle Traditioner. Hele Fjendens Styrke og Raseri maa snart vendes imod os. Hitler ved, at han maa nedkæmpe os paa denne Ø eller tabe Krigen. Hvis vi kan modstaa ham, kan hele Europa blive befriet, og Verdens liv kan gaa videre over solfyldte Vidder.

Men hvis det mislykkes for os, da synker hele Verden, ogsaa De Forenede Stater, og alt, hvad vi har kendt og elsket, ned i en ny Mørketids Afgrund, som bestandigt vil blive mørkere, og maaske ogsaa dybere, fordi en fejlrettet Videnskab har hjulpet til med at skabe den.

Lad os derfor samle Styrke til at udføre vore Pligter og handle saaledes, at hvis det britiske Rige og dets Samfund af Nationer bestaar om tusind Aar, Mennesker da vil sige: »Det var deres største Time«.

I disse uger viste det engelske folk under Churchills ledelse sin virkelige storhed. Allerede 4 uger efter Dunkerque gav Churchill den berømte ordre: »Sæt Europa i flammer«, idet han oprettede Special Operations Executive, forkortet S.O.E., der også blev fødselshjælperen for den danske modstandsbevægelse.

Churchill havde opfundet en helt ny form for krigsførelse. Han organiserede væbnet modstand bag fjendens linier i det tysk besatte Europa. Som den første så han de muligheder, der lå i kortbølgeradiosendere, faldskærmsfolk og fly.

Samtidshistorikerne har vænnet os til at se på kapitulationen den 9. april som den eneste mulighed, men man kan jo stille spørgsmålet: Hvad ville der være sket i Danmark, hvis regeringen havde levet op til folketingsbeslutningen af 19. januar 1940 om, »med alle Midler at værne Rigets Fred og Uafhængighed«?

I de sidste 55 år har forløbet af den 9. april været genstand for en følelsesladet debat, og synspunkterne har været stærkt modstridende. Det er derfor meget vigtigt for afklaringen af dette spørgsmål at høre, hvad tyske eksperter mener om Hitlers angreb på Danmark, der havde kodenavnet »Weserübung«.

Tyske militærhistorikere har indgående studeret alle detaljer i »Weserübung«, og på et møde i foråret i 1993 i »Det Krigsvidenskabelige Selskab«, arrangeret af Hærens Operative Kommando, holdt den tyske oberstløjtnant, dr. Hans-Martin Ottmer fra det militærhistoriske institut i Freiburg en forelæsning over emnet.

Dr. Ottmers konklusioner var meget interessante.

Han sagde:

- 1 Hvis Aalborg Flyveplads, der var det tyske hovedangrebsmål, var blevet totalt ødelagt og gjort ubrugelig, kunne tyskerne ikke have forstærket deres svage styrker i Sydnorge ad luftvejen, og

- hele »Weserübung« kunne være endt i fiasko.
- 2 Hvis alle landevejs- og jernbanebroer var blevet ødelagt i Jylland den 8. april, var de tyske ingeniørsoldater ikke talrige nok til at retablere dem.
 - 3 På langt sigt viste »Weserübung« sig at få katastrofale følger for Hitlers krigsførelse. Den tyske flåde led under krigen i Norge så store tab, at halvdelen af de tyske enheder enten blev sænket eller svært beskadiget.

Det var årsagen til, at englænderne var i stand til at gennemføre evakueringen af 340.000 britiske og franske soldater fra Dunkerque. Det var også den tyske flådes tab, som umuliggjorde Hitlers planlagte angreb på England, der som direktiv nr. 16, dateret 11. juli 1940, havde fået kodenavnet »Seelöwe«. Forberedelserne til angrebet skulle være afsluttet den 15. august 1940, der blev den afgørende dag i slaget om England, som blev vundet af Royal Air Force. Den 12. oktober 1940 blev »Seelöwe«-operationen udskudt til foråret 1941 – hvorefter den blev opgivet.«

Det er ikke for meget sagt, at hvis alle danske militære stridskræfter var blevet koncentreret om at forhindre tysernes anvendelse af Aalborg Lufthavn som basis for angrebet på Norge, kunne det sammen med nordmændenes Thermopylæslag ved Oscarsborg og Narvik have ført til den totale katastrofe for Hitler og muligvis krigsafslutningen.

Hvorledes reagerede hærens og flådens officerer på den 9. april 1940 og på den rolle værnene spillede under besættelsen.

I statsrådet på Amalienborg kl. 05.30 den 9. april deltog statsminister Thorvald Stauning, udenrigsminister Peter Munch, forsvarsminister Alsing Andersen, direktør Otto

Mohr fra udenrigsministeriet, viceadmiral Hjalmar Rechner og generalløjtnant William Prior.

Munch oplæste det tyske ultimatum, og under oplæsningen ringede den tyske gesandt Cecil von Renthe-Fink og meddelte, at hvis regeringen ikke gav efter for de tyske krav, ville København blive bombarderet fra luften.

I det efterfølgende statsråd var general Prior den eneste, der gjorde sig til talsmand for, at kampen skulle fortsætte. Han fortalte kongen, at Værløse Flyveplads var blevet angrebet af 9 Messerschmidt 110, og at hærens flyvetropper af generalkommandoen havde fået ordre til at yde modstand. Samtlige 50 maskiner var trukket ud af hangarerne for at blive ført til mobiliseringsflyvepladserne.

Kongen spurgte Prior, om hæren kunne kæmpe, hvortil generalen svarede, at der allerede blev kæmpet både i Værløse og i Sønderjylland. Prior foreslog, at kongen sammen med regeringen skulle køre til den nærmeste garnison i Høvelte-lejren, hvor Livgardens beredskabsstyrke lå. Herfra kunne man fortsætte kampen til det sidste uden hensyn til resultatet.

Alle de øvrige tilstedeværende i statsrådet anbefalede kongen at kapitulere.

Christian X var ligesom sin bror Håkon VII i Norge i en fortvivlet situation, hvor de begge var stillet over for et politisk krav om kapitulation. I Norge afviste Håkon VII under forhandlingerne i Elverum kravet om kapitulation, idet han erklærede, at han i så fald foretrak at abdicere. Kong Håkons ønske om at fortsætte kampen blev vedtaget af Stortinget, og det betød, at Norge fra krigens 1. dag var placeret i den allierede lejr. Med kampene ved Oscarsborg og ved Narvik, hvor tyskerne led enorme tab, havde Norge vakt hele den vestlige verdens beundring.

Christian Xs politiske og militære situation var en helt anden. Kongen havde ikke politisk rygdekning til at fortsætte kampen den 9. april, og det var, som om ingen af

deltagerne i Statsrådet – end ikke general Prior – forstod, hvilken betydning Aalborg Flyveplads havde for de tyske forstærkninger af luftvejen til Sydnorge. Kongen valgte derfor kapitulationen for at skåne Københavns befolkning for et luftangreb.

General Prior havde vist en meget fast holdning i nødens stund, og han kom til at personificere den anti-tyske indstilling, som de fleste af hærens officerer havde.

Også Prior må inderst inde have følt det som et politisk forræderi, fordi han krævede, at hæren blev rensset for den skam, der knyttede sig til dens rolle den 9. april.

I efteråret 1941 forlangte Prior en offentlig regeringserklæring, der gav hæren oprejsning for ydmygelsen den 9. april. I erklæringen skulle det slås fast, at det ikke var værnene, men politikerne, der havde svigtet den 9. april. Prior fik afslag.

I september 1941 krævede tyskerne, at den danske hær skulle levere militær bevogtning af forskellige industrianlæg, hvad Prior bestemt afviste. Han tog derfor sin afsked i protest mod, at danske soldater skulle indsættes ved eventuelle engelske angreb på Danmark.

Hans efterfølger, Ebbe Gørtz, var skabt af et helt andet stof. Han var en smidig forhandler og i langt højere grad indstillet på at efterkomme politikernes krav. Gørtz var fra den første dag de gamle politikeres mand med hud og hår.

Dette vagtskifte fik uoverskuelige konsekvenser for hærens officerer og den rolle, de kom til at spille under resten af besættelsen.

Det har været den almindelige opfattelse, at hele det danske officerskorps bakkede op om Ebbe Gørtz og senere »Den lille Generalstab«. Det er langt fra tilfældet.

Den 31. august 1945 blev der afholdt et fortroligt møde i København, hvori deltog 7 generalmajorer, 20 oberster og

32 oberstløjtnanter. Baggrunden for indkaldelsen til mødet var den harme, som havde grebet hærens stabsofficerer, fordi de var blevet holdt uden for den aktive modstandskamp.

Den 11. juni 1960 offentliggjorde *Information* et referat fra dette fortrolige møde, der blev ledet af generalmajor E. Leschly.

Generalmajor Leschly åbnede mødet og motiverede dets afholdelse. Han gav udtryk for, at man ønskede at komme til klarhed over, om man ikke på en eller anden måde kunne gøre befolkningen og særlig magthaverne opmærksom på de stemninger og følelser, som rørte sig blandt hærens ældre officerer, ja, måske stille visse krav om at rehabilitere dem i det almindelige omdømme.

Generalmajoreren mindede om situationen under besættelsen, da hovedparten af de officerer, som ikke var tilknyttet Brigaden i Sverige, blev indrangeret i officersgrupperne, de såkaldt O-grupper.

Men så fortsatte generalen:

»Vi fik ingen oplysning om, hvad vi skulle anvendes til, når situationen ændredes radikalt. Lidt efter lidt vokser modstandsbevægelsen i folket sig stærkere og stærkere, og officererne bliver derfor mere utålmodige efter at komme til at tage aktiv del i bevægelsen. Vi holdtes imidlertid stadig i beredskab i officersgrupperne, og ældre officerer, som kunne få lejlighed til at tale med den kommanderende general, fremholdt over for ham, at vi ønskede at komme til at tage aktiv del i det arbejde, som foregik i modstandsbevægelsen på den ene eller den anden måde, men de fik alle ordre til at holde sig beredte og afvente ordren til handling, når tiden var inde.

Imidlertid erfarede lidt efter lidt, at den kommanderende general var trådt i forbindelse med Frihedsrådet, og at han havde delegeret som sin repræsentant kaptajn Hjalp fra generalstaben i Frihedsrådets kommandoudvalg.

Gennem denne repræsentant anbragtes lidt efter lidt en del af kaptajn Hjalfs jævnaldrende kammerater i de betydende kommandostillinger inden for modstandsbevægelsen, mens størsteparten af stabsofficererne forblev ubenyttede.«

Om sine personlige oplevelser fortalte generalen:

»Den 5. maj 1945 ca. kl. 11 modtog jeg pr. ordonnans en skrivelse – underskrevet E.B., Hjalff, kaptajn – hvori meddeltes, at general Ebbe Gørtz med sin snævre stab havde taget kommandostation i krigsministeriet, og der tilføjedes: »At generalen anmodes om indtil videre at forblive i sit hjem og afvente nærmere ordre.« Men der kom ingen ordre.

Jeg gik stadig de første dage og ventede på at få noget at gøre, men det skete ikke. Derimod fik jeg en skrivelse, hvori det meddeltes, at generalkommandoen indtil videre varetog kommandoen i København til trods for, at general Gørtz flere gange, når jeg inden kapitulationen bad om at få noget at gøre, sagde, at jeg skulle forholde mig roligt, jeg skulle være kommandant i København, når tiden var inde. Det første, der skete efter kapitulationen, var, at generalkommandoen, det vil sige kaptajn Hjalff, overtog mine funktioner som kommandant. Først den 25. juni – efter gentagne henvendelser til Gørtz – overtog jeg igen mine forretninger som kommandant i København, med undtagelse af vagttjenesten.«

Generalmajor Leschly røbede videre, at utilfredsheden var så dybtgående, at hærens fem generalinspektører havde rettet henvendelse til forsvarsministeren og udførligt gjort rede for de særlige forhold, der måtte tages i betragtning ved vurdering af officerernes indsats under besættelsen. I henvendelsen fra de 5 våbenchefer hedder det blandt andet:

»Efterhånden som tiden gik, blev en del af os mere og mere utålmodige, og flere af os henvendte os flere gange til general Gørtz og spurgte, om der ikke var noget arbejde til os. Men vi fik stedse det svar, at vi skulle roligt vente, vi ville få tildelt hverv, når tiden var inde.

På forespørgslen, om vi kunne få noget nærmere at vide om hvilke hverv, således at vi kunne forberede os, fik vi det svar, at det var udelukket at få nærmere besked af frygt for, at noget skulle røbes, hvis vi blev taget af Gestapo. En enkelt af os fremsatte den tanke, at han agtede at henvende sig til Arne Sørensen, hvilket general Gørtz kategorisk forbød og sagde, at hvis han gjorde det, var det illoyalt og mod given ordre.

Da så kapitulationen kom, og vi mente, at nu var tiden kommet, da vi endelig kunne komme i funktion, fik vi ordre til, at vi foreløbig skulle forblive i vore hjem og afvente nærmere ordre. Og dagene gik, og vi fik ingen ordre, og blev ikke anvendt. Ministeren kan sikkert forstå, hvor stor skuffelsen var og er?«

I generalmajorernes fortrolige henvendelse til forsvarsministeren siges det videre, at man ikke stiltiende kan høre på de hånlige bemærkninger, der efter befrielsen er fremsat – således som situationen nu er gjort op.

»Med vort nøje kendskab til hærens personel kan vi se, at de forskellige, der har fået lov til aktiv handling i modstandsbevægelsen, for de allerflestes vedkommende er blevet udtaget pr. bekendtskab af »Den lille Generalstab«, der først fik foden indenfor i Frihedsrådets kommandoudvalg, og det fordi de i 1943 beklædte visse stillinger, hvor de var i rapport til værnscheferne.«

Henvendelsen slutter med en udtalelse, hvor det blandt andet hedder:

»Der hersker mellem officerer, både ældre og yngre, den opfattelse, at chefen for generalkommandoen, general Gørtz, i disse dage administrerer alene gennem enkelte officerer, Hjalf og Schjødt-Eriksen. Der gives ikke megen plads for de organer, som normalt er chefen for generalkommandoen og krigsministeriets indstillende og rådgivende organer på våbnenes faglige område.«

Oberst H.H. Jørgensen udtalte:

»For mit eget vedkommende ønsker jeg at sige, at jeg følte og stadig føler mig ramt på det hårdeste ved ikke at være blevet anvendt aktivt i modstandsbevægelsen. Følelsen af at være til ingen som helst nytte, navnlig i den lange tid før men også i dagene omkring den 5. maj har for mange været en sjælelig belastning uden lige. Jeg står aldeles uforstående overfor, at det har været nødvendigt at berede os ældre officerer, der gennem en lang årrække har tjent landet trofast og loyalt, en så bitter skæbne, som skete.

Vi er bragt i miskredit i folkets øjne, bærende næsten stempel for unational holdning, og dette udelukkende, fordi vi blev *befalet* til passivitet.«

Mødet endte med, at man affattede 6 punkter, som skulle forelægges general Gørtz på et møde efter frokostpausen.

De 2 første punkter lød:

- 1 Befalingsmænd, der ifølge ordre ikke har måttet indtage ledende stillinger inden for modstandsbevægelsen, føler sig derved deklasseret i offentlighedens øjne. Vi anmoder om bistand fra hærens ledelse til en yderligere rehabilitering over for offentligheden.
- 2 Da der forekommer væsentlig kritik over for befalingsmændene over, at der den 29. august 1943

ikke blev kæmpet, og at hærens beholdninger ikke blev ødelagt eller bragt i sikkerhed til senere brug, anmoder stabsofficererne om en udtalelse fra chefen for generalkommandoen over for offentligheden om, at ansvaret herfor udelukkende påhviler chefen for generalkommandoen, respektive regeringen.«

Da general Gørtz efter frokostpausen fik forelagt disse punkter svarede han til det første punkt, at han ikke mente, det var berettiget at vække yderligere røre med nye erklæringer.

Om det andet punkt sagde han:

»Om disse forhold kan jeg ikke indgå på en drøftelse her. Men jeg kan sige: Ansvaret for, at der ingen ordre forelå om, at beholdningerne skulle ødelægges, påhviler mig og kun mig. Når der ikke måtte kæmpes, så var dette regeringens ordre. I øjeblikket er jeg ikke villig til nogen offentlig udtalelse herom, da jeg ikke tror på nytten heraf.«

Hvis man i dag analyserer »Den lille Generalstab«s holdning til de 59 stabsofficerer, er sagen den enkle, at »Den lille Generalstab« gjorde sit yderste for at svække modstandsbevægelsens indsats i selve besættelsesperioden. Det var grunden til, at stabsofficererne ikke måtte arbejde sammen med den civile modstandsbevægelse. Meningen med officersgrupperne var den, at de først skulle anvendes efter tysernes kapitulation, hvis de gamle politikere kom under pres fra den civile modstandsbevægelse. Det var værnenes politik at være politikernes værn i den givne situation.

Det fremgår klart at de oplevelser, som generalmajor Aage Højland Christensen havde under den sidste del af besættelsen. Højland Christensen blev i første omgang ud-

peget som kontaktperson til Frihedsrådet af »Den lille Generalstab«. Han gjorde sig de ihærdigste anstrengelser for at få overtalte hærledelsen til at beordre officerer ud som instruktører, men mødte stærk modstand hos »Den lille Generalstab«. Det endte efter mange alvorlige sammenstød med, at Højland Christensen blev fjernet fra Frihedsrådets kommandoudvalg, og han blev oven i købet truet af Schjødt-Eriksen med at blive likvideret, hvis han kom i vejen for »Den lille Generalstab«.

Det mest interessante ved Gørtz' erklæring på stabsofficerernes møde er, at det var ham, der var ansvarlig for, at hærens beholdninger blev udleveret til tyskerne den 29. august 1943. Det drejede sig om beholdninger, der var tilstrækkelige til at forsyne en styrke på 25.000 mand.

Da det drejede sig om for »Den lille Generalstab« og de gamle politikere at forhindre, at disse våben kom ud til den civile modstandsbevægelse, var det jo langt det letteste at lade tyskerne overtage beholdningerne, frem for at hæren selv skulle have ødelagt de mange våben.

Havde general Prior den dag været hærchef, ville hæren have handlet som flåden, der sænkede halvdelen af sine fartøjer, hvorved den 29. august blev en hædersdag for Søværnet. Det var viceadmiral Vedels fortjeneste, at dette blev gennemført, og han var også årsagen til, at et stort antal af marinens officerer på hans opfordring kom til at deltage aktivt i modstandsbevægelsen.

Den konflikt, de fleste af hærens geleddofficerer og stabsofficerer var kommet i, var jo uløselig efter den gamle moralkodeks, de var opdraget i. De var ikke uddannet til at handle i et Danmark, der ikke længere var et retssamfund, og hvor den lovligt valgte regering handlede under tysk tvang.

Fra den 9. april 1940 til 23. marts 1943 blev Danmark ganske vist ledet af en marionetregering, men regeringen var ubestridelig lovlig valgt.

Den regering, der blev dannet efter valget den 23. marts 1943, var derimod ikke lovlig valgt, da det kommunistiske parti i strid med grundloven var blevet forbudt og derfor ikke deltog i valget.

Fra den 29. august 1943 og krigen ud blev landet administreret af et departementschefstyre, der »regerede« efter nødretsreglerne, og hærens ledelse kunne ikke overføre sin loyalitet til dette styre.

Efter den 29. august, da regeringen var gået af, blev »Den lille Generalstab« nært knyttet til Socialdemokratiets ledelse med Vilhelm Buhl i spidsen, og til disse politikere overførte Gørtz hærens loyalitet.

Dette forhold er aldrig blevet undersøgt af de almindelige domstole eller en rigsret, men det store flertal af hærens officerer – inklusive stabsofficererne – burde have følt, »at arbejdet var stillet frit«, og de kunne jo så have overført deres loyalitet til borgerlige politikere, f.eks. Christmas Møller. Dermed havde de undsagt »Den lille Generalstab« huldskab og troskab.

Officererne havde den samme pligt til at gennemgå de sjælekampe, som de unge modstandsfolk, der følte, at Frihedskampen trods de gamle politikeres modstand for dem var blevet en moralsk nødvendighed. Det burde den også være blevet for et flertal af de af hærens folk, som ikke havde den ringeste tillid til »Den lille Generalstab«.

Efterskrift

Retsopgøret, der efter Frihedsrådets lovforslag kunne være blevet hårdt men kort, endte med at blive en skamlet på Danmark. De almindelige domstole var ikke talrige eller effektive nok til at få sagerne afviklet, og der opstod en ulighed for loven, som krænkede befolkningens retsfølelse. De små tyve blev grundigt hængt, mens man lod de store løbe. Hele dette juridiske lovmølleri endte i himmelråbende uretfærdigheder.

Hvad var årsagen til al denne juridiske elendighed? Efter min mening havde det sin baggrund i Højesterets grundlovsstridige handlinger i forbindelse med interneringen af kommunisterne, hvilket havde medført, at Danmark var opført at eksistere som et retssamfund. På grund af højesteretspræsident Troels G. Jørgensens dispositioner under krigen, var den høje ret som nævnt blevet kompromitteret i en sådan grad, at det efter krigen var tvivlsomt, om Danmarks højeste domstol overhovedet kunne komme til at dømme i sager fra retsopgøret.

Men den alvorligste afsporing af retsopgøret blev foretaget af de gamle politikere, da de nedsatte Den Parlamentariske Kommission. Folketinget skulle selv udpege kommissionens 23 medlemmer, hvilket vil sige, at politikerne blev sat til at dømme sig selv.

De gamle politikere vidste som sagt, at mands minde her i landet er 8 dage, og det gik i årenes løb således, at befolkningen ikke orkede at følge med i de talrige beretninger og

aktstykker, der i de følgende 10 år kom fra Den Parlamentariske Kommission, og som fyldte en meter i boghylden.

I februar 1955 blev det vedtaget i Folketinget med 153 stemmer mod 8, at der ikke skulle rejses rigsretssag mod nogen for deres embedsførelse under Danmarks besættelse.

Det betød, at vi aldrig fik et retspolitisk opgør med regeringen Stauning-Munchs tvivlsomme dispositioner forud for den 9. april 1940, med Erik Scavenius', Thune Jacobsens og Gunnar Larsens anvendelse af »statsansatte« stikkere i jagten på kommunisterne i 1941, eller Vilhelm Buhls kriminelle opfordringer til stikkeri i 1942.

Midt i al den elendighed var der naturligvis også lyspunkter. Det var de spaniensfrivillige i Bopa, der med deres krigserfaring og uddannelse i undergrundsarbejdet, først blev Holger Danskes og senere hele den danske modstandsbevægelses læremestre. Men det var især højskolens og Dansk Samlings kristne menneskesyn, som fik den største indflydelse på modstandsfolkernes moralske holdninger. Et åndens vejr gik i disse år over Danmark.

Den 26. april 1945 var den unge modstandsmand stud. polyt. Karl Møller i færd med at sende til England fra Østerbro i Aalborg sammen med en S.O.E.-mand, da de blev omringet af Gestapo. S.O.E.-manden slap væk, men Karl Møller gik op på pulterkammeret øverst i bygningen, hvor han indstillede sig på at slås til det sidste. Før han døde, skrev Karl et brev til sine forældre:

»Kære Mor og Far. Nu skal jeg dø, og jeg er lidt bange, men jeg tror, at Gud giver mig Styrke til at dø som Kristen og dansk i Kamp for Danmark. Jeg vil bede ham velsigne jer og styrke jer. Jeg gjorde mit bedste, tror jeg, og jeg vil hellere dø end fanges. Nu er de udenfor, jeg vil sætte mig til Modværge. Gud i Vold. Karl.«

Den 23-årige kornet og stud.theol. Christian Ulrik Hansen skrev, få timer før han blev henrettet den 23. juni 1944, i et brev til en ven:

»Saa vender jeg Blikket mod det Land, som Gud har bestemt, at jeg kun skal se ind i: Fremtidens og Fren- dens Danmark, som det ligger der i Guds Vingers Skygge. Den nye Tid i det nye Danmark.«

Det blev ikke Christian Ulrik Hansens nye Danmark, der opstod efter krigen.

Modstandsbevægelsen tabte magtkampen med de gamle politikere, men alligevel var det et andet Danmark, der efter Neutralitets- og Forhandlingspolitikens sammenbrud – opstod efter de 5 års besættelse.

På ét punkt fik modstandsbevægelsen nemlig afgørende betydning, og det var på den langvarige debat om forsvars- og udenrigspolitiske spørgsmål, der fulgte i årene efter kri- gen.

Parolen lød dengang: »Aldrig mere en 9. april«. Efter krigen samledes i tusindvis af gamle kammerater fra mod- standsbevægelsen i private Hjemmeværnsforeninger, som senere blev grundstammen i det lovfæstede Hjemmeværn.

Erik Husfeldt blev formand for de private Hjemmeværns- foreninger, og han var med til at rejse en stemningsbølge for at få Danmark ind i Nato.

I sommeren 1948 holdt Husfeldt en tale på et skandina- visk møde i Randers, hvor hans glødende indlæg for Dan- marks tilslutning til Nato-alliancen gjorde stærkt indtryk på de ledende politikere. Husfeldt sagde bl.a.:

»Forsvars- og udenrigspolitik er knyttet uløseligt sam- men, og det er nu mere *nødvendigt* end nogensinde at tale rent ud om tingene, fordi den udenrigspolitiske si- tuation efter Tjekkoslovakiet ligger så klar. Den er så

nær den samme som før besættelsen, som man kan forlange.

Der er talt meget om frygten for at provokere Rusland ved at sige dét, vi mener, og som russerne udmærket godt ved, at vi mener.

Jeg tror ikke, at vi skal nære denne frygt. Vi risikerer derved at miste tilliden hos de magter, af hvis støtte det afhænger, om vi fortsat skal kunne leve vort liv i frihed.

Hvordan er reaktionen nu herhjemme?

Det er givet, at Danmark driver langsomt mod vest – bort fra neutraliteten. Alene ved tilslutning til Marshall-planen har vi taget en vis stilling, for såvidt som betingelsen for den hjælp jo var, at Vesteuropa skulle slutte sig sammen i et så snævert økonomisk samarbejde som muligt.

Men tempoet er for langsomt. *Vi skal ikke drive langsomt mod vest, men styre beslutsomt mod vest for fulde sejl og være med til at redde de vesteuropæiske demokratier.*

Vi er også tidligere kommet en eller flere postgange for sent. Skræmt af udviklingen i det nazistiske Tyskland søgte det danske Socialdemokrati dengang at omstille sig fra pacifisme til et aktivt forsvar. Kort før krigen brød ud, bevilligedes store summer til forsvaret, men da var det for sent. Nu, hvor faren truer lige uden for døren, føres nordiske forsvarsforhandlinger, om hvilke der antagelig vil blive afgivet betænkning i februar 1949 – om 4 måneder!

Vi kæmpede mod Nazismen netop ud fra en fælles solidaritetsfølelse med de andre demokratiske nationer. Vi ville ikke sidde med hænderne i skødet og lade andre nationers mænd og kvinder kæmpe og dø for at skaffe os friheden.

Vi bør også nu være med til at arbejde og eventuelt

kæmpe for de vesteuropæiske demokratiske landes frihed. *Vort fremtidsmål bør være så intim en sammenslutning som muligt i et Vesteuropas Forenede Stater.*

Opnår vi et intimt samarbejde af »Vesteuropas Forenede Stater« med fælles solidaritet og forpligtelser, kan det betyde, at hvis der opstår krig i Middelhavsområdet, kan vi komme til at gå i krig for at hjælpe Grækenland og Tyrkiet.

Skal vi da det? Ja, naturligvis.

Der er mange, der afskrækkes af dette, men vil finde det meget rimeligt og tiltalende, at Grækenland og Tyrkiet eventuelt må gå i krig for at støtte os, hvis vi angribes.

Neutralitet for Norden er en *umulighed*. Det viste sig i 1940 for Norges og Danmarks vedkommende. Også denne gang er vi antagelig de mest udsatte nationer, mens Sverige måske har en mulighed for at forblive neutral.

Men hvad vil det blive for en neutralitet, hvis Norge og Danmark er besat. Efter en besættelse vil vi formentlig blive tvunget til at kæmpe mod vore venner.

Et neutralt Skandinavien betyder en hjælp til Sovjet, som kan ofre flere tropper på et angreb på Frankrig og på Benelux-landene; det vil derfor ikke være mærkeligt, hvis disse lande betragter et neutralt Skandinavien med kølighed.

Neutralitet betyder, at vi svigter de frie, demokratiske lande, som vi burde stå sammen med. Neutralitet er derfor umoralsk og uanstændig. Over for fremtidsmålet »Vesteuropas Forenede Stater« er en skandinavisk isolationisme bagstræb.

Fordelene ved en tilslutning til vestmagterne består blandt andet i, at den fælles solidaritet og større styrke virker *forebyggende på et angreb*, således at krig langt snarere undgås.

Det forringer også faren for, at et enkelt lille land besættes af Sovjet ved en relativ lille aktion, som ikke afføder en storkrig, hvorefter det lille land overlades til sin egen skæbne, ligesom de baltiske lande i 1940. Tilslutningen til vestmagterne betyder *garanti for hjælp i tilfælde af et angreb.*

Opbygningen af vort forsvar inden for en rimelig tid vil kun være mulig ved hjælp udefra, og den får vi næppe uden at have taget en klar stilling.

Med al beundring for de ofre, svenskerne har bragt for at skabe et forsvar, må det vist erkendes, at Sverige ikke er i stand til at bringe os tilstrækkelig hjælp.

Jeg tror, at hvis et lille demokratisk land kommer og beder om hjælp, fordi det føler sig truet, og erklærer selv at ville gøre alt for at ville modstå fjenden, vil det være meget vanskeligt for England og Amerika at sige: »Nej, det interesserer os ikke.« Det ville være ødelæggende for disse landes prestige, hvis de sagde nej.

Danmarks stilling opfattes i almindelighed som noget uklar. Vi holder jo af at skyde os ind under Sveriges neutralitet og sige: »Ja, vi kan desværre ikke komme med på vestmagternes side, for Sverige er jo neutralt – og vi må have Sverige med.«

Det er en lidt forløren politik, for indtil for nylig har Danmarks stilling vist nok desværre snarest været den – jeg siger desværre efter mit synspunkt – at forsøge at drage Norge mere over til det svenske standpunkt, end at forsøge at drage Sverige over på det norske standpunkt. Jeg synes, vi skal være ærlige i den henseende.

Man må klargøre sig principperne for forsvaret, før man kan tale om, hvordan det skal opbygges. Inden man laver en forsvarsplan, må man gøre sig klart, hvor meget man vil ofre på forsvaret af det egentlige territorium, og hvor meget man vil ofre på mobile styrker,

som eventuelt kan flyttes bort fra landet og kæmpe for landets endelige frihed på helt andre fronter.

Hvis vi bestemmer os til at tilslutte os vestmagterne, så er det også nødvendigt, at man i Europa kan se, at der ligger alvor bagved.

Ved at sammenligne med de to andre nordiske lande ses det, at enhver svensk borger betaler 115 kroner om året til forsvaret, mens den norske borger betaler 100 og den danske 60 kroner.

Det, vi i øjeblikket vil bidrage til den fælles skandinaviske solidaritet, er altså at lade svenskerne betale omtrent det dobbelte af, hvad vi selv vil betale.

Jeg mener, at vi klart skal erklære os for en tilslutning til vestmagterne, at vi af hele vores sjæl ønsker, at Sverige skal gå med, men at tiden er så kort – at hvis der ikke er tegn dertil inden for en rimelig tid – vil det være rigtigt, at Norge og Danmark går alene.

Det er nødvendigt, at vi viser i handling, at vi vil sætte noget bag dette skridt. Der vil ikke være nogen tillid til, at det er alvor, hvis vi ikke vil bære rimelige økonomiske ofre. Vore forsvarsforanstaltninger må i det hele taget være af en sådan art, at man kan se, at denne tale om frygten for et sovjetisk angreb også er alvor, og at vi selv vil gøre, hvad vi kan for at modstå et sådant angreb. Vi vil ikke handle som i 1939, da man forbød at prøve en luftværns sirene – af frygt for at skræmme befolkningen – og provokere tyskerne..

Der er meget, vi undlader at gøre for ikke at skræmme befolkningen og for ikke at provokere Sovjet. Jeg mener tværtimod, at vi skal gøre det så klart som muligt for alle, hvor vi står, og hvad vi vil. Og jeg mener derfor også, at hver enkelt, som har taget stilling til sagen, må gøre, hvad han kan, for ved samtaler med andre at prøve at afklare synspunkterne. Vi bør sørge for, at omverdenen kan få besked om, hvor vi står. Vi

bør ikke – af frygt for at provokere – stikke hovedet i busken, så ingen ved, hvad vi vil.«

Det var rette ord i rette tid. I april 1949 gik Danmark ind i Nato.

Det er modstandsbevægelsens store fortjeneste, at den var med til at genrejse forsvarsviljen i Danmark, og i de 46 år, der er gået siden Hjemmeværnets oprettelse, har det på mirakuløs vis – med sine 70.000 kvinder og mænd i rækkerne – udviklet sig til et af de største frivillige værn i Europa, når man tager befolkningens størrelse i betragtning.

Da forhandlingerne om den nordiske forsvarsunion brød sammen i 1948, var det Erik Husfeldt, Frode Jakobsen og andre gamle modstandsfolk, der var med til at rejse den stemningsbølge, som under statsminister Hans Hedtofts ledelse førte Danmark ind i Nato-alliancen. Den har i 46 år sikret Danmarks fred og frihed.

Den 24-årige Niels Fiil skrev i sit afskedsbrev til sin mor få timer timer før henrettelsen den 29. juni 1944:

»Vær glad naar Faren vejer, hver Evne som du ejer: Jo større Sag, jo tungere Tag, men des større Sejr! Det giver ro i Sindet, og jeg gør mig klart, at *kun med Livet som Indsats* kan jeg fordre den fulde Frihed.«

Ved talrige opinionsundersøgelser har det vist sig, at befolkningen har taget ved lære af besættelsestidens bitre oplevelser og forstået, at friheden har sin pris. Et overvældende flertal af Danmarks vælgere går ind for, at Danmarks fred og frihed skal forsvares.

Idet en ny generation erkender sandheden i Churchills ord: »Krig er en skændsel, men slaveri er værre« – har den i bogstaveligste forstand vedgået arven fra modstandsbevægelsen.